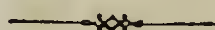
AKADEMIA.

Sepsal

Jan Purkyně.

Science is might!
(Věda — to moc!)

(Vyňato z časopisu ŽIVY r. 1861 č. II. a III.)

V PRAZE.
Tiskem Ant. Renna v Kolovratské střídě „u třech lip."
1861.

I.

'rvni navrhovatelé a přispívatelé na akademii slovanskou v Charvátsku a v Čechách.

Divná to okolnost, že skoro tím samým časem — tam v trojjediném království 'harvátském světlý arcikněz ouřadem i slovútností svou vysoko postavený — tu u nás eznámý, skromný kaplan, oba členové církve katolické, velikou myšlénkou akademie lovanské zajati, položili ten i onen, silám svým přiměřené oběti na oltář vlasti i celého lovanstva, aby tím učiněn byl počátek velikolepé jakési budovy akademie všeslovanské, snad i všenárodní, bereme-li ohled na nynější vzbuzenost myšlénky národnosti.

Předběžné určení významu akademie.

Však, známe-li pak ouplný význam jmena akademie? V životu obecném bráno e smyslu rozmanitém. Na příklad: akademia hudební, akademia krásných umění, aka-emia vědecká vůbec, akademia věd přírodních, dále akademie čili učené společnosti bracující zřetel k rozličným odvětvím vědeckým, k filologii, historii, k studiim klassi-kým, k badání starožitností, ethnografii, linguistice, geografii, fysikální geografii, palae-ntologii, jednotlivým přírodovědám, zoologii, fytografii a j., konečně královské, císařské ıkademie, rozsáhlosti širší neb užší, ve středcích kultury novější usazené, prostředky ıěkdy velkolepými nadané, ústavami velikou činnost vyvinujícími opatřené.

Pohlédneme-li na povahu všeobecnou těchto různých spůsobů akademie, k nimž by e ještě mnoho jiných, třeba i směšných, připočísti dalo, poznáváme, že vesměs jsou aloženy na rozličných nadáních a činnostech ducha lidského, obrácených buď na sama ebe a na výsledky duchovních činností, obsah věd sociálních, buď na přírodu nás ob-ličující, její výjevy, proskoumání jejich sil a hmot i jich upotřebení; dále pak, že se o děje spojenými silami jednotlivců, zvláště k tomu připravených a naměřených.

Můžeme nyní považovati spolky takové buďto samy o sobě, nebo rozhled svůj 'rhnouti na celé jejich dějiště. V prvním pádu ztrácíme pozor v jednotlivých spůsobech ıoznání, a v nich se neodvratně ponořujeme — třeba nám tedy povznesti se na vyšší tanovisko a vzhlédnouti na veškerou činnost ducha lidského, z jednoho zřídla, ač po ·ůznu, se vyskytující. Vidíme všude, kde jmena akademie užíváno bylo, jakousi část ıodstaty duchovní se jeviti a jako stělesniti prostředkem života společenského, a po-nyslíme-li, že celá podstata ducha lidského vstoupila ve vybranou společnost výtečníků ·ědeckých a zorganisovala se pro duchovní potřeby celého národa — tu bychom měli ıkademii národní.

Krátký pohled na historické vyvinování idey akademie na základě přirozené povahy ducha lidského.

Avšak přistupme blíže k onomu zřídlu, kdežto jako v zárodku zahrnuto jest dějinstvo celého lidstva od prvních jeho skrovných počátků až do nejmohútnějšího vyvinutí. První spůsob života lidského společenského jest život rodinný. Již tu rozeznáváme tré duševních činností, založených na přirozené povaze člověka, jsouť to poznání, cit a vůle, byvší spravovány rozumem, duchem to naprosto. V rodinných kruzích, postupem pokolení, udržuje se podání, paměti a známosti moudrých praotců, a rozmáhajíc se přechází od vnuka na vnuky — toť počátek vědy. Podobně co otce blažilo a rmoutilo, blaží a rmoutí pozdní potomky, světí se hlavní výjevy života, poměry k přírodě a jejímu původci — první to náboženství. Rodinou vévodí otec, rodinami praotcové, u starých zákon a moudrost a vůle, u mladších uznání, poslušnost a výkon, u všech obecní správa, obec. Toť první počátek vlády a zákonodárství. Prozřetelnost božská posílá všeliké zlé do společnosti lidské, násilí, mstu, závist, surovosti všeho druhu, tím donuceny rodiny spojiti se v národy, aby odolaly přesile. Povstanou boje, hrdinové, Nimrodi a králové, zákony a správa obecní nabývá vždy větších objemů, zřizují se říše světovládné. Toť další pokrok u vládě a státu. Rodinní geniové splývají v bohy národní, až nejvyšší mocnář nařídí kloniti se jedinému bohu svému a odevzdá sboru kněžskému přísný výkon obřadů náboženských, svátků a slavností ročních i věkových, spořádání poměrů přirozených, rodinných i osobních. Tentýž sbor kněžský chová tajemství věd a umění posvátných, a světským očím jen odkrývá tolik, co by jich neoslnilo. Toť další, ač by se zdálo zpátečný pokrok náboženství a vědy. Tak se, ačkoli strašně, vyplnil osud lidstva tehdejšího, přesila a zloba, lež a báječnost, vášeň a krutost, vedeny jednou panující myšlénkou, sjednotily v jeden spolek bezvolný co po různu v rodinné nevinnosti stálo o sobě, anebo soběckou zlomyslností sjednocení se opíralo. Tu získal despotismus sil ohromných, roztřídil společnost lidskou na kasty dědičné předepsav jí osud její na věčnou budoucnost, tu poháněl národy zotročilé k stavení pyramid nehynoucích, k vydloubávání chrámů ohromných ve skaliskách podzemních, vytvořil jim bohy potvory hrůzu vzbuzující, i kázal klaněti se jim tisícerými usmrcujícími obřady, učil lid nevážiti sobě života vezdejšího a jeho šťastných poměrů, a vrhati se zoufale v náruč temností posmrtních, do vybavení nebo zničení. Toť byla ta strašná poesie tehdejších pokolení, toť jediné jejich náboženství. A přece byl to pokrok ducha lidského, povýšil se v říši nadpřírodní, fantastickou. V dřívější své nevinné blaženosti byl by lpěl věčně na životu pozemském k blíži zvířecího. Jen takto vystoupila myšlénka, ač bludná, cit, ač hrozný, vůle, ač zločinná, na jevo, a příroda lidská, v své ousobnosti dosud tajná, stala se výsobnou. Neměl však nekonečně trvati ten stav hrůzovlády. Jiskra božstva v útrobách lidstva jest neumořitelná, byť i jen co naděje doutnati měla. Brzo se zase zňala co plamínek lásky, za nedlouho celá pokolení zajímati mající. Sám despotismus měl jí cestu připravovati. Zřídil se sám v sobě přísnými zákony, kázní vojenskou, přinutil národy k držení míru obecného, rozprostranil jazyk vládnoucí, i uvedl tím srozumění se lidí mezi sebou k sdílení vzájemnému svých citů a myšlének. Též i v rodinné poměry vrátil se zase dřívější pořádek, ač něco jiným spůsobem. Jednotlivec nemohl se více obmezovati záležitostmi toliko osobními, rodinnými, život jeho náležel i králi, vlasti, bohům. Vykvetla láska vyššího rodu, vznešena nad láskou osobní. Povinnost volala

do boje smrtí zhrzujíc, velela konati ouřad s přísností neohlednou. Tak zachráněno lidstvo tou samou mocí, která je zničiti hrozila, a připraveno k postupu vyššímu.

I přišlať jeho doba. Prozřetelnost božská vzbudila čas po čase muže jejím duchem nadšené mezi rozličnými národy, až se zjevil požehnaný Páně, jehož příští mělo obnoviti tvářnost vší země a přivésti ji do společnosti nebes. Nad pohanstvím vzešla záře křesťanství, aby dala svobodu lidstvu, vyčistila od všelikých vášní srdce lidská, osvítila rozumy, otevřela očí, aby viděly pravdu. Nyní teprv krása, a věda a mrav svatý, a spravedlnost sestoupily s nebes, kam se byly uchýlily, aby přebývali mezi námi. Žádá však násilí to dobývání království nebeského. Tuhý nastal boj mezi světlem a temnostmi. Nesčíslní mučedníci padli v předních řadách zápasu toho. Vždy nové a nové půtky a spůsoby bojování povstaly, i trvají až do našich dnů. Ještě není cele odstraněn despotismus i v nejskvělejší části naší země. Hustou tmou jest pokryta většina Afriky, kde ještě vládne tyranství, krutější nad ono Babylonských libovládců. Ještě celá Asie úpí v okovech zastaralých mravů, zákonů, bludů. Jsouť i četné ostrovy po oceánech roztroušeni, na nichž lidstvo ještě prvotním rájským životem žije. Dejž bože, aby bylo ušetřeno od hrůzných převratů, kterými bylo a bude projíti na velkých pozemích! Osudy někdejších národů amerických služtež nám k výstraze a polepšení. Neb i u nás mocnosti, které měly spásu přinésti, zabloudily všelijak z lidské křehkosti v hříchy minulých věků. Nicméně vždy více se vyjasňuje obzor našeho dějinstva, i připovídá brzký nezkalený svit nového slunce, svobody a pravdy, spravedlnosti a krásy. Povstávají hrdinové mezi námi, aby nás vedli k svobodě a k oslavení. Vycházejí s mučednickou odhodlaností na všechny strany světa, aby podávali zprávu o bídném stavu národů v propastech zloby ještě ponořených, i co rok se počítají nové oběti, nová mučednictví. — Jest to potěšitelné, obdivu hodné podívání na všeliké činnosti, jakými se duch lidský po celé zeměkouli zjevuje, která konečně sloužiti musí za podnoží jeho, z kterého pohlíží okem ozbrojeným do nekonečnosti světů hvězdových. Někdejší kněžstvo, které se halilo do tajemství oku smrtelníkovu nepronikatelných, upustilo místa rázným zpytatelům přírody, kteří svým světlem i do nejhlubších tajin jejich vnikají, a je ku blahu lidskému, ne k šalbě a vlastnímu prospěchu vykládají. Knihotisk rozlévá pak paprsky jeho po všech národech osvícených. Umělci všeho druhu vybavují z hlubin duše krásy nevídané, neslýchané a vystavují na odiv lidstvu, které poznává v nich svou vlastní podstatu, jíž by jinak dostihnouti lze nebylo.

Také v oboru vůle lidské počíná obecné živé rašení po národech kulturních nynějšího věku, kdežto u národů starodávných jen místní menší republiky, a to ne bez otroctví a helotismu, jako řecké a jihoitalské, se vyvinovaly, aby po nedlouhých tuhých zápasech převaze monarchické libovůle propadly, nebo, jako římská, domácímu despotismu podlehly. Nynější doba staví na širším základě. Nehrozí nám více v sousedstvu asiatský sultanismus; z poloostrova slavořeckého za nedlouho bude vymezen, i v Rusku počíná táti ledová jeho kůra. Takť bude dáno nám, národům, u vnitřním míru vyvinovati své síly hmotné i duševní, a k samosprávě, k samozákonitosti dospívati. Jestli se to však nebude všudy stejně dařiti, budou aspoň oktrojované zákony, ne-li lidem samým, po vůli lidu upraveny. Víra a zbožnost, jež nám dosud z venčí přikázány a vtělovány, od mladistvých let návykem a kázní vštěpovány bývaly, budou vycházeti na venek z vnitřních duševních potřeb jednotlivců i společenstev, a duchem svatým vedeny vy-

budují církev novou, nad kterou nebesa plesati budou. To pak všecko ne tak, aby se formy historické docela zrušily, majíť ony v sobě zárodky vyšších ideálů, jež toliko poznati třeba a jim volného vývinu připraviti. Neboť nepřichází syn boží, aby zákony (lidskosti) zrušil, nýbrž aby je vykonal.

Toto naše rozjímání mělo za úkol poukázati, jak v prvotní tvůrčí moci boží vloženi jsou zárodkové vyšších společenských ideálů, jenž vedením božské prozřetelnosti během tisíciletí vždy na vyšších stupních u větší rozsáhlosti se vyvinují. Co z počátku v nejužších kruzích nerozlučně se tlumilo, postupem času rozpadne se, i vyloží se vnitřní popudy a mocnosti člověka co zevní zákonitost, vymáhající sobě přísné naprostné podřízení vůle jednotlivcovy. Tím se učí osobník zákonům, ačto vlastním, přec ještě neovědoměným, až mu zasvitne poznání, že k samé jeho bytnosti vyňaty jsou, kamž se navrátivše jej z dosavadní dětinné poslušnosti vyvazují, a samosprávu ovědomělou mu vracují.

Základní idey lidstva a jejich počasné zjevení v životě člověčenstva.

Tré jest ideálů, které těmito spůsoby na jevo vycházejí: pravda a věda, krása s láskou, právo a svoboda. Tré jest tvarů, jimiž se postupem času v životě společenském osvědčovaly: universita, církev, stát. Přirozenoť, že každá z těchto bytností baží po samovládě nad člověkem i člověčenstvem, neboť naprosto jsou stejně oprávněny, u objevení svém ve skutečnosti podléhají formám prostoru a času, zákonům hmotné přírody, osobnosti, národnosti a j., ač to vše nahodilé, k bytnosti nedosahující, a třeba jinak i jinak na té neb oné hvězdě se zdařiti mohoucí. Tak se zdá, že v našem dějinstvu se vyvinoval nejdříve stát, potom církev, věda posléze.

Zjevování se vědy v lidstvu spůsobem školství a akademie.

V stati této chci o vědě a jejím ústavu, jejž akademií jmenovati budu, obšírněji promluviti. Že právě toto jmeno, a ne university, jako někteří němečtí spisovatelé, jsem vyvolil, záleží na tom, poněvadž dle dosavadního užívání jest méně určité, začež v širším i nejširším smyslu bráno býti může, kdežto universita roztříděna na své čtyry fakulty všeho obecnějšího významu se vzdala. Pak i slovo „akademia" za novějších časů dobývá si u národů i vlád vždy vyšší důstojnosti, čím mocnějšího panství věda vůbec v světě moderním sobě dobyla, čímž se stává, že hlavnější akademie našich dnů, francouzská, ruská, rakouská, v záležitostech vědeckých za porádkyně brány a za nejvyšší autority považovány bývají, kdežto universita, ztrativši slavné své někdejší u nás postavení, bezmála na pouhou německou fabriku úřednictva rakouského snížena jest. Takové úvahy oprávňují nás užívati slovo „akademia" v nejširším a nejobecnějším smyslu, vyznačující vůbec „vědu v společnost lidskou vtělenou." Co tedy v ideálním světě pouhou, nepostižitelnou myšlénkou jest, přijímá na sebe živobytí v živlech lidského pokolení, stává se živým organismem s vlastními organy, všechny zevnější i vnitřní poměry mezi přírodou a společností lidskou prostředkujícími. Toto ponětí fysiologické podává nám také nejlepší spůsob, jak nám pohleděti dlužno na celou soustavu akademie a na všechno, co do jejího oboru náleží. Budeme užívati slov „vědy" a „akademie" vesměs podlé toho, jak to neb ono se lépe hodí k vyslovení toho co míněno.

Nosiči vědy jsou jednotlivci, a to takoví jimž věda se podává, a ti jenž vědu

odávají — učňové a učitelé. Výkon toho jest učení, předmět nauka, z čehož pochází kola. Učňové jsou buď začátečníci aneb pokročilí různých stupňů. Tím se dělí škola a rozličné třídy, vyšší nebo nižší; v užším nebo širším objemu na školy nižší nebo yšší až do nejvyšších. Celek toho nazýváme školstvím, což může býti různé rozsáhlosti.)bmezujeť se na menší nebo větší obvody, okresy, země a vlasti, celé říše. Vztahuje se ıa různé národnosti, nebo na národnosti smíšené, nebo bez ohledu na ně v smyslu šeobecném. Řízení školství jest svěřeno zvláštnímu úřednictvu akademickému, které odřízeno jest úřednictvu vyššímu zemskému, to pak říšskému. Mimo školství, jemuž zdáno podávání a šíření vědy, jest úlohou akademie pěstění věd vůbec, jejich ustálení udržování, jejich nekonečné rozmnožování. Tato úloha náleží vlastně akademiím smyslu užším. Takové akademie sestávají z mužů v každém odvětví věd nejpokroilejších, na slovo vzatých, buď celým objemem vědy dotýčné obeznalých a ji chovacích, vlastně *učených*, jimž zvláště přináleží podávání věd, školství, a dozorství nad ım, budiž to nižší nebo vyšší, okresní, zemské nebo říšské, národní nebo všeobecné. 'ím se tvoří *ministerstvo školství*, zemské, národní, říšské. — Druhý nahoře naznačený ıkol, romnožování věd, svěřen může býti toliko mužům, jenž dostihše vrcholu jednotlivé ědy, a nadání duchem skoumavým, vynalezavým, jichž arci velký počet býti nemůže, sou s to, aby obor obzvláštních věd novými vynálezy a výskumy rozšiřovali. Náležejí éž akademiím a co jejich výkvět považováni bývají. Jest ještě jiný druh mužů učených, imž zvláštní vlohy, praktický ostrovtip dovolují známostí již nabytých užiti a vynaložiti potřebám života obecného v umech a řemeslech všeho druhu, vynálezy strojů a nářadí ozličných dosud nepředvídaných, netušených, jimiž někdy ohromně zvýšena bývá síla idských počínání, pokrok věd a umění nenadále urychlen, prostředky k rozšíření jich k zdokonalení spůsoby dotud nevídanými usnadněn. I tací mužové bývají řídkým ýjevem v lidské společnosti, a vynálezcům vzdává se nejvyšší čest a sláva. Těch arci emožná ani udělati, ani v sbor akademický utvořiti. Vyskytují se porůznu, i nezbývá ıkademiím než jich příslušně poctiti, je co možná odměňovati, jejich nálezy zakupovati a užívání obecnému podávati, je k dálším vynálezům vzbuzovati, jejich podniky všemožně podporovati, a jich, kde toho potřeba káže a všeobecné dobro vymáhá, používati.

Vidíme z toho, že objem akademie jest velmi rozsáhlý. Zaujímá v sobě pěstitele věd a umění čili mecaenáty, shromažditele vlastně učencův, akademiky rozmnožitele, vynálezce nebo upotřebitele. Z těch zříditi třeba dozorní stařešinu, jíž by uloženo bylo poznání a přehled veškerého naučnictví, stavu věd a umění, posuzování nových výskumů a vynálezů, jich ocenění a odměny, povzbuzení a podpory, oslavení a zřizování pamětníků a památek.

Pohled na zřízení a činnost nynější akademie francouzské.

Ze všech dosavadních, nyní stávajících akademií jest akademie francouzská, která se k tomuto vzoru nejvíce přibližuje. Ona vládne největším majetkem, nadáním od století velikých mecaenátů, jež upotřebuje na vypsání cenných otázek ve všech obvodech umění a věd, posouzení zdařilých vyluštění, ocenění zásluh druhotních, na odměny a podpory. Dále náleží v obor akademie francouzské vystrojování vědeckých výprav nákladem patřičným, vyhledávání zdatných cestovatelů a jim podřízených pomocníků, naučení (instrukce) a poukázání na předměty jejich badání, udání nových spůsobů pozoro-

vání, opatření potřebnými nástroji, přidání kresličů, fotografů, tlumačů, mluvozpytců, zo logů, botaniků, mineralogů, geologů, měřičů, ethno- a geografů, astronomů, meteorolog

Také vede akademie náklad na vydávání drahocenných, obrazy opatřených d výsledků to cestování a jiných (historických, archaeologických) podniknutí, a obstará nejvíce bezkořistně, jejich rozšíření po sesterských ústavech v domovině i po cizokrajíc Vedením akademie vycházejí od drahně let rozličné časopisy, pamětníky, letopisy, zprá a vydání a j., kterýchž ohromnou řadu přehlédnouce nemůžeme se dost nadiviti čilén a velkolepému životu, jaký z tohoto posvátného sboru vychází. Akademie obstará nová vydání žijících a zemřelých svých výtečníků k jich oslavě a ku prospěchu jeji rodin: Buffona, Laplace, Cuviera, Araga, Cauchyho, Dumerila a j., a podporuje všeli práce domácích i cizích zpytatelů pochvalami, penězi a jinými prostředky. Toť n zvláštního i veledůležitého významu pro budoucnost. Bude-li akademie v organické tomto svém vyvinování podobně pokračovati, stane se po nedlouhém čase středistě všech vědeckých snah celé Evropy, ano celého kulturního světa. S anglickým učenstve jest beztoho již dávno v nejužším spojení. Není tam z učenců znamenitějších, jenž b jejím členstvím se nehonosil, počítáť i nejslavnějších státníkův anglických mezi svo členy. Jestli kde mají slova od politiků pronášená „entente cordiale“ svou platnos to dozajista zde, aniž je bylo v stavu zrušiti i nejhrozebnější sočení obou národ

Se sousedním Hollandskem, Belgií a Švýcarskem, kde francouzská kultura všud volný průchod nachází, jest beztoho svazky velmi přátelskými spojena. V Němcích je málo který značnější učenec, zvláště mezi přírodoskumci, jenž by neočekával nebo ne hledal jakés takés uznání akademie francouzské, k dosáhnutí jejích cen hrne se ce mladý svět germanských učenců. Až poměry politické románských národů bud ustáleny, potáhne za sebou akademie celé Vlašsko, Španělsko, ano i vzdálené dosti Ru munsko, a to vše tichým morálním a duševním vlivem bez všelikého kantorování a pře národňování, jakéhož se dopustilo a dosavád dopouští nešťastné Německo. Ano i Rusk ještě hledí k Paříži jako k svítilně na oboru vědeckém. Hlavní ale jest činnost akademi uvnitř říše Francouzské. Není ani jednoho podniknutí veřejného, vymáhajícího pomo přírodních věd, kde by akademie nebyla v poradu brána, kde by svých sil k tomu ne propůjčovala. Z toho pochází, že nejvyšší státníci, generalové a úřednictvo všeho druh i princové dynastie vládnoucí, hlavně pak sám imperator jí vřelého oučastenství věnuj

Pohled na poměry akademické v Anglii a státech severní Ameriky.

V Anglii a ve zangličené části Ameriky převládá ve všech poměrech života sou kromého i obecního interes materiální, tož i v záležitostech vědeckých, akademickýc Angličanu málo na tom záleží, jakým spůsobem vědu tu neb onu zaopatří; on ji potře buje pro svůj užitek, na tom dost, nechť pak se to stane cestou privátní, nebo prostřed kem škol. Je-li bohat, zaplatí si nejvýbornější učitele, však i neopovrhuje použi pro svého syna některého z početných colleges, které se v Oxfortě nebo v Cambrid nacházejí, přesvědčen jsa, že tam přísné kázni podřízen nejlépe zaopatřen bude a po řádku, v životě občanském tak potřebnému, se naučí a jemu přivykne. Pročež tak učiliště anglická nevycházejí z jakési abstraktní myšlénky nebo vyšší ovědomělé ide jako to na pevnině nacházíme, nýbrž vyrůstají na historické půdě, jako pralesy jiho americké, kde na první pohled oko i nejučenějšího botanika zaraženo bývá, až ponenáhl

se rozhlédna tu zdánlivou směsici do vědeckého pořádku uvésti dovede. Anglie má mimo Skotsko (kde tři) a Irska (s jednou) čtvero universit, z nichž každá patrně ráz historický na sobě nese. Od nejstarších časů proslavená, nejbohatší, nejvíce navštěvovaná jest universita Oxfordská. Nejde nám o to, abychom popsali, její historii. Poznamenati jen třeba, že na sobě má docela ráz středověkosti, její úřady a jich jmena, šaty, obřady, denní pořádek zjevují cosi mnišského. Hlavně se tam pěstuje filologie staroklassická, a slouží co dobrá příprava pro parlamentární život anglický. Universita Cambridgeská, ač i ona forem starodávných, jest opak Oxfordské tím, že hlavně k vědám mathematickým a přírodnickým jest obrácena. Pročež také slouží více průmyslnictvu anglickému. Od akcionářů nově zřízená universita Londýnská vzala sobě za vzor university německé, a jest tudíž útvaru nejnovějšího. Jí naproti postavena jest též moderní universita Londýnská katolická pro theology. Skotské, neméně starodávné university, jakož i Dublínská, jsou rozličného rázu, však i ty hlavně sloužící interessům materiálním. Ptáme-lí se pak po akademii anglické podobného spůsobu jako jest akademie francouzská, nenajdeme jí ani sledu. Z toho však nepochází, že by život vědecký v Anglii byl méně čilý nežli ve Francii. Jest dojista i vynakládáno naň ohromných bohatství, i zajímáno ním neméně duchů výtečných jako tam. To ale všechno privátně. Vláda sama mimo potřebu vlastní málo se o to stará. Podobné platí o závodech vědeckých amerických. I tam akademie více v lidu jest, nežli ve zvláštním ústavě.

Sledy akademie na pevnině středoevropské a v Rusích.

Přejdeme-li zase na pevninu evropskou, na Německo a země jemu kulturně spřízněné, totiž Rakousko a Rusko, vidíme, že všude za vzor sloužila universita německá, měvší svou vlastní historii ve spojení počátečném s historií národů románských, v novější době se všelijak odchýlivší. To však neplatí o tak zvaných akademiích. Petrohradská jest očividně odlesk akademie francouzské, i o Vídeňské bez mála to samé platí. Ostatní, ani Berlínskou a Mnichovskou nevyjímaje, vřadil bych mezi učené společnosti, jaké se ve velkých městech střední Evropy a Rusi nalézají. Jsouť to *disjecta membra* akademie, ne zevnitř, nýbrž jen v mysli naší usjednotitelná. Nezbývá jim nic, než aby proskoumány, zorganisovány a spojenými silami toho neb onoho národu v život uvedeny byly. Již i sněm Frankfurtský o něčem takovém blouznil. Měla se zřídit akademie velkoněmecká, ve Frankfurtě samém sídlo mající, což však se nestalo pro známou roztrženost národu Německého. Přejeme, aby se to někdy povedlo, ovšem bez újmy národů neněmeckých. Lzeť očekávati od ducha národu Německého velikých výsledků. Rádi se poučíme, i použijeme všeho dobrého, co poměrům naší národnosti příslušno bude.

II.

Pohled na spůsoby bytování idey vědy ve církvi a státu.

Chtěl jsem v následující stati dále z historických datků podrobně vyložiti, jak myšlénka akademie nebo vtělení vědy ve společnost lidskou různými spůsoby se jevila. Že ale takové rozjímání požaduje mnoholeté přísné studium dějinstva kultury lidské, čemuž ani času ani k rozkladu místa nezbývá, uskrovním se tu toliko na kratičké sdělení běhu myšlénck mých o spůsobech, jakými idea vědy v dosavadních, dějinámi lidstva

uskutečněných veřejných institucích státu a církve, jimi jako utajena a podružena s chovala, a jak z outlých kořínků v cizí půdě usazených vzrůstala k samostatnému strom který by záhy dávnějším svým živitelům, avšak i hnětitelům nové ochrany podati mě krásou, velebou a mohútností jim se vyrovnávaje. Obrátím zřetel na školy filosofick starořecké, na první vystoupení křesťanstva, na zřízení církve, na reformací náboženskou nadvládu moderního státu nad vědou, snažení této po vyvazení od státu, na účinnos literatury, krásných umění. To pak všechno jen předběžně a bez pouštění se do dalšíc vývodů, abych se pak cele obrátil k věci samé, jak ji přítomnost a nejbližší budouc nost hotovuje.

Základy první akademie filosofy starořeckými. Pythagoras.

Každá idea v lidstvu se uskutečňující mívá první zárodky v jednotlivých osobách Jsouť to geniové lidstva, nositelé, vykonavatelé základních myšlének a vnuknutí jeho Přede všemi zde jmenovati sluší Pythagora. Hned za prvního jeho vystoupení v republice Krotonské vidíme jej co strojitele společenského života hlavně ve směru vědeckém v systematickém uspořádání na základě filosofie. Toť byla škola Pythagorská, která i d ostatních poměrů životních zasahovala. Mistrovo slovo platilo za nejvyšší autoritu (αὐτὸς ἔφα = onť pravil), což bylo jako středištěm celého vyznání. Dále se prostírala po všech jiných stýčnostech soukromého i obecného života, brala ohled na stravu, oděv, tělocvik, mrav rozdělení práce, spůsoby učení, dělení jeho na esoterické (vnitřní, tajemné) a exoterické (veřejné, prostonárodní); také na vyučování ženštin a j. ohled brán byl. Tato Pythagorova společnosť měla se zakořeniti ve všech třídách lidu, a tak znenáhla ouplný sociáln převrat v oboru náboženském spůsobiti. Není divu, že stalo se co se vždycky stává, kd se vyšší idey zároveň do skutečnosti vtírají. Zdvihla se násilná reakce lidu, ouřednictvem knězmi popuzeného, proti Pythagorcům, větší část jich zavražděna, a spolek dokona zničen Pythagoras vyvázl sice, ale již bylo po jeho činnosti. Kolovalo mnoho báječného o život toho velemudrce, o jeho božském původu co zjevení Apollina, o jeho zázracích, proroctvích, jeho politické věhlasnosti, která z počátku od tehdejších státníků a zákonodárců v poradu brána byla.

Jeho cestování po Egyptě, Palaestině, Chaldaei, Persii ano i Gallii, kdežto všude do tajin kněžstva zasvěcen byl, obrátilo hned z počátku zřetel všech lidí na jeho osobu Jeho zevnější krása, mužská postava, vážné a slušné pohybování, zachvacující výmluvnost, neobmezená vědoucnost, čistota mravů, mohútná vůle, jeho nezlomná činnost, jakouž mu nikdo roveň nebyl, jeho důstojnost a morální působení na spoluměšťany, jeho vřelá nábožnost získaly mu množství ctitelů, obdivovatelů, příznivců, zvláště u mládeže, která si libuje v nových ideách, a podávají-li se jí třebas i přísná pravidla žití, ráda se jich uchopuje. I on rád se k mladistvému věku obracel, vida v něm lepší budoucnost. I ženská pleť mu neodolala, složivši své zbytečné ozdoby, šperky a klenoty v chrámě Junonině. Takové činy a divy pohnuly i senát Krotonský, že mu zvláštní díkučinění věnoval, lid pak považoval ho za vyšší jakousi bytnost, hotov jsa božskou poctu jemu vzdávati. Konečně během lidských věcí osud i jej i jeho myšlénku zastihl a zaoral v půdu lidstva, vždy novým životem se přerozujícího.

Školy filosofické staro řecké. Sokrates.

Rozličné soustavy řeckých filosofů, Thalesa, Heraklida, Empedokla, Parmenida (pantheismus), Leukippa (atomistika), Anaxagora (deismus) a j. byly jako větví a listí velikého stromu vědy lidské, z počátků mythických a básnických vzrůstající, až po přestálé arciprosaické době sofistů vydobyl se na světlo květ filosofie řecké Sokratem, Platonem, Aristotelem, podávající zárodky všem pozdnějším filosofiím až do našich dnů. Sokrates zakotvil své stanovisko na poznání sama sebe a nejbližších poměrů společenských, i stal se tvůrcem rozumování prostonárodního neb osvěty, což ovšem životem zaplatil.

Aristoteles, Alexander.

Aristoteles, usadiv se na pevné půdě zkušenosti, dal základ všelikému badání v přírodě a v životě společenském, jehož činnosti nebude konce. Tímť tu ubezpečeno i hmotné bytování. Stal se, byv jeho učitelem, i dále chráněncem Alexandra světoborce, jenž mu hojnost přírodnin a ethnografických zpráv z celé Asie poskytoval. Tuť vidíme po prvníkráte filosofa i krále, vědu i moc, pospolu vládnouti osudy lidskými, idey vtělené, a však jen v osobách, ne ve společenstvě.

Plato, Platonová akademie.

Plato, ač jen po ideálech bažící, dal základní myšlénky všem soustavám státním i vědeckým. Onť jest vlastně původem uvedení jména akademie v povšechné užívání. Arci že tenkrát neznačilo jméno mnohem více než gymnasium tehdejšího způsobu. Však: habent sua fata — et nomina. I to jméno akademie mělo svůj vzrůst, svůj vývin, a blíží se za našich dob svému dospění, což nastoupí, když se stane akademie samostatným ministerstvem věd a veřejného vyučování (školství). Plato byl pravý velmnistr svému času. Vysloviv onu větu: že buď filosofové sami by měli kralovati, aneb králové státi se filosofy — byl by zasluhoval sám za první příklad toho sloužiti. I stalo se to poněkud, ačkoli ve smyslu opačném. Jeho osvícenost zbudila po sobě soupeřnictví staršího i mladšího Dionysia, tyranů Syrakusanských, kteří, strachujíce se jeho světlých myšlének, po životu mu sáhali, z čehož po oběkrát šťastně vyvázl.

Škola Alexandrinská, první způsob akademie. Ptolomaeové.

Již za válek Alexandrových rozšiřovala kultura řecká po dobytých městech tak zvaná musea, musikální spolky, jenž měly sloužiti ku pěstění netoliko hudby, ale i básnictví, řečnictví, grammatiky, logiky a jiných umění a vědomostí, čímž měla uvedena býti řeč a vědomost řecká mezi národy barbarské. Bylť to první příklad činnosti akademické, ale i podmaňování duševního národu národem.

Z těchto a podobných snažení vydařilo se zřízení Musea v městě Alexandrii v Egyptě, jež založil Ptolomaeus Filadelfus, což byla vlastně skvostná zahrada se sedadly pro procházející se tam a besedující učence, v části města pobřežní Bruchejum zvané, kde již otec jeho Ptolomaeus Lagi základ učinil bibliothece světoznámé, jenž pod jeho nástupci až na 700.000 voluminů (závitků pergamenových) vzrostla, a později rozličnými nehodami v ouplnou zkázu přišla. Tamť se soustředil květ tehdejšího učenstva, zvláště grammatikové, nebo vlastně literatoři, básníci, filosofové a j. Tím se stalo, že věk Alexandrinský proslul nade všemi správností, ozdobností, čistotou

jazyka řeckého, ač starořeckého ducha valně ubylo. Tamť měla své sídlo filosofi Alexandrinská čili novoplatonická v třetím století po nar. Krista, jenž pythagorejské staroplatonské, orientalské a j. učení spojovati se snažila, pročež eklektickou nazývána. Vyznamenávala se zvláště svou pneumatologii (duchoslovím) a důstojnou nauko o přirozenosti člověka. Tamť vzala vznik filosofie křesťanská, jíž učili Klemens, Origene a j., tam zřízena první škola katechetická ku vzdělání učitelů křesťanských. Od Ptolomae Filadelfa má také, podle historického podání, překlad starého zákona 72 tlumočník (Septuaginta) původ svůj. Vidíme tu velikou činnost Musea Alexandrinského, jenž měl doplniti Ptolomejci v oboru duchovním, co tak rázně byl počal Alexander v hmotném oboru.

Byla to první akademie, která se nejvíce sblížila k našemu o ní ponětí.

Obrat postupu akademie spůsobený křesťanstvem. Kristus.

Přistupme k počátku doby křestanské. V národu, celým tehdáž světem opovrženém, řeckou kulturou, římskou zbraní uhněteném, vlastními pak dějinami přestárlém a vysíleném, narodil se v okolnostech posvátným rouchem zahalených nejskromnějš i nejvyšší kněz a prorok boží, Adam v duchu nově zroditi se majícího lidstva. Již z mládí byl si osvojil, co moudrost východu, co učenost západu podávati mohly; a čeho nepodávaly, nalezl ve vlastním srdci božském: lásku k Bohu nade všecko, lásku k bratřím, synům otce nebeského.

Jeho učení nebylo slovem, bylo duchem ohnivými jazyky mluvícím. Stal se tím zánět celého tehdejšího římského světa, kdež tyranskou nadvládou vysušena byla bodrá síla někdejšího bájeslovného pohanstva, aby tím radostněji nové víře a lásce a novovzkvétajícím nadějím se poddala. Ještě ten božský ohníček v prvotním zárodku nemluvňátka ukryt byl, a již se staral, věštci poučen, král národu Judského, aby jej ututlal. Uniknuv pohromě zrůstal k utěšení Bohu i rodičelům, až dospěl na učitele lidu. Jen tři léta bylo mu dáno hlásat blahé poselství národu svému a celému lidstvu. Obklíčen vyzvědači, vykládal v podobenstvích pravdy věčné. Již viděl blížiti se dobu ukončení svého úřadu, i zařídil dědictví své, aby zachováno bylo celému světu a neslo úroky na zemi i na nebi bez konce. Umřel za mladých let co zločinec ukřižován ohavnou smrtí. Slavila vítězství rota staroknězská, radoval se dvůr královský, místodržitel císaře Římského umýval si ruce, výskala luza Jerusalémská, šklebily se čety vojenské, jenž byly domučily člověka nevinného. Všechny zloby byly ukojeny, an nesmírná bolest rozhostila se v srdcích opuštěnců, někdejších jeho miláčků. Tuť zavzněla pověst: ontě z mrtvých vstal! i přebývá mezi námi, a přebývati bude až do skonání světa.

Ptáš se, co tu má činit historie o Kristu, kde se mluviti mělo o vědecké akademii. Kristus nebyl učenec jako Pythagoras, nebo Plato neb Aristoteles. Však i Sokrates učenosti se nevykázal, a bývá jmín nad oběma. Kristus osvobodil ducha od okovů duševních, od nesmírných fantasmů a pověr starého pohanstva. Tím jediným stal se zakladatelem všeho dobrého i krásného, co duch uvolněný z vlastní vnitřní přírody vystaví. Tam ovšem dokonalé ustrojení akademie náleží.

Církev křesťanská, zajímající v sobě spolu ústrojí akademie, zvláště římská.

A což by církev křesťanská neměla býti ústrojím duchovním, čímž by k akademii nejvíce se blížila, aneb akademia k ní? Jsouť to sesterské idey, pocházející z toho samého rodiště hloubi ducha lidského.

Ješto Platonovy idey vznášely se ve výšinách nadsvětných, v oboru pouhých pomyslů, estupujíce do hmotné skutečnosti, jen aby zde všelijak zkřiveny a zpotvořeny byly, jako padlí andělé hříchu původ dávaly, byly idey křesťanské, víra, láska a naděje, pravdivé city srdce lidského, skutečné síly duševní, jenž poháněly vůli k vykonávání kutků celé lidstvo oblažujících, k obětem muk i smrti se nehrozících. Jen tou horlivostí, ím udatenstvím prvních křesťanských bojovníků stalo se možné, že duchem překonali vět, a na rozvalinách mohútné Římské říše zbudována církev Kristova. Základ církve yly křesťanské osady, každá, podle ducha tehdejších časů, zvláštní samosprávou pod ředstavenstvem svobodně vyvoleným (presbyterium), jehož hlavou byl starší (pres-yter) nebo nadzorce (episcopus, biskup). Byliť s počátku ustanoveni samými apoštoly. onenáhlu se utvořila svatovláda, hierarchia církve křesťanské, postoupivši od první emokratické na formu aristokratickou, kdež biskupové přijali nadvládu nad presbytery, ad biskupy metropolité, sídlící v hlavních městech tehdejších římských provincií, nad imi pak patriarchové se postavili: biskupové Římský, Konstantinopolský, Antiochenský, lexandrinský, Jerusalémský. Mezi patriarchy vydobyl sobě Římský, — použiv postavení vého v světovládném někdy městě a stavu tehdejšího veřejného mínění, ano puzen nutnou yšlénkou přirozené nadvlády moci duchovní nad světskou — primát nebo prvenstvo ade všemi církvemi západními, jménem papežství. Tak přijala vláda církevní konečně i for-u monarchickou, ač ještě obmezenou sbory církevními, jichž se zprostiti dále se snažila.

Chtěl jsem tu na skutečném historickém příkladu dokázat, jak každá idea, sosno-aná na společnosti lidské, k vlastnímu panovnictví, k neodvislosti od jiných, ano k vševládě přirozeným krokem postupuje. Papežství brzo pošinulo své panství nad anovníky, netoliko umělo nabyti vlastního ouzemí s vládou světskou, nýbrž dobylo obě politického vlivu na záležitosti celého světa, a hle! servus servorum stal se pa-ovníkem panovníků, a to, jednostranně pojato, ne beze všeho práva, nebo duch má všem panovati nad bezdušnou hmotnou silou. Takové však nestává v ustrojí člověčen-tva. Jeho věčné idey: církev, stát, akademie stejně jsou oprávněny u vystoupení do kutečnosti. Jejich historické tření jest jenom důkaz barbarství a nedospělosti lidského ozumu. Ten až dospěje, budou idey v blahosvorné činnosti říditi osudy národů.

Historie církve Římské má s ohledem na akademii pro nás tu zvláštní zajíma-ost, že když idea naše dlela ještě v zárodku, když o její samostatnosti ani zmínky ebylo, církev ji vzala do svého lůna, na své půdě jí vzrůstu dopřála. Byliť časové, de nižší i vyšší školství, vzdělávání literatury klassické, pěstování filosofie, bavení se přírodovědou skoro výhradně od členů církve katolické vycházelo. Skvělé příklady ám poskytují někteří mnišští řádové ve Francii a jinde, zvláště pak řád Jesuitův, terý svým časem sloužil církvi za nástroj k dosažení oučelů církevních spolu i vě-eckých. — Když povážíme, že církev Římská byla arcidílo psychologické, kdež pou-ými duchovními prostředky došla ouplného ovládnutí všech srdcí, vůlí, myslí po všech rstvách společenstva od nejnižších až do nejvyšších, nesmíme se diviti, že neotálela žiti k tomu všech prostředků, které jí duševní mocnosti vědy a krásná umění, pak křehkost lidského pokolení a nedospělost jiných národů naproti vlaskému poskytovaly. ozumí se, že se také o tyto prostředky postarala, aby jich vždy měla na snadě.

Snahy akademie po vyvazení od církve. Reformace.

Za časů reformace, jejíž ale počátek mnohem dáleji sáhá než obyčejně přijato anaž i jiné záležitosti společenského života zaujala, ukazovala se první znamení touh ducha po vyvazení z pout církevních; bylit zápasníci pro vysvobození filosofie (Jordan Bruno), jiní pro uvolnění věd přírodních (Kopernik, Frant. Bakon, Galilei), pro svobodnější výklad starých klassiků, většina pak se zabývala výklady náboženského učen změnami obřadů, zlepšením mravů a j. Později nastala doba reformátorů paedagogických mezi nimiž náš Komenský slavné zajímá místo.

To všechno směřovalo k odštěpenství vědy od církve a k samostatnému jejím oprávnění.

Stát osobí sobě nadvládu nad akademií.

Zatím tou měrou, jakouž věda se snažila o vysvobození od církve, byla zaujat od státu, který čím mocněji se vyvinoval, tím více všelikých prostředků učení a duchovního cviku potřeboval, aby jimi všem potřebám státního hospodářství v čas pokoj i vojny vypomáhal, soudnictví žádalo učených právníků, úřednictvo statných dělník a ředitelů, vojsko a loďstvo zběhlých mathematiků a mechaniků, vzkvétající obcho a průmysl, zdravotní stav lidu požadovaly pěstování náuk přírodních, také potřebán církve, v jejíž ochranu stát se uvázal, mělo vyhověno býti, tak povstala soustava učen složená ze zvláštních odvětví, jako bylo zvláštních potřeb. Byly to fakulty, celek universita, věda však v okovech státu, vedením zvlášního ministerstva.

Počátky osvobození se akademie od státu.

Jen jedna z těch fakult, nejposlednější, fakulta filosofická, chovala v sob zárodky ouplného osvobození ducha. Ne bez hlubokého významu dáno jí jméno fakult svobodných umění, jichž sedm vyznačeno, tré elementárních: grammatika, arithmetik a geometrie, trivium zvaných, čtvero vyšších, quadrivium: musika, astronomie, dialektika rhetorika. Ostatně postupem času všechno do této fakulty postrčeno, co v druhých vyšších místa nenašlo aneb jen za přípravu jim sloužiti mělo, jako filologie, geografie mathematika, fysika, mineralogie, botanika, zoologie, dějepis a t. d. Tím arci přibylo práce, přibylo ale též duševního bohatství a důstojenství, kdežto druhé fakulty vždy více ráz cechovství na sebe braly.

Snažení fakulty filosofické po formě samostatné akademie.

Nechci zde slov šířiti o tom, čím na konci minulého století encyklopaedisté a svobodomyslníci francouzští, zvláště pak revoluce přispěly k uvolnění ducha a vědy od církv a státu. Byl to účinek z počátku negativní; než později také positivním spůsobem vzrůstem náboženské a politické svobody vůbec, i svoboda vědy rázněji vyvinovati se počala

Když okolo roku 1828 saská vláda vydala vyzvání k universitě Lipské, aby podal návrhy o reformách, které by se měly ve vyšším, universitním školství uváděti, dalo t původ k vydání mnohočetných spisů, rozličné spůsoby k utvoření nových universit předkládajících. Mezi nimi byl též spisek nejmenovaného autora, jehož hlavní myšlénka s mně velice líbila. Bylo tam poukázáno na neshodnost fakult praktických, theologické právnické a lékařské, obsahujících náuky a cvičení zvláštní, k potřebám života obecného

přihotovené, účelům církve a státu sloužící, méně rázu vědeckého na sobě nosící, s fakultou filosofickou, přísně vědeckou, theoretickou, bezohledně na upotřebení v životě a na účely státní a církevní, všechny positivní náuky vylučující, o které neshodě již Kant ve spisu svém: „Streit der Fakultäten" mnohá moudrá i svobodomyslná slova byl promluvil. Navrženo autorem, aby dosavadní fakulta filosofická neodvisle od jiných a samostatně byla postavena a jí výhradně dáno jmeno university, což by nejvíce příslušelo jí, jednající o vědách spůsobem povšechným, universálným, což o druhých ovšem neplatí. Tyť by se mohly postaviti v početnou řadu institutů neb ústavů speciálných, jako jsou: seminaria pro učitele nižších i vyšších škol, pro kněžstvo, pro úřednictvo státní, pro právnictvo praktické, ústavy lékařské nižší i vyšší, lékárnické, hospodářské, lesnické, stavitelské, průmyslnické všeho druhu, techniky kupecké, vojenské, lodnické, tlumočnické (propagandy) a j. Vylíčení těch a takových ústavů, v pravdě již bytujících v státech kulturních, mezi kterými někdejší fakulty na své důstojnosti ztrácejí, ukazuje nám zřejmě, že věk náš daleko starou formu překročil, a že třeba hledati nových forem, nových názvů k uspořádání ústrojí vědeckého. Ovšem by se mohlo zůstati při staré formě, a jen počet fakult na tolik rozmnožiti, kolik stává zvláštních ústavů. Uvedeny také v některých státech, jako na př. v Rusku, zvláštní fakulty mathematické a přírodovědecké v obor university, kdežto školy duchovenské z něho vyloučeny, také u nás ústavy technické v něj přijaty: avšak tím nepříslušnost fakulty filosofické docela nezmizela. Žádáť ona i bude vždy žádati postavení výhradní, nižádnými (mimo mravní) ohledy neobmezenou svobodu slova i písma, což v jiných institutech podle potřeb a všelikých ohledů a opatrnosti všelijak upravidleno býti může.

Nová universita.

Navrženo tedy, aby se zřídily vědecké vysoké školy, university, v nejpravějším smyslu toho slova pouze potřebám věd a po vědách bažícího obecenstva sloužící. Takových universit mohlo by více býti v každé zemi, dle zámožnosti občanstva a duchovní probuzenosti, i mohly by se zřizovati od občanů samých, třeba i pomocí státu, jako se stává i při jiných podniknutích a závodech.

Taková universita nového rázu neměla by nic činiti s ústavy ostatními, z nichž každý by měl svou samosprávu, anebo by byl státu neb církvi a jiným mocnostem podřízen. Universita by pak též měla svou vlastní administraci, řekl bych souverainitu, od státu i církve neodvislou, jen ideou pravdy řízenou, ideokracii, theokracii. Že slušnost toho již od dávna cítěna byla, vysvítá z rozličných výsad od papežů a králů daných, že nejvyšší hodnostáři církevní a státní za kancléře universit ustanoveni, ano i králové sami se ustanovili.

Bažení idey vědy po souverainitě.

Toto puzení idey vědy po prostovládě ukazuje se také v historii. Jistě by nebyla církev tolik nadvlády naproti státu sobě dobyla, kdyby nebyla vztýčila prápor pravdy a oslavy ducha lidského. Také státy v pozdějších časech, když autorita a moc církve klesati počala, osvojovaly sobě činnosti duchovní, až se staly výhradními pořadateli školství a protektory věd a umění.

Však přese všechno to nechybělo i bažení ducha lidského, pravdu a vědy uprostiti

od všelikých statut církevních i státních. Mnozí jednotníci starého i středního vě zaplatili toto bažení vlastním životem. Teprv za novějších dob, často i shovíváním vl vzmohl se vždy víc a více odpor světa proti církvi a žádal nazpět dary ducha. Svědk toho jest historie reformace od Wiklefa, Husa a j. až do našich dnů.

Ale i proti státu, proti panovníkům a jejich veleslubům obrátila se mocná id akademie spůsoby veřejnými i tajnými. Veřejnými: zpourou patrnou a revolucí, tajným zmáháním se povšechné kultury, jenž tichým posunem vniká do nejvnitřnějších citů myšlének velevládců a je k dobrému přetvořuje. Tím svoboda a samostatnost náro vzrůstá, od níž konečně úplné uvolnění svatých ideí, jež lidstvo v sobě chová, oček vati lze. Až se to stane, pak bude i akademia, to jest idea vědy v národy vtělená, skutek uvedena.

Jeden z nejmohútnějších činitelů při uskutečnění idey vědy jest ovšem literatu vůbec, a literatury zvláštní, národní. Kdyby vědy a všeliká umění pěstovati se mě pouhým podáním ústním a poučováním z ruky do ruky, bylo by všecko odvislé osobností, záleželo by pouze na paměti lidské i podléhalo by jejich trvání rozličným p hromám, jakým život lidský přírodou a nestálostí společenských poměrů vydán jest. celtičtí bardové a druidi všelikým písmem opovrhovali a učení svá a zpěvy jen pamě učňů svěřovali, stalo se, že o jejich historii a básnictví bez mála nic do našich d nezachováno, kdežto národové písemnictvím opatření, Hebraeové, Indové, Řekové a Ř mané, památku svoū dost ouplně až do našich dnů zachovali.

Jest-li že mluva ústní vzájemností duševní víže vespol osoby lidské v rodiny a men společnosti a působuje jich srozumění, činí to písmo v daleko rozsáhlejší míře, on pojí občany jednoho národu, národy mezi sebou po celém oboru zemském, pokole stará s novými, minulost s budoucností. Není divu, že staří národové knihám vzdáva zvláštní úctu, je za svaté považovali, ano i u novějších národů, zvláště u politick stísněných Poláků, Čechů, Chorvátů, Maďarů, Němců a j. pozorujeme jakýsi kult vzdávaný čelnějším výtvorům jich staré i nové literatury, neboť ona byla ještě jedin pásmo, jímžto život národní od pokolení k pokolení se udržoval, ano když již byl n zhasnutí, nové zárodky počal, jenž rychle v nové svěžesti se vypínati měly. — Kdy literatura utlačená takové síly ukazuje, jakou moc teprv dokáže uvolněna, svobodně sv činnosti na všechny strany rozkládající! Jakožto moc duchovní míříť ona proti jiným moc nostem duchovním, jakými původní zlo ve všech spůsobech života společenského v církvi i státu vystupuje, pod štítem pravdy v zápas se vrhnouc proti každé lživědě, křivosprávě, každému mamu i klamu. Právě se též může říci: literatura — to moc. Arci že ji zde považujeme jen v užívání dobrém, neboť i zlo jí může použiti k dosažen svých zkázyplných účelů.

Literatura, písemnictvo, jest též mluva lidská, sloužící tak dobře k zatajení úmysl a pravdy, jako k jich vyjevení, k osvícení ducha lidského jako k jeho zatemnění Obou těchto spůsobů užíváno po různých táborech, kde se jednalo o uvedení v skutečnost základních ideí lidstva. Ač sami o sobě, ve věčné své prostobytnosti svorné a svaté znesvařují se okamžitě, jak sestoupnou do obmezených oborů člověčenstva, kde tělesnos a vášeň rovných sobě práv s vyšší myšlénkou osobují, až konečně hmotným násilím rozumem, vírou a láskou do poměrů lidských, nižších i vyšších pořádek uveden, jímž veliká ústrojí státu i církve utvořena. Tuť pak se na konec vyskytne, že nejvěrnějši

a nejvydatnější dělníci v této práci — věda i umění, co otroci považováni, a jen z potřeby ještě dále v službě podrženi býti mají, ač by jim neméně právo panovnické příslušelo. Tu se spojí obě tyto mocnosti duchovní pro usurpaci starších svých sbratřenců, i počnon zápas na půdě človečenstva všem společné po národech jeho i pokoleních. Arciť že s těží nemalou, neb všude již místa zadána, aniž více dovoleno vrátiti se do nebes. Tuť nezbývá nic jiného, než aby stát a církev postouply slušnou část svého panovnictví novému vetřelci. I stává se to, někdy dost dvorně, že státy zřizují akademie, university s velkým nákladem a svobodami, že církev neopomíjí je i posvětit a v svou ochranu je postavit. Tím však vnitřní odpor neukonejšen, aniž zpoura mírem ukončena. Trváť ona déle vždy obnoveným spůsobem. Takové nové války vědy o panovnictví proti církvi a státu představují nám za novějších časů národní literatury. V středověku byla doba, kde církev literaturu evropskou, nejvíce jazykem latinským vedenou, cele sobě byla podmanila, každého vytržence potírajíc přemocí svou. Reforma náboženská, i vůbec vyvinutí svobodného myšlení přivedly s sebou též vývin národních literatur a vyvazení ducha od nadvlády kultury latinské. Tento vývin literatur národních stal se přirozeným spůsobem, od umírající říše Byzantské postupujíc k Vlachům, od těch k druhým národům romanským, pak i k Němcům, Čechům a Polákům. Zatím dovedla sobě státní moc, odpadající od církve, také samorostlé národní síly osvojiti a k oslavě trůnu samodržitele vynaložiti. Svědek toho jest skvělý věk Ludvíka XIV., který v dalším pokroku literatuře a sociální vzdělanosti francouzské nemalý vliv získal na literatury a život i druhých samostatných národů evropských. Tato vzrůstající universalita mluvy a literatury francouzské nemálo připravila půdu po všech krajinách Evropy k ujmutí se nové sociální myšlénky, která v dosavádním svém nevyvinutí a negativním ještě stavu jmeno revoluce nosí. Ve sporu tom vystupuje na bojiště idea národnosti proti osobnému absolutismu staré církve i státu, a přirozeně, jako oni dříve mezi sebou, užívá proti nim všelikých sil vědy a umění. Slibuje jako oni akademii samostatného postavení. Toť se také jistě stane, neboť u národu, jenž vlastně jest jediný živel, kterým idey svého uskutečnění dosahují, majíť ony: víra, spravedlnost i pravda, stejnou váhu, mohouť stejně od něho potvrzení, udržení, vykonání žádati i čekati, neboť národ jest úplň mocí a sil vštípených božstvem v človečenstvo, kdež mají svůj zárodek, svůj zrůst i dokonání.

Takto se stane národnost stromem života celého lidstva, vydávajícím tré překrásných větví: náboženství, práva a vědy, i bude tam zkvétati vše co v hloubi ducha uchováno.

Zdálo by se, jakobychom byli v našem rozjímání zcela zapomenuli na ideu krásy a ji vytvořující krásné umění. Panovnictví, jež jsme neupírali církvi a státu, jež jsme žádali vědě, upírali bychom krásným uměním, nevzdali bychom se rádi luzným silám umek nebeských. Podívejme se do dějinstva, jak se to dálo i děje, a kam to měří.

U starých Řeků byla krásná umění vůbec vážena, předmětem snah a prací nejvýtečnějších duchů, vyšších i nižších vrstev lidu, chráněna i pěstována nejpřednějšími státníky (Perikles), veřejně ctěna uvedením veřejných her a zápasů; největší čest a sláva výtečníkům národním podávána výtvory uměleckými (Polykletes, Praxiteles, Apelles), idealy krásy, vznešenosti, co božství jimi představeny. — Ne tak se dělo u Římanů, jenž používajíce řeckých umělců pánovitým svým spůsobem za dělníky je

považovali. — Jakého se pádu dočkalo umělectví v křesťanském Řecku, svědčí dol obrazoborství. Následující čas barbarství zahrnul i krásná umění svým zkázyplný mrakem, až počátkem dvanáctého a postupem následujících století, přičiněním Medic a jiných knížat, zvláště několika umění milovných papežů, a výtvarná umění slavi ve Vlaších nejskvělejší znovuzrození. Odtud pak i po jiných vlastech evropských s rů ným uspěchem se šířila. Tento krátký pohled na historii umění v Evropě ukazuje ná dostatečně, že nikde po nižádném panovnictví nebažilo, leda bychom sem panování j stých slohů, zřízení škol a cechů počítati chtěli.

Zdá se tedy, že idea krásy a její uskutečnění v lidstvu jest, ačkoli rázu povšech ného, předce při tom individualního, vystavuje idealy a klassické vzory, a ponecháv jednotníkům, výtečným geniům a nadáním jich dostižení, bez všelikého pravidlován pokolením pak současným užití a oblažení. Jest-li že tedy národ, církev, stát, věda uží vají umění různými spůsoby k svému oslavení, zůstává toto vždy svobodné, aniž jako nadvládu sobě osvojuje. Ono jest povoláno okrášliti poměry společenské, vzbuzení a vypěstováním citu slušnosti a přiměřenosti raziti cestu pravdě, právu, zbožnosti, a t lahodným i též krásným spůsobem. Jistě by z toho pošlo barbarské dílo, kdyby se ja kási církev krásy zříditi měla. Krása, kde se octne, panuje sama sebou, v nekonečnýc nepředvídaných spůsobech.

Jinak jest s vyučováním a cvikem uměleckým, toť budiž ponecháno péči akademi dokud postupem času také idea umění k samosprávě se nevyvine.

III.

Zárodek myšlénky akademie.

V posledním svazku Živy minulého roku podal jsem, na spůsob episody, podrobno zprávu o vzniknutí mé myšlénky o zřízení sirotčinců chlapeckých směru přírodovědeckého Býval to jen jako zárodek dalšího vyvinutí vlastní akademie přírodovědecké. Kdyby s byl sirotčinec uskutečnil a zdárně, aspoň po jedno desítiletí, provedl, byl by se sán sebou z elementárky v gymnasium přírodovědecké proměnil, a to by bylo přešlo, postupem dalších let, na samostatné dílny vědecké, na vlastní akademii přírodovědeckou Že tato myšlénka, při mém více než čtyřicetiletém zaměstnání vyučováním přírodníc věd, v mé hlavě neúrodnou nezůstala, o tom svědčiž mé dřívější pojednání „o reform gymnasií ohledem na učení přírodnické“ [1]), jež jsem v německém jazyku v zpráväc slezské vlastenské společnosti roku 1847 veřejnosti podal, doufaje tenkráte, při obnovování školství v Prusích k obecnému dobru něčím přispěti. Také později, navrátiv s do vlasti, neopominul jsem tytéž myšlénky, o podobných reformách školství rakouského v časopise gymnasialním, prof. Jungmannem redigovaném, v českém jazyku sděliti. Zdali tyto práce jakého objektivního prospěchu měly, kdož by o tom souditi mohl? ten prospěch zajisté u mne samého se ukázal, že myšlénka samostatně vládnoucí akademi v oboru mých myšlének vždy zřetelněji se vyvinovala a tak dalece dospěla, že jsem j tuto úplně vysloviti se odvážil.

Trudno však věc tu tak přednésti, aby buď svou ideálností přítomné pokolení tal

---

[1]) Viz v Uibersicht d. Arbeiten u. Veränderungen d. schlesischen Gesellschaft f. vaterl Cultur für das Jahr 1847 p. 87: Uib. Ref. d. Gym. mit Rücks. auf Nat.-Studium, nebst kurzer Darleg. eines cyclischen Unterrichtssystems.

neohrožovala, že by její vyvedení na dalekou budoucnost jako nedostižitelný ideál odložilo, buď, přioděna v roucho skutečnosti, nestala se všední, aniž by za hodnou uznána byla, jakýchsi novot zaváděti v ústavy skutečně stávající.

Museum. Nová akademie.

Ústavy tyto, gymnasium, universita, starší akademie, učené společnosti a j. opírají se na svá stará práva, na makavou svou skutečnost, jež změniti neb odstraniti, a sebe na jejich místo postaviti pouhé myšlénce dáno není. Musiť ona sobě zvláštní okres osvojiti, kdež by znenáhla ve skutečnost vstoupila, vlastního postavení, vlastního jmění, vlastního kruhu činnosti, vlastní oprávněnosti sobě dobyla, a časem sesílena samostatně vedle druhých starších se postavila, a o rozšíření, o spoluvládu, ano i o nadvládu zápasiti směla. Takovéto postupy neméně se dějí v oboru sil ideálních jako v oboru sil fysikálních, i tím se dějstvo ducha zobrazuje.

Není nám daleko hledati místo záložní naší nové akademie. Jest to naše Národní Museum, jež vzniknuvši ze spojeného úsilí našeho národa, zvláště snahou, jměním a duchem velikomyslných Šternberků, stalo se základem a jaksi tělem duševní činnosti našeho národa, a popřeje-li nám slunce svobody, jako se nadějeme, dalšího zdaru, stane se krásným živým ústrojím, veškeré údy národa pronikujícím, všemi jeho silami hýbajícím.

Z počátku bylo arci naše Národní Museum jen souborem sbírek přírodnických, starožitnických, rukopisů a kněh historických, zvláště přírodovědeckých od hr. Kašp. Šternberka darovaných, a jiných, potřebám vědeckým sloužících. Co ředitel knihovny byl Václav Hanka ustanoven; kustodem sbírek mineralogických, palaeontologických a geologických stal se Frant. Zippe, pod jehož správou zvláště sbírka českých nerostů se zvelebila; sbírky zoologické a botanické byly svěřeny Karlu Preslovi, jenžto z nich k oslavě svého jmena značně kořistiti uměl. Z počátku byl Museu palác Šternberkův na Hradšanech vykázán, později (1846) zakoupen dům v nynější Kolovratské ulici, kde posud stává. Knihovna byla k použití veřejnosti povždy otevřena, sbírky jen po čas teplejších částí roku. Když se r. 1825 zvláštní odbor pro pěstování literatury české čili Matice v lůně Musea byl zřídil, postaráno tím i o vyšší zájmy duchovního života národního. Od r. 1850, při obnovení stanov musejních, zřízeny také sekce archaeologická a přírodovědecká, ježto řádnými schůzkami a vydáváním časopisů, Archaeologických Památek a Živy, pomocí Matice české se osvědčily.

Museum české, zákad české akademie.

Tímto zběžným nákresem zřízení a stavu Českého národního Musea chtěl jsem poukázati, že jím utvořen základ a zárodek k vyvinutí budoucí národní české akademie. Máme tu znamenité sbírky předmětů přírodnických a historických, i potřebných k nim pomůcek literárních. Sbírky tyto byly ovšem s počátku jen na naši českou vlast obmezeny, to však jen na krátko trvati mohlo, an příroda a duch tak těsnými příhradami uzavříti se nedají. Protož, jako knihovna, zvláště přírodnická, za života Kaspara Šternberka žádných mezí neznala, takť i sbírky přírodnické přes meze vlasti se rozšiřovaly a vždy více ráz všeobecný na se braly, což o historických arci méně platilo. Také obě sekce, zvláště přírodnická, na obecný stav vědy více ohled bráti musela, nežli na skrovné příspěvky, jež vlastní země poskytovala, zvláště při panující netečnosti obecenstva, která policejním systémem vlády Bachovské bez toho značně se rozmáhala. — Tak jsme

se dočkali roku šedesátého, kdežto císařský diplom od 30. října a uvádění ústavní života nové naděje v budoucnosť vzbudily, a též u nás, jako již dříve u Maďarů Chorvátů, myšlénka založení akademie národní, ačkoliv ještě velmi skrovným začátke vznikati počala.

Není pochybnosti, že tento začátek při okolnostech příznivých, vzbuzením náro ního ducha, při známé obětavosti našeho lidu, v krátkém čase tak značného zrůstu dos hne, že bude možná k začátku zřizování akademie přikročiti. Budiž dovoleno, o možné postupu toho zřizováni několika slovy se zmíniti.

Nejbližší cíl akademie jest samostatné pěstování věd, přírodních a historický neboli společenských (sociálních). Akademie se tedy dělí na dvě hlavní třídy, přírod vědeckou a historickou. Každá z nich uznává několik podstatných odělení. Třída př rodnická se dělí na vědy intellektualní: mathematické a fysikalní, ku kterým i povšechn chemii, pak všeobecnou morfologii a fysiologii přidružiti dlužno, a na vědy nebo lé znánství empirické: mineralogii, botaniku zoologii, a s nimi spojené geologii, palaeont logii, fysikálni geografii, srovnavací anatomii a j.

Třída historická podobně se dělí na vědy intellektualní a znání empirická. Prv obsahuje vědy sociální filosofické, jež vůbec ethikou slovou, zvláště pak zajímá anthropo logii, psychologii, politiku a jiné vědy státnické, všeobecnou historii, historii kultury, fi losofii mluvy, aesthetiku a j.

K vědám historickým empirickým přičísti třeba linguistiku, ethnografii, specialní hi storii, knihovnictví, archaeologii statistiku, ano i znánství věd vojenských k osvětlení histori ckých udajů potřebných, podobně známosti obchodní a průmyslové. Každý z těchto oddíl vyžaduje sobě několik pracovníků vysoce učených, samočinných, kteří by o vlastní ujm vědu sobě svěřenou pěstovali, ji rozšiřovali a další v ní pokroky činili, při tom ohle berouce na její historii, a obeznávajíce se se stavem jejím nynějším, kde toho potřeb opakujíce a posuzujíce nejnovější její výskumy.

Spůsoby akademie, se střediskem ideálním.

K založení takové akademie v národu vysoce vzdělaném, v němž stává skutečn republiky vědecké literární, jenž oplývá učenci všech oborů lidskéko vědění, zámožnými všelikými prostředky vědeckými opatřenými nebo velikomyslnými mecaenaty podporovanými, důvtipem a badavostí bohatě nadanými, nebylo by ničehož jiného třeba než zříditi výbor sestávající z učenců, výtečníků všeho druhu, které by práce vědeck po soustavném pořádku nařizovali, jednotlivce jimi podělovali, práce a vynálezy jim zaslané posuzovali nebo k posouzení podávali, cenné otázky ukládali, ceny zasloužil přisuzovali, o prioritě rozhodovali, úlohy jednotlivcům nebo společnostem dávali a j slušně odměnovali a j. K tomu by bylo potřebí vládnouti značnými kapitály, záložnami, nadacemi. Tím by se v pravdě zřídilo ústrojí monarchicko-republikánské, kdež by nutnosť a přísnost vědy spojena byla s nejsvobodnější činností jednotlivých osobností, z nichž by každá, vlastnímu hovíc geniu, vykonávala práce nutné, k zbudování vědeckého celku neodbytné potřebné. Stávát takového ústrojí vědeckého u Francouzů, Angličanů — mohlo by se utvořiti ze strojiva na hotově jsoucího u Němců, u Vlachů u Severoamerikánů. V Němcích stává dvé takových, řekl bych ideálních akademií, jedna starší: *Academia Leopoldina naturae curiosorum* pro vědy lékařské a přírodnické, vázaná na

sídlo pokaždého presidenta (posledním jejím presidentem byl nešťastný pruským ministerstvem ouplně pronásledovaný slavný Nees v. Esenberck); druhá, založena Okenem, *shromáždění německých přírodozpytců a lékařů*, po všech nivách německých i neněmeckých těkající, co rok své shromáždiště měnící, po jejímžto příkladu i ve Francii, v Anglii, ve Vlaších ano i v Uhrách podobná roční shromáždění zřízená jsou.

Akademie se středištěm skutečným. České museum. Česká akademie.

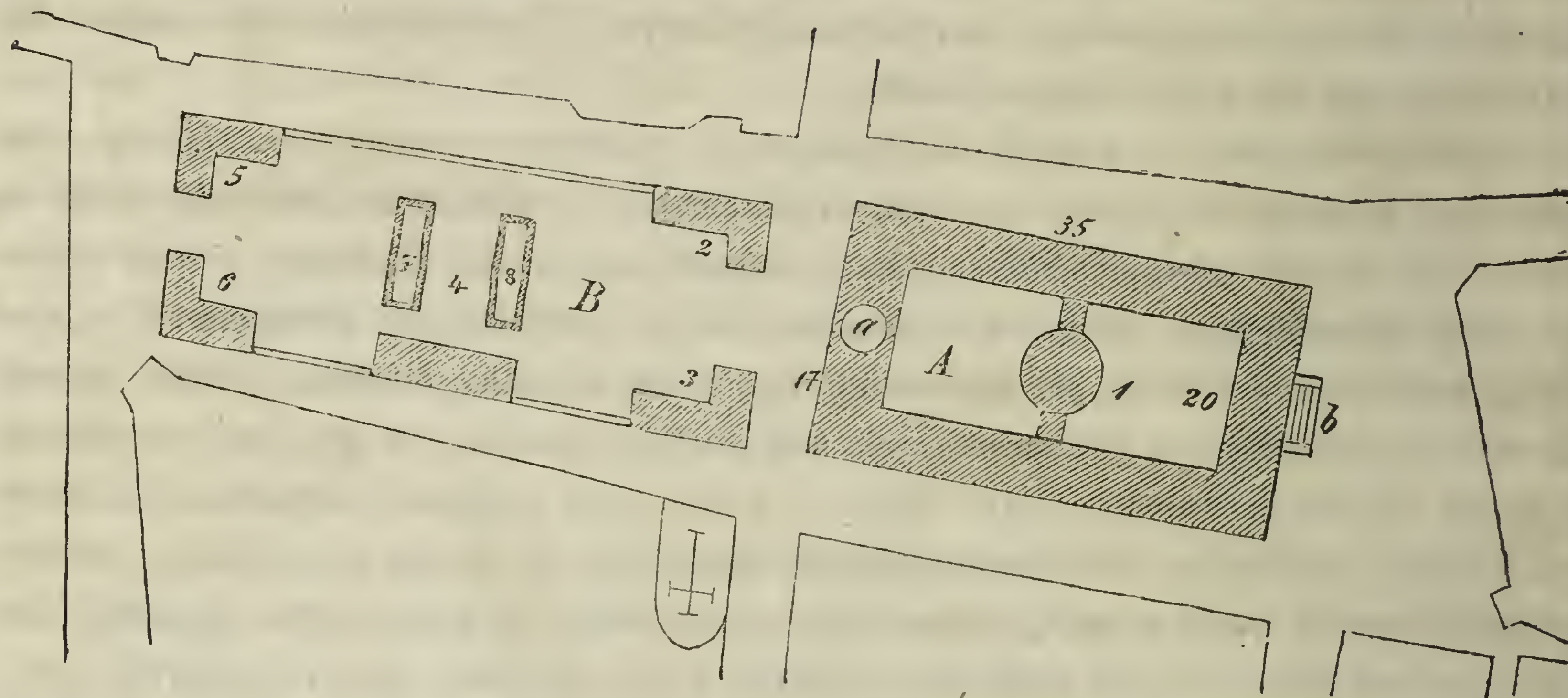
Kde takového tvořiva ještě dostatek se nenachází, jako to u veškerého Slovanstva jest, zřiďte se ústřední akademie, jichž první péčí by bylo, vypěstovati sobě potřebných sil k zřízení ústrojí vědeckého. Takových arci již stává ve Francii, v Rusích, v Rakousku a jinde, avšak nestaráno tu dost o vypěstování nových sil vědeckých, čímž naše akademie podstatně od jiných lišiti se bude.

Přijde-li k tomu, že pokrok člověčenstva a politické poměry dovolí, aby naše česká vlast zvlastní samosprávy a z užití svých pokladů k domácímu prospěchu těšiti se směla, bude sloužiti naše museum za základ zřízení nové české akademie, a sice spůsobem velmi jednoduchým: přidáním vědeckých sil ke sbírkám již stávajícím. Obyčejné učené společnosti, jakož ku př. naše královská, z větší částky vlastních sbírek nemají, leda skrovných knihoven, jež dary svých oudů, nebo výměnou za spisy sebou vydávané od jiných spojených družstev byly získaly. Ano i větší akademie Berlínská, Vídenská, Petrohradská, zdržují se zcela všeho sbíraní, obmezivše se toliko na schůzky, sdělení, posouzení, vydání prací a spisů jednotlivých svých oudů. Tu není žádné společné činnosti, jen nahodilé práce se naskytují, přijímají a za hodné-li uznány vydávají; jen u bohatších (Petrohradské, Vídenské) zřizují se někdy komitéty s vlastní úlohou a odměněnými pracovníky buď na přírodovědecké, fysikální, geografické a j. výpravy, nebo k prodávání a vydávání archivů historicky důležitých, a podobné. — Jinak by sobě počínaly naše museum, naše akademie. Předně, nynější místnosti za krátký čas nepostačí ku směstnání a postavení knihoven a archivů, které od nedávna jen se hrnou do našeho ústavu; za druhé, naše sbírky přírodnické berou znenáhla, a však nutným postupem zjevný na sebe ráz povšechnosti, a to právem, nebo jen tak domácímu skoumateli přírody poučení podati mohou, kdežto sbírky jen vlastenské hlavně cizince poutají, aby badání svá jimi doplnil. Budeť tedy třeba co nejdříve o novou, účelu svému úplně dostatečnou, požadavkům naší doby odpovídající, národa našeho zcela hodnou budovu se postarati. Jest to záležitost celé země, zvláště sněmu zemského. Nynější dům ať se prodá; jeho položení v nejslavnější ulici města zvláště pro zájmy obchodní připovídá nám velikou cenu penězitou.

Utržený peníz by však daleko nestačil k zbudování musea ve smyslu zmíněném. Příspěvek zemského sněmu musel by býti velmi značný, aby se jen počátek učinit mohl. O místnost by nebylo starosti. Máme tu Karlovo náměstí, kde by celý Louvre směstnati se dal. Není pochybnosti, že by slavné město Praha neopominulo pro čest národní toto místo museu postoupiti — sloužilo by to zajisté velice k oslavení země naší i města samého. Od nynější městské rady nelze jiného očekávati.

Podáváme tu zběžný výkres Karlova náměstí a hlavní rysy budovy musejní s prostorou vedlejší ohraženou, otevřenou, kdež by všeliké dílny vědecké, fysikální, chemická, fysiologická a j. umístěny býti mohly, mimo zahrady pro rostlinstvo vlastenské i cizokrajné.

Museum zbudováno bude na skále. Mějž základní zdi velmi silné, aby podle po třeby ještě jedno patro vystavěti se dalo. Všude buďtež sklepy prostorné, suché, světl kdež by se drahocenné listiny uschovávaly, nebo v čas nebezpečí ohně vzácnější před měty všelikého druhu uchránily, mimo to buďte tam zásobárny, snad i dílny pro domác potřeby a j. Stavení budiž po dvou patrech s hlavním vchodem naproti někdejší Novo městské radnici, mimo to ještě s třemi menšími východy po stranách ostatních, s schody závitkovými do obou pater. Okna buďtež vysoká, polookrouhlá. Na venčí bě síně se sbírkami, uvnitř chodba s okny do dvora. Střecha budiž plochá. Nechci s však pouštěti do dalšího popisu, což ovšem důkladným znalcům věci ponechati třeba Zde jen ještě něco k vysvětlení výkresu.

Lit. *A* představuje budovu musejní, kdež umístněny jsou: knihovna, sbírky mineralo- gická, geologická, palaeontologická, sbírky botanické, sbírky zoologické, anatomické. U každé sbírky, snad v přízemí, nacházejí se byty pro kustody a pomocníky s patřičnými místnostmi pro materiál, a dílny k připravování předmětů. V středu jedné těch stran čtverhranu, v *a*, budiž zřízena hvězdárna, podobněž s byty direktora a pomocníků. V prostředku čtverhranu stůj rotunda *1* s osvětlením s hora. Jest to místo věnované studium kněh, písemností, přírodních předmětů a j. Rotunda spojena jest dvěma chodbami s hlavním stavením k donášení kněh a j.

Druhé hlavní oddělení musea jest musejní zahrada lit. *B*, s budovami ústavů tam umístěných. Ústavy jsou následující: *2* ústav fysikální, *3* ústav zoologicko-fysiologický, *4* ústav botánický s bytem pro zahradníka, *5* ústav mineralogicko- geologický, *6* ústav chemický, *7*, *8* sklenníky a výhřevny pro cizokrajné rostlinstvo. Každá budova ústavní má vlastní dvorek pro rozličné potřeby. Jsouť o jednom patru, kdež zvláštní místnosti pro zkoušky, pátrání s světlem s hora, pro práce pomocníků, pro příruční knihovnu a j.; v přízemí byt sluhy a j.

Byt botanický s bytem zahradníkovým budiž po dvou poschodích. Toť jest návrh a zběžný nákres budov musejních, jejichž vyvedení, vnitřní a zevnitřní, našeho národu důstojnou úpravu a nadání od nedaleké budoucnosti očekáváme.

Důležitost akademie pro Čechy.

Pro nás Čechy jest záležitost akademie a musea nad míru důležitá, an co národu poměrně nevelkému dáno nám nebude vynikati silami hmotnými, kdežto síly duchovní,

jimiž nás prozřetelnost nadala, jsou neobmezené. Bude jen záležeti na našem přičinění a na příznivých světových událostech, na které hlavně dobrou naši vůli snášeti nám dlužno. Postavení naše k starokulturním národům západní Evropy s jedné strany, s druhé k Slovanstvu s mladistvými silami vystupujícímu, jest velmi výhodné i připovídá nám jistou slávu, slibuje prospěchy nám i jiným národnostem, přáno-li nám bude stav naší samosprávy tak uspůsobiti, abychom se jím stali, bez všeliké nadvlády a nádhery, užitečnými, váženými a milování hodnými. Podařilo se nám to dosud v oboru hudby, na kterouž jsme milostivou vládou dosavad skoro vyhradně obmezeni byli, stane se to i s jinými činnostmi duševnými, přáno-li nám v tom bude svobodného vývinu. Ne bez významu padlý minister Bach při návštěvě našeho musea před málo lety se zminil, že považuje Čechy, co se výnosnosti duchů týče, za zlaté doly Rakouska. Uchovejž bůh, abychom zpyšněli z této průpovědi, vědouce na jaké nádoby a nástroje toto zlato vynakládáno bylo — něco pravdy však v ní přece vězí, která vysvítá z toho, že při nejnepříznivějších okolnostech, tělesně i duševně uhnětení a v naší národnosti ukráceni, kde nám jen trochu oddechu dáno bylo, hned vlastní pružností jsme se zotavili, a důkazy své duševní síly, třeba i v cizím rouše podávali.

Pro domácí potřeby máme školství, máme universitu, zvláště až ji v pravdě svou budeme moci nazývati, akademie však česká dobře zřízená vyhoví přáním a potřebám celého Slovanstva, a vyplní se, co věštím duchem ve svých Pařížských přednáškách, ačkoliv toho ještě žádných čák nebylo, vyslovil Mickievič, když rozdáváje rozličným slovanským kmenům jich úlohy historické, Čechy na pěstování věd poukazoval.

Akademie v smyslu obecném. Rozvětvení akademie na a. věd, na universitu, na a. umění.

Zmínili jsme se již nahoře o rozdílu akademie v smysln užším, jejíž předmět jsou pouhé vědy, a pak akademie v smyslu širším, jenž obsahuje všechny činnosti duchovní naprosto vědecké, i jiné ohledem na potřeby životní, jenž pomáhají blahobytu státnímu a domácímu, aneb k oblažení mysli lídské výtvory krásnými: totě jsou universita a umělecká akademie. Podáme toho následující skrovný obrázek.

Obraz akademie v smyslu širším.

Akademie může se rovnati kmenu, z něhož tré hlavních větví vychází. Střední větev jest akademia věd o sobě, jedna z postranních akademia věd potřeb života společenského, druhá akademie věd uměleckých.

Akademie věd o sobě, akademia *κατ' ἐξοχήν*, pěstuje vědy bez zvláštního účele nebo upotřebení, věda sama o sobě jest jejím účelem, kdežto druhé větve vlastní učel sobě vytknuly. Jedna potřeby životní, a ta jest vlastně universita, obsahujíc fakulty, totiž hotovosti k vykonávání potřeb života společenského, občanského. Sem náležejí fakulty starší: filosofická (vlastně paedagogická), lékařská, právnická, bohoslovecká mimo to ještě veliký počet jiných ústavů po rozličnosti potřeb životních, na př. ústav průmyslový (technika), obchodnický, kameralistický, stavitelský, vojenský, lesnický, hornický, diplomatický, lodnický, hospodářský a j., jakých porůznu zřízeno jest podle potřeb a vhodnosti okolí. Větev umělecká pěstuj všechny známosti a zručnosti umělcům všeho druhu potřebné. V čele jejím stojí básnictví, obsahujíc studium života společenského všech národů, stavu nynějšího pokolení i minulých (historii staro- i novo-

věkou), všelikých výtečníků, pak studium živoucí přírody, obé se stanoviska uměleckého i fantastického. Dále baví se čtením co možná v původním jazyku literatur všech národů a kritickým, aesthetickým rozjímaním jejich výplodků, k čemuž připojiti třeba překlady a volná nápodobnění, hlavně pak samostatné práce a cvičení. Rozumí se, že hluboké poznání mateřského jazyka i jemu příbuzných, učení aesthetiky, pronikavá skoumání psychologická, obeznání se s výtvory mistrovskými jiných odvětví uměleckých k tomu náleží. Do podrobna pak řiďte se cvičení podle toho, jak vlastní vlohy a genius káže. Ostatní umění všechna založena jsou na poesii, a požadují též její učení a studia, ta však s jistým obmezením, aby jinak potřebného zvláštního cviku nepostrádaly. — Umění výtvarná, malířství, sochařství ornamentika, vymáhájí sobě duchaplné pojímání výjevů přírodních a života lidského i zvířecího, jak se v patřičném okolí vyjevují, mimo to potřebné známosti optické, chromatické a j. Hudba podá důkladné studium komposice vůbec, rozličných jejích druhů, rozbírani mistrovských děl, praktické poznání všelikých hudebních nástrojů a jich vhodného použití, theorii a praxi zpěvu, deklamací a j. Drama konečně soustřeďuje v sobě všecka ostatní umění a jest jako výkvět veškerého umstva. A ať by byla akademie umělecká.

Gymnasia: vědecká, universitní, umělecká. Elementárky.

Tím by byl dán zběžný nákres stromu života akademie povšechné. Mluveno tu pak jen o jeho větvích. Však co značí jeho peň? Jest to pospolitý vodič a připravovatel všech šťáv k větvím se hrnoucích, kdež konečného útvaru dojdou. Do pně pak šťávu dodávají kořínky, na nichž postaven celý strom. Peň jest gymnasium, kořínky jsou elementárky. V obou se připravují šťávy pro každou větev zvlášť, ačkoliv tu ještě nestává takové určité rozdílnosti jako ve větvích. Úloha gymnasia vůbec jest vzdělání celistvé člověka, toť jest tak zvané studium humanitní, každému potřebné, kdo vzdělancem slouti žádá. Toť jest jako dřeň toho kmene, rozcházející se i do větví. A však i třeba, aby se šťávy větvím příslušné záhy připravovaly. Stává se to již v kořínkách, dále provozuje se ve kmenu samém. Každá větev má svůj podíl ve kmenu i v kořání. Mluvíce bez obrazů: máť universita vlastní gymnasium universitní, akademie věd vlastní gymnasium čistě vědecké, akademie umění gymnasium umělecké. Podobně odpovídá zvláštní třída elementárek vědám, jiná třída potřebám života společenského, jiná potřebám krásného umění. Každé oddělení našeho stromu patří jistému stáří lidského života: kořání věku dětskému, peň věku chlapeckému a jinošskému, větve věku mužskému. Podle toho také přibírá na sebe vlastní ráz elementárka, gymnasium, akademie.

Zběžné vylíčení elementárky.

Elementárka jest rázu nejvšeobecnějšího, přiblížející ke všem vlohám lidským, duševným i tělesným. Jako dítě, nedáme-li mu naschvál zvláštní směr pro celé živobytí, všestranně své schopnosti samo o sobě zkouší a vyvinuje, tu k výjevům přírody hravě se obracejíc, tam zase k společenskými zábavami a poměry se poutajíc: tak i nám ve škole elementární (jest to vlastně školka) všestranně třeba postupovati; buďme věrni přírodě zevnější, věrni duchu lidskému, věrni poměrům rodinným, nepouštějíce z mysli budoucnost dětinného jednotlivce, cvíčíce jeho tělesné síly a hotovosti, jeho duševní vlohy, pučící radostně k úplnému vývinu. Školka se postarej o zdar zdravotní, o tělocvičné pohybování, o cvičení pravidelné všech smyslů, názornosti, paměti, zvláště mluvy,

o navykání k pořádku prostornému i časovému, o zachování čistoty těla i oděvu. Zvláštní cviky konejte se mluvnické, aby přísně se hledělo na správnost u vyslovování, a tvoření vět na základě mateřštiny; také se tehdáž lehce přiučí dítě jazyku druhému ve vlasti běžnému. Počítání z paměti jest vlastní obor činnosti duševní, i dá se až do podivuhodné výše dovésti, jako jsem toho před léty příklad viděl v Berlínském ústavu vedením slavného Zeune, kdežto dítky nejútlejšího věku, chlapečkové i děvčátka, nejzamotanější úlohy počtářské, ku příkladu vytahovaní kořenů z dlouhých počtů, až do decimálů, v nejkratším čase s velikou lehkostí vylušťovaly, tak že při vší své skromnosti obdivovaným světoběžným geniům počtářským se vyrovnaly, ač to jen bez neobyčejných vloh na vhodné methodě záleželo. Druhé veledůležité zajímání mladistvých sil a cvičení zručnosti jest rejsování a kreslení, totiž geometrických linií pomocí rejsovacích nástrojů a svobodnou rukou, první podle vzorků nebo domyslně, druhé též podle předloh, nebo z názoru a z paměti. Jistý malíř Pařížský, jehož jméno jsem zapomněl, zřídil nedávno vlastní školu kreslířskou, kdež učnům dovoleno není jinak kresliti než z paměti; musejí totiž nějaký čas na předmět zírati, až na ně učiní živé a stálé vražení, pak po jeho odstranění jej vykreslí, což se tolikrát opakuje, dokud se úplné podobnosti nedosáhne. Postupuje se tak od nejjednodušších předmětů až k nejsloženějším, i získá se tím, podle zpráv, podivuhodná hbitost a pravdivost výkresů; rozumí se samo sebou, že takovým spůsobem i názornost i obrazotvor vůbec nemálo se zdokonalí. Služiž k tomu zásoba obrazů, jakýsi Orbis pictus encyclopaedický z části od žáčků samých zhotovený. Takové cvičení založeno jest na paměti zrakové. Známo totiž, že obrázek věci názorem pojaté zůstává státi na mysli delší nebo kratší dobu, dle něhož pak výkres se vyvádí. Tentýž pamětní obrázek zrakový slouží také za základ známé hračce optické stroboskopu, podávajícího nám tělosnost na hloubku předmětů, nebo kinesiskopu ve své novější formě, kde všeho druhu pohyby se představují, čímž k vycvičení zraku dětského nemálo se přispěti dá. Cvičení v psaní nastupiž teprv po kresbě podle Graverovy methody. Také paměť sluchová dá se k veliké dokonalosti přivésti. Máme toho podivuhodné příklady, kdežto jednotlivci na odiv ukázati, že mohou několik set slov, třeba neznámých, cizojazyčných jim předříkaných, na jednom stání opakovati v témže nebo ktarémkoliv jiném pořádku. Zdá se to býti založeno na schopnosti našeho sluchu, že dovede celou řadu okamžitých vražení, upevniv je v mysli, libovolně obnoviti a vysloviti. Také v zpěvu a hudebních nástrojích nefoukacích mohly by se děti cvičiti. To jest tak zvaná pamět mechánická. Mohliť bychom na tomto základě velmi snadným spůsobem seznámiti dítě s ohromnou spoustou jmen historických, zeměpisných, přírodovědeckých, tak že by přijdouc ku poznání věcí skutečných, aspoň již s jmeny jejich obeznámeno bylo. Na témž základě paměti smyslové spočívá mohútost, pohyby nám okázané opakovati, čímž všeliké zručnosti nabýváme. Elementárka mějž dvé tříd: první, v roku šestém a sedmém bavila by děti pouhým hraním, spojeným s mnohonásobnými cviky sil tělesných i duševních, vše co přípravu na příští léta, kde opravdivé učení nastává. Druhá třída školy zajímá tři léta od osmého až do desátého. To je skutečná elementárka. Kdežto školka pouze formálními cviky se zabývá — cvičením, nikoliv učením — obrací se elementárka již k věcem samým, k samému učení, činí počátek soustavného pokračování toho, co v pozdnějších letech až do nejvyšších stupňů dokonalosti, k samému mistrovství má přivedeno býti. Elementárník nebaví se již pouze obrázky přírodovědeckými, on k samé

přírodě přihlédá, ji pozoruje, proskumuje, opisuje, okresluje, připravuje do sbírek; však činí jen s přírodou domácí, ponechávaje vyšším třídám bavení se soustavou ve škeré přírody. Domácí mu právě podává dostatečné látky, aby sobě osvojil nejpotřeb nějších představ o částkách elementárních, jimiž jest ustrojeno tělo zvířecí, rostlin Také s říší nerostů svého okolí i vzdálenější vlasti své seznámí se žák vlastníma očim pozná vrstvy a položení skal a hornin, sestoupí v doly, nahlédne na práce hornick hutnické, zvláště hospodářské, ano na všeliké fabriky a rukodílny, jsou-li na blízk Zvláštní učení požaduje zeměpis, předně nejbližšího okolí, pak i celé vlasti, a to možná na vlastní oči, aby viděl různé krajiny, běh potoků a řek, polohy horstva, měs a vsi atd. K tomu se vypraví za času letního různé výlety se vším opatřením, al zdraví žáků škody neutrpělo. V čas zimní nechť se baví ve školních komnatách, vhodn a se vším ohledem na zdraví k tomu zřízených. Tehdáž také cvičiž se mládež v čten psaní, kreslení, počtech, rejsování, všelikých písemnostech, uč se dějepisu vlastenském a nabývej náhledů do historie povšechné; rozumí se že náboženství a učení křesťansk všude ji doprovázeti bude. Co nastávající občan seznámiž se mladík také s ústrojí politickým své vlasti a se zákony občanskými, k čemuž by krátký politický katechismu valně posloužil. Vůbec by se mu dáti měly knížky příhodné o všelikých naukách, čím by jemu i rodině posloužено bylo. Měl jsem tu na zřeteli hlavně školu vesnicko úkol řízení obce a provádění selského hospodářství mladým občanem. V městech bud na elementárce více přihlíženo k zájmům průmyslovým, živnostnickým, k čemuž by t zvláštní knížka, podávající rozhled na veškeré řemeslnictvo a zákonní zřízení jeho po měrů, dobře posloužila.

Něco o gymnasiích.

Gymnasium, podle stáří jinochů od jedenáctého do šestnáctého roku, pokračuje třen třídami, každá po třech rocích, z nichž dvě léta theoretická, přechodní, na vyšší tříd povedou, třetí rok odchodní povede na účely a povolání praktická. Každá třída můž tedy s části sama sebou ukončena býti, a tvoří jako zvláštní cyklus neboli kruhoběl po jehož překonání žák v jistou nižší nebo vyšší vrstev života obecného vstoupiti můž První dvě léta třídy povedou dále do třídy vyšší, až do akademických nebo universit ních ústavů, kamž by jinoch asi v sedmnáctém roku postoupil. Při každé třídě je odstupek jedno- nebo dvouroční, vyhradně praktický, kdež se žáci schopnými či k potřebám života obecného. Třetí tento postranní roční běh jest jako zvláštní akademi nebo universita na nižším stupni v menším objemu, kde mladí živnostníci všeho druh pro úkoly životní potřebného praktického navedení nabývají. Několik příkladů služte k vysvětlení naší myšlénky o těchto cyklických třídách gymnasiálních. Dejme tomu, ž malý hospodář vesnický dá svého synka, elementárkou dobře připraveného, do prvı třídy nejbližšího gymnasia. Po nutné zkoušce ku přesvědčení se o jeho dospělos obstál-li, přijme se; neobstál-li snad pro svou blbost neb jiné příčiny, vrátí se do ele mentárky, až by dozrál, aneb, to-li nemožné, aby se po letech věnoval nejnižším pra cím hospodářským, dokud jeho síly tělesné a duševné postačují. Náš synek ale b přijat. V theoretických rocích bude se učiti, jako všickni druzí, důkladně jazyku mateř skému, což provozováno budiž čtením vybraných kusů národní literatury starší i nov aby se seznámil s jmeny slavnějších spisovatelů, k tomu ať se spojí pilná cvičení styli stická všelikého spůsobu, také deklamování z paměti, povídky, přednášky o důležitýc

předmětech, nebo také o směšných, aby žádoucí obratnosti výmluvy dosáhl. Druhý obor cyklu, k vyvinutí umu a vtipu potřebný, jest rozbírání a seřadování pojmů obecních. Jmenuji tuto nauku *pojmosloví*, a považuju ji za jednu z nejdůležitějších k vychování rozumovému naší mládeže, za pravou duševní gymnastiku. Dosaváde jen v synonymikách pokoušíno se o jakýs takýs výklad a rozbor pojmů příbuzných; však jen nápadnějších, minuvše nesčíslné odstíny jich a mnohostranné poměry ano i protivy, zvláště zanedbáno uvedení v jisté třídy, rody a druhy až do podrobna. Bylo by žádoucí, aby se složila knížka, kdež by pojmy předně po svých pořádcích, pak i po abecedě, třeba jen o slovech vystaveny byly. Výklady by se zatím ponechaly učitelům anebo schopnějším žákům, až by časem se někdo ujal vypracování úplné takové knihy s potřebnými výměry a cele soustavně. Dále se přikročí k vědám přírodním, náš žák seznámí se s rostlinami, zvířaty, nerosty vlasti, všecko na základě soustav přirozených, bude se učiti fysice, chemii v hlavních jejích rysech, pak počtářství, geometrii, to vše praktickým spůsobem methodou vynalezavou. Historii povšechné se dá základ mathematickou geografií, geologií, geografií fysikální, ethnologií, pak přistoupí se k historii samé, a na její půdě k historii vlastenské. Studium historie bude provázeno studiem kultury a literatur. Nauky náboženské mějtež v první třídě příslušeného místa, stupně i obsahu. Po dvou rocích theoretických vstoupí žák náš do roku praktického, kdež se na jeho povolání co polní hospodář slušný ohled bráti bude. Podobně poskytne se tu příležitost řádného učení i nastávajícím živnostníkům jiných druhů, barvířům, koželuhům, zahradníkům, strojníkům atd. Také buďtež s ústavem tím spojeny patřičné dílny, kdež by se aspoň začátek potřebných zručností učinil. Odtud může se učení buďto do obecného života udati, aby tam mladik dále v praxi až do své samostatnosti pokračoval, aneb do vyšších tříd postoupiti, odkuž by se zas, překonav vyšší theoretické učení, na vyšší stupeň praxe povznesl. Na přechodu z jednoho ročníku do druhého, z jedné třídy do druhé, odbývejž se vždy přísný examen maturitní, a kdo neobstojí, opakujž lonské učení; také se k tomu přihlédej, aby repetent neochábl, nýbrž vši svou pilnost vynaložil, by od nováčků nebyl zahanben. Jest té přísnosti arci třeba, má-li se důkladného učení docíliti. Držme se v tom zásady Pestalozziho, jenž káže, aby se v nižádném učení nebo cviku dále nepokračovalo, dokud by předešlý nebyl upevněn. Zde by bylo nevhodno, ušetřovati času a na dokonalosti střádati, která se pak nikdy více dohoniti nedá. Nechci se zde dále šířiti o zřízení studia na dvou vyšších třídách gymnasiálních, o nichž promluviti zamýšlím na jiném místě, jen to buď ještě podotknuto, že tam na základě mateřštiny se bude učiti i jiným jazykům a literaturám kulturním, jmenovitě u nás nářečím slovanským, že cvičení pojmosloví vždy šířeji a hlouběji sahati bude, že přírodní a historické vědy na učiněných základech vždy výše budou postupovati. Co za neodbytnou potřebu pokládám, jest, aby každá třída přislušnými naučnými knihami opatřena byla, aby žák, vystoupiv do praktického života, jimi i déle se baviti mohl a jejich pomocí, to, čemuž se jimi a pomocí učitelů byl naučil, opakoval a v umu svém zachovaval, neboť: repetitio mater studiorum, a: tantum scimus quantum memoria tenemus. Také potřeba káže, aby se doplňky aneb nová vydání naučných kněh podle pokroku věd čas po čase podávala, by soukromník postupovati mohl. Rozumí se, že ve všech třídách také na tělocvik ohled bráti se musí. Co o universitě, o akademiích a o akademické administrací říci třeba, budiž úlohou příštího pojednání.

IV.
Akademia národní.

Netřebať aby pravda vždy se vtělovala; dosti na tom, když co duch mezi námi se vznáší, sjednocení spůsobujíc, když jako zvonu zvuk přísně přívětivě vzduch prochvívá
Göthe.

Národ jest průvodištěm státu, církve, akademie i všech idei společenských. ľárod dospělý k samosprávě utvoří se v stát, církev, akademii. Dozráváť národ k své amovládě svými dějinami, ježto mohou býti přerozličných spůsobů, v nichž se mohou obrazovati idey lidstva rozmanité: avšak všechny cesty vedou k témuž cíli — na onci ve veškerém lidstvu spatříme vtělení ducha božího, zářícího světlem pravdy, spraedlnosti, síly, krásy a svatosti.

Národ utvořivší se v stát jest celý státem, ve všech svých oudech — jednotlivích. Arci jinak se to děje postupem historickým. Zde panuje přední forma patriarhální. Basilevs jest spolu i velkoknězem, soudcem i zvěstem svého lidu, a jeho roinou ustálena tato hodnost na nejpozdnější potomstvo. Nastane jiná doba. Vzbudil se amocit velmožů v národu — lid se rozpadl na poddané a pány — povstala aristoracie — republika šlechtická. Rozvinuly se spory velmožů mezi sebou, šlechty s liem; brzo vytasil se tyran z toho neb onoho táboru násilím ozbrojených uplacenců, rzo lid povalil libovládu tyranů, i povstala luzovláda. Tak se střídaly ukrutnými dějiami zpoura se zpourou, nadvláda s nadvládou. Historie řeckých národů, letopisy římké to dosvědčují. Tím pak se vyvinula a k uvědomění vyššímu přišla myšlénka poádku státního — až se osmělil vysloviti onen král: stát — to já. I ozvalo se to lovo po všech svrchovaných hlavách Evropy. Ale i v tajinách národů vznikla otázka: :daž nejsme i my státem? — Po letech zavzní strašná odpověď: stát — to národ. 'šak již dříve od nás odostrověný národ starobritský dospěl ku poznání své vlastní ůle, zřídil si samosprávu, stal se státem.

Vyvinování idey církve stalo se jinakým spůsobem. Staronárodní modloslužba ěla arci národní, ba místní ráz, a sloužila raději k různění národů nežli k jich spojení, ž pak světovláda římská všechny bohy a bohyně v jeden pantheon sebrala. Bylo to odívání, světová výstava, ale ne zbožňování sil přírodních a lidských prostředkem rásných umění, jakož se bylo jevilo v náboženstvích hellenských. Přišla doba, kde rocitl člověk z blahého snění obrazotvoru, zmizely jeho postavy krásné, ano stroskoáno, co tisíconásobně ruka umělcova zbožnou myslí byla utvořila. Vzbudil se rozum, pílaje lehkověrnému bratru Fantasu. Ještě za časů mythických počínal svými mudrci ledati příčiny úkazů přírody i povznesl se až k myšlénce všeobecného *νοῦς* — mysli větotvorné. — Jinak v národu heberejském, kde národně horlící, nezobrazitelný, neyslovitelný Jehovah nejmilostněji synem svým vyhlášen za otce lidstva celého, i postalo bratrství všech národů. Tu vznikající církev Kristova hned z počátku vzala na

se ráz všeobecnosti, aniž se dala poutati jednotlivými národy. Zvítězila nad pohanstv starého světa, nad barbarstvím severních národů, ač i nemálo poklésků v tom boji z kusila, i dosud zakouší. Na jiné straně učení o jednobožství počínalo sobě zcela ným spůsobem. Mečem a koranem násilí učiněno národům, a podmaněno půl svě Na třetí straně učení Budhovo rozprostřelo se z Indie po nejlidnatější části východ Asie. Ostatní lidstvo dosud pohříženo v mrákotách nejsurovějšího pohanství. — Ml víme-li tedy o církvích národních ohledem na křesťanstvo, může se to, při jeho vš obecnosti, vztahovati jenom na samosprávu a nahodilé rázem národním uvedené o chylky v kultu.

Idea vědy, akademií v národ vtělená, jest podobně rázu všeobecného, a béře na sebe tvary rozmanité po národech, záleží to na jejich větší nebo menší dospělo a zvláštních vlohách duševních. Jisto jest, že přijde doba, ano již nastává, kde mi národní samosprávu školství domácího a pěstění věd a umění, povstane i světovlá akademická, podmaňující sobě povrch celé země, vnikajíc do nekonečných prosto hvězdných, zvažujíc a změřujíc nejtajnější síly přírody hmotné a ducha lidského.

Při vší té všeobecnosti akademie světové zůstane každému národu sebe menšín jeho vlastní úloha, i každý se bude moci honositi vlastní samosprávou akademicko

Spůsoby zřízení akademie národní.

Akademie takové, jakož dotud vyložena byla, není nikde na světě, bude mus potřeba-li to přikáže, teprv uvedena býti. Považujeme-li však ohromné rozdíly vzd lanosti národů, třeba jen evropských, padá do očí, že bez mála u každého jiný a zvlášt spůsob zřizování akademie prospěšným se ukáže. Vystavíme tu jako za vzorek obr a příklad na národu prostředním, jako přijímají statistikové anthropologičtí (Quetelet a člověka střední míry a povahy.

Náš národ čítej asi pět millionů obyvatelů ryzé národnosti, cizinstva budiž j tolik přimíšeno, jak to obchodní a jiné sociální poměry přinášejí, aby tím národno netrpěla. Národ tudíž čistý, bohatými vlohami všelidskými nadaný, původem jest kmer kavkavzského, jeho jazyk náležiž v třídu jazykův sanskritských, a budiž tím samým příbu ným jazykům staroklassickým a moderním romanským, germanským a slovanským, t též i ostatním odvětvím indického v Asii; země, jež se mu za vlast dostala, bu položena v středním pásmu povětrnosti, hornatá, pahrbkovitá, rovinami plodnosnými ol dařená, potoky i řekami oplývající, z nichž jedna hlavní lodinosná vyvádí a přivá látky a výrobky všeho druhu. Hory chovají bohaté lesy se zvěří, nitro země posk tuje horniny všeliké, mimo kovy vzácné zvláště železo a nevyvažitelné sluje s a kamenného uhlí; potoky horské podávají hnací síly bez konce a t. d. Položení zen jest s jedné strany u moře, kde hlavní řeka vtéká, podle sebe majíc přístav obšírn bezpečný. Země naše hraničí se zeměmi podobné pokročilosti, jako jest její. Nár honosí se slavnou historií, důležitou v světodějinstvu, jejíž památka se chová v podá lidu, v pomníkách, národních zpěvích, literatuře, ano živými pomníky jsou četné rodi některdejších bohatýrů, jichž členové dosavade zachovali jarou sílu předků svých, slib jíce neméně zdárné potomstvo. — Národ požívá vzdělanosti prostřední, není tu kultu přehnané, ztrativší na svěžesti duševní i tělesné, potřebné k vykonávání trudných, vzn šených úloh člověčenstva, aniž vězí v surovosti prvonárodní, jsa prohnán dlouhou zk

šeností, školou dějinstva, jež pronikla celou jeho povahu pokoleními, i vtiskla mu zvláštní ráz národní. Školství národní nižší i vyšší jest v stavu vzdělanosti národa příslušném, ačkoliv jest i oprav a uspořádání lepšího třeba, jakož to vždy u lidských, nedokonalých zřízeních při stálém pokroku mravním i vědeckém shledáno bývá, což ovšem od ustanovení nového akademického života očekávati dlužno. Literatura sice jest dosti bohata a potřebám obecenstva a školství přiměřena, aniž jest nedostatek mužů ve všech odvětvích věd i umění pracujících, ano i slavně vynikajících; to vše dálo se však dosud jen jako nahodile, i stává všude značných mezer a nedoplňků, čehož opravení a odstranění jen od zřízení systematického a pevného nové akademie a její činné všestranné správy očekávati lze.

Národní život vědecký byl dosavad jen na sebe obmezen a nestál v dostatečných, pokroku všeobecnému všech kulturních národů i celého lidstva nevyhnutelně potřebných stýčnostech, jichž uvedení, po jiných národech rozprostranění a udržování jen od mocně účinkující a valnými prostředky nadané akademie očekávatí možná. Jsouť pak i stýčnosti vědeckého národního organismu k jiným faktorům národa, k církvi a k státu, jež bychom vnitřními nazývali. Akademia dosud, s veškerým školstvím a s ústavy čistě vědeckými, vyjma soukromé snahy a práce učencův, od podpory vzdělanějšího obecenstva závislá, stála pod ochranou a správou moci státní, k čemuž zřízeno zvláštní ministerstvo osvěty a veřejného vyučování, nadané poměrně skrovnými prostředky, mnoho také záviselo, zvláště fondy, od moci církevní. To však déle zůstati nemůže, má-li život národní vědecký k samostatnosti dospěti. Vystaviž se ona co třetí bytný faktor činnosti národní. K tomu třeba vyvazení od všeliké odvislosti a podřízenosti církvi a státu, a postavení v ouplnou samosprávu záležitostí jejích vnitřních i zevnějších. Tím však se nestane odtržení od druhých faktorů a jakési osamotnění toho třetího velevážného faktora národu. Národ jest jeden celek, z jeho čistě lidského bytu vyplývaji všechny jeho činnosti, vnitřní i zevnější, a jako jeho jednota jest nutná sama v sobě, tak nutně i dělí se na venek, kde do poměrů zevnějších vystupuje. To dělení pak staň se ovšem rovnoprávně, jakožto vnitřní lidstva idey: zbožnost, spravedlnost a věda stejně oprávněny jsou. Že se to historickým vývinem různých národů dosavádc nestávalo, záleží na podmíněnosti a zdánlivé náhodnosti všelikých výjevů, jimž s hmotnou přírodou a přivěšené duchu lidskému zvířeckosti zápasiti bylo. Ležíť i v tom tajná vyšší moc, vládnoucí přírodou hmotnou a spolu i světem duchovním, jíž národům lidstva kořiti se třeba, a když časy dokonány — činiti spravedlnost.

Toto dokonání časů blíží se. Státy, odmítnuvše starý absolutismus, stanou se ústavnými, právnými, — církev nebude více státem v státu, nýbrž národní, čímž vyloučeno není, aby byla veškerenská, katolická, prostředkem koncilií, jako státy národní mohou dosáhnouti světovlády prostředkem počasných nebo stálých kongresů. To vše nabude i platnosti při akademii, jak mile ze své podřízenosti církvi a státu vyvázne. — Toto však odloučení a rozloučení řečených faktorů národu nesmí býti naprosté; byloť by to záhubno celému národu, jak nás o tom dějepis poučuje.

Stát byrokratický, rozpadna se v svévolné panovnictvo a poddanstvo, nedal by vzniku ani církvi, ani vědectvu, leda tolik, co by jeho soběckým záměrům napomáhalo; církev hierokratická stala by se státem světským, nikoliv správou duchovní; akademie pak, povznešši se na sofokracii (mudrovládu), nepřála by vzniku ani církvi ani státu.

Tím by národ sám sebou zahynul, anebo moci moudřejších sousedů podlehl, aneb což by bylo nejžádoucnější, rázným autokratorem podmaněn byl, jenž by směl říci stát jsem já! církev jsem já! věda jsem já! Tím by aspoň jsoucnost a jednota národní příznivějším časům byla zachována, ano vládce, z milosti boží a vnuknutím ducha lidskosti, mocně by se přičinil, aby základním ideám lidstva právní cesta ražena byla.

Akademia by tu arci našla největších obtíží. Myšlénka samostatné akademie jest takořka nová. Nebylať dosud samostatná (nemluvím zde o akademiích císařských, královských a j. v běžném smyslu toho slova — jsou to učené společnosti, fabriky na nejpodrobnější vypátrání předmětů vědeckých beze vší moci výkonné do života sahající)— bývalať v podruží církve nebo státu, všechna místa, kdež by se volněji pohybovala, byla již zadána, všechny fondy jinam obráceny, poplatky veřejné státu, církvi nebo vojsku věnovány — jen malá část odpadla na školství, věda čistá závisela od privátníků aneb od milosti dvorské. Má si akademie vydobyti místo v obecenstvu privátníků, aby jen sloužila co obrázek třeba skvostný, ale bezmocný? Toť by bylo bez mála tolik, jako kdyby věčně zůstati měla pouhou myšlénkou, kdež by arci nikomu nevadila, neboť myšlénky clo neplatí; ale také by nic nevymohla. Aby tedy akademie naše v život vstoupila, třeba bude jakéhosi vyrovnání mezi ní, státem a církví. Tyto budou museť, pokud toho potřeba žádá, část svých práv postoupiti a je na akademii přenésti. To stane se zvláštními konkordáty, jimiž by se nabylo i majetku, i práv, i obvodu nejrozsáhlejší, celý národ zavírající činnosti akademie. Fondy, budovy a jiné místnosti, úředníci a dělníci, kteří by zrušením státních nebo církevních ústavů přišly do volného užívání (disponibilitu), mohli by býti uděleni akademii, aby tím získala prostředků a pole k vlastním účelům školským a vůbec vědeckým a uměleckým. Snad by i některé monopoly státní nebo církevní měly přenešeny býti na akademii, ano nové utvořeny, ku př. závody, obchody vědecké. — To vše by se poskytovalo akademii ne zdarma, nýbrž s velikým někdy užitkem i ziskem.

Akademie by zajisté nemalé služby konala státu a jeho vojsku vychováním a vzděláním zdatných úředníků a statných důstojníků, neméně církvi vyučováním velebného, osvíceného duchovenstva — aniž by zabráněno bylo státu nebo církvi v středu akademie potřebných sobě zvláštních ústavů zříditi a vlastní dozor nad nimi vésti, jakož jsou kněžská seminaria, vojenské, právnické školy a j. Také průmyslu by valně posloužila akademie; berouc ohled na jeho potřeby v nižším a vyšším školství zřízením realek, řemeslnických, obchodnických, technologických ústavů, očež by i při elementárním vyučování slušně postaráno bylo. Čím více moci a prostředků by tímto spůsobem podáno bylo akademii, tím vydatnějšími službami by se osvědčila státu a církvi, i tak celému národu. Toť by se arci stávalo prostředkem školství. Pojem akademie však zavírá v sobě ještě jinou neméně důležitou část lidské vědoucnosti: jest to pěstování a rostění věd samých o sobě. K tomu cíly zřizuje národ ve svém obvodu značný počet zvláštních ústavů, kdež se nadanci (talenta) z celého národa vybraní a školním učením náležitě připravení jednotlivým odvětvím věd a umění výhradně věnují, aby se na nejvyšší možný stupeň mistrovství čili virtuosity povznesli; tito pak stanou se representanty rozličných věd a umění, jakéž se v nynějším stavu povšechné vzdělanosti duchovní našeho věku nacházejí — tak že i náš národ v tom ohledu kterémukoli v kultuře pokročilému by se vyrovnal. Dále pak i tento sbor učenců a umělců

přičiní se blahou pomocí a vnuknutím ducha všelidského novými nálezy a odkrytími obor věd a umění značně rozšiřovati a tím celému člověčenstvu neocenitelné služby prokázati, národu pak svému nesmrtelnou slávu zjednati, která jej, třebať by menší byl i mezi větší a daleko lidnatější národy postaví.

Rozřadění ústavů akademických. — Národní museum.

Ústavy v lůně akademie zřízené budtež následující:

1. Ústav linguistický.

V tomto ústavu se vyučuje předně jazykům tak zvaným indoevropským na základě samskritu, řeckému, latinskému, s jeho nářečími románskými, jazykům germanským, slovanským atd.; potom jazykům kmene semitského, tatarského, mongolského, malaiského, jazykům Afriky, Ameriky atd. Při tom by se pracovalo na srovnávající a povšechné gramatice; také fysiologii mluvy a vyskoumání jazyka přírodního věnovala by se zvláštní péče. Neméně by se bral ohled na spůsoby písma u rozličných národů užívaného, na těsnopis, na pasigrafii, pasilallii atd.

Chovanci toho ústavu sloužili by za tlumočníky při vyslanstvích, za učitele jazyků a j. Ústav by pracoval o sepsání mluvnic, slovníků všech druhů a o jich vydávání. V ústavu by našel každý z obecenstva požádaných poučení a vysvětlení, i kterýchkoliv jiných pomocí. Neboť by byl ústav zásoben ouplnou knihovnou linguistickou a jinými prostředky a pomůckami, jakých jeho účel vymáhá. Také by byla zřízena potřebná korrespondence do všech krajin světa, aniž by chybělo dostatečných pomocí pro cestovatele do cizích krajů. Akademikové tohoto ústavu jsou povinni držeti přednášky o kterémkoli předmětu svého oboru, když se z obecenstva nejméně třidcet umluví, že žádají jistého poučení. Vydá se ku př. veřejnými novinami žádost několika osob s podpisy, aby, kdož by se chtěl účastniti přednášek sinologických (o jazyku čínském a jeho písmu), hlásil se u toho neb toho, tam nebo tam. Když pak dostatečný počet učňův sebrán, požádá se některý z akademiků, sinologů, aby svá čtení ohlásil a provedl. Honoráry se zapravují podle tax od direktoria akademického vydaných a vyměřených, podle vzácnosti předmětu a drahocennosti učebných prostředků. Z příjmů peněžitých, jež se přijímají v pokladnici akademické, odevzdají se $\frac{2}{3}$ lektoru, $\frac{1}{3}$ připadne kase patřičného ústavu, zde linguistického. Se strany ústavu postaráno o to, aby cestovatelé vzácní z dalekých krajin, ku př. nyní u nás očekávané vyslanstvo japanské, potřebného pohovoru a dorozumění užiti mohlo. Zvláště prostředkuje ústav náš všechny poměry s národy kmene příbuzného. Kdyby ku př. národ náš byl slovanského kmene, vynasnaží se ústav linguistický, v nejužší spojení s ústavy linguistickými družných akademií slovanských se zavázati. Ústav vydává sebrání svých prací v spůsobě ročníků, nebo jinak. Ty se rozesílají po akademiích spojených a zvláště jazykem národním příbuzných, dále pak i členům ústavu našeho speciálního. Neboť každý z našich ústavů má právo vyvoliti z učenců, svého i jiných národů, jistý, okolnostmi akademie vyměřený počet čestných, oučinkujících a dopisujících oudů. Práce institutu jsou dílem stálé, zabývající se předměty nekonečnými, jako jest sbírání a doplňování slovníků ohledem na slova a jich etymologii, idiotismy, fraseologii, metaforistiku, přísloví, nářečí a krajomluvu, názvosloví, cizoslov, odvádění jmen osobních a místních, navržení a posouzení novoslov, k stálým pracím také náleží zařízení pořádných zápisek o bibliografii, excerpt

z důležitých spisů linguistických starších i nejnovějších, aneb pouhých citátů, jsou-li knihy přístupné; také dbáti bude ústav o zhotovení a zdokonalení mluvostroje, o vynalezení a rozšíření všemluvy, všepísma (pasigrafie) atd. Jiné práce jsou počasné, k jistému konci a zvláštními komisemi (zřízenci) odbývané, ku př. zhotovení mapy jazykopisné jistého kraje smíšených národností atd. Mimo to zabývají se jednotníci po vlastní chuti pracemi zvláštními, ježto se v schůzkách institutních předčítají, posuzují, a buď v archivu k budoucímu upotřebení ukládají, aneb autoru vracejí. Co by též v žádném akademickém institutu chyběti nemělo, jest, aby jeho členové, mezi nimiž ovšem mnoho bystrých hlav se nalézá, nepomíjeli každou původní myšlénku, zpostřežení, úlohu a j. bez průtahu zaznamenati a s podpisem jména v obecnou sbírku uložiti — zroste tím zásoba plodných zárodků k někdejšímu užití.

2. Institut literární, jinak filologický.

Filologie v užším smyslu ohražuje se od dávna na pouhé studium klassických literatur, řecké a latinské, důslednost však žádá, abychom z toho obmezeného stanoviště povznesli se na stanoviště co možná nejširší, nejobecnější, a toť jest studium literatur všech národů, kteří sobě v svém jazyku jakousi literaturu utvořili, byť i nebyla v stejném smyslu klassická, jak se to hlásá o řecké a latinské. Akademikové našeho literárního institutu dělí se na vícero tříd podle předmětů, jakými se baví. Do první třídy náleží: 1. filologové staroklasičtí; do druhé 2. filologové orientálští, kteří se výhradně jazyky semitskými zabývají; třetí třídu zajímají 3. filologové sanskritští, dále 4. sinologové, 5. filologové čudských a tatarských jazyků, 6. perského, armenského, koptického atd. — Jiný oddíl institutu pěstuje literatury moderní, romanské, germanské, slovanské, řeckou, maďarskou a j. Kde není literatur, tam ústav linguistický měj své právo. K filologii nutně připočísti dlužno poznání starožitností, netoliko hmotných pozůstatků, nýbrž i mravů a zvyků života rodinného i veřejného dějinstva, stavu kultury, průmyslu, obchodu, státních ústav, vojenství, občanského života, krásných umění, náboženství, školství vyššího i nižšího atd. Toho všeho se arci ze zvláštních kněh o starožitnostech řeckých a římských dočísti možno, i také toho potřeba, má-li akademik na vrchol nynější učenosti filologické se povznésti; jeho však úloha jde dále, jím má filologie klassická ve všech svých odvětvích dále pokračovati; on novými silami vrhne se na studium klassiků, s přísnou kritikou a spolu i jemným krasocitem, ozbrojen všemi nástroji staré i nové učenosti, je proskoumává i těží z nich poklady hojné, celému národu ve všech jeho vrstvách užitečné, hlavně pak světu vědeckému důležité. Úlohy odboru akademického klassických filologů daly by se nejlépe vylíčiti z historie filologie. Co naši předkové konali, konejme i my, veďme však jejich dílo vždy dále i výše, v čem pohřešili, toho se střežme. Jest tu věru ještě mnoho práce, práce nevyčerpatelné; ačkoliv není předmětu, jenž by nebyl od předků tak důkladně probrán býval, jako staroklassická filologie. Avšak přece jaká tu činnost! když se rozhlédneme po vlastech vědeckých, zvláště po Němcích, kdež i roční kočující spolek zřízen jest, který vždy hojnějšího účastenství nabývá. Všecko se u nás má díti na půdě historické, čímž ovšem geniům meze se nekladou; kázeň historická služiž jen k zmocnění jejich důkladnosti. — K filologii staroklassické řadí se filologie orientálská, o níž, ačkoliv jest obvodu mnohem užšího, platí podobné co o klassické. Pohlédněme ještě na pěstování od akademiků literatur

oderních. Zde bude zvláště prospěšno, aby cestovali mezi národy dotyčnými a tam dle přebývali, dílem aby u zřídel samých čerpali, a pak aby se co možná oním národním duchem proniknouti dali. Kdo chce býti pravým literaturoznalcem francouzským, anglickým, německým a j., musí se státi na čas Francouzem atd. Tím se neublíží jeho národnosti, která u mladého akademika národním vychováním a učením dostatečně ustálena jest a cizinstvu jen co potřebí vedle sebe místa dovoluje. Musíť arci akademik pro literaturu cizí zvláště k tomu býti zorganisovan. Nehodíť se každý ke všemu. Pročež akademické direktorium hlavně k tomu zřetel míti musí, aby při volbě kandidátů nedálo se přechvatů, a chybeno-li, aby chyba záhy byla napravena, což bez obtíže státi se může, an ve výboru akademického sněmu zvláštní odbor ustanoven bude s úlohou, aby všechny nedopatrnosti a jakékoliv odchylky, z křehkosti lidské pocházející, slušným a humáním spůsobem co nejrychleji odstraněny byli.

Akademikům literatorům, v cizokraji meškajícím jest uložena povinnost, pozůstalým ve vlasti bratrům téhož druhu pilně dopisovati, aby z jejich zkušeností na místě užitek vyplýval. Namítne někdo, k čemu takové výlohy? Nechme pěstovati a proskounávati Francouze, Angličany, Vlachy svou vlastní literaturu a třeba i příbuzných národů, my dbejme o svou vlastní, jsme-li Slované, hleďme si literatury staroslovanské a spřízněných jinoslovanských, třeba i litevské; jsme-li Němci, starogothické, skandinavské atd. — Tato slova platí jen o jednotlivcích, o privátních milovnících té neb oné literatury Od ústavu našeho požaduje se více, ano všechno čeho dokázati možno. My se neodvažujeme pomáhati cizincům v jejich literárních snahách, naše úloha jest domácí, národní. My chceme podati obrazy cizích literatur svým spoluobčanům, aby jich užili ku prospěchu vlastní literatury, porovnáním s nimi stav vlastní poznali a tím popuzeni byli k snahám novým, aneb v dobrém stávajícím se utvrdili, z chyb a odchylků cizích poučení brali, vůbec vkus a krasochuť cvičili a tříbili. K tomu poslouží hlavně zdárné překlady mistrovských kusů do našeho jazyka, výklady jich, dostihnutí jejich ducha, jež někdy může být zdatnější než u samých soukmenovců, jako to vidíme u Němců i Angličanů stran Shakespearea a Göthe, an domácí vtipové v své soudnosti všelijak zaujati býti mohou. — K ústavu literaturnímu náleží vybraná a četná bibliothéka starých i moderních klassických autorů se všemi pomůckami filologickými, historickými, antikvarskými a j., pak sbírky výkresů a modelů, archiv chovající v sobě korrespondence, zprávy, zápisky a pojednání akademikův toho ústavu; zvláště zde nesmí chyběti též zásoba úloh a návrhů pro příští spravování a v skutek uvedení, o čemž dbáti bude představenstvo ústavu. Není pochybnosti, že ústav literaturní mnohem více nákladu a četnějšího osobnictva (personálu) vymáhati bude, nežli ústav linguistický. To již z toho plyne, že filologie staroklassická, jedno z nejstarších učení, má literaturu velmi bohatou a bude požadovati větší počet akademiků, i jest ona v našich poměrech kulturních nezbytná a zasloužila by v pravdě odloučeného ústavu, kdež tuto jen z pouhé systematičnosti s moderními literaturami v jedno vřaděna byla. Pěstování literatur cizích jest naší akademii méně nezbytné, mohlať by se uskrovniti na literatury národů příbuzných a sousedních, a jiným jen tenkráte se věnovati, když by se tomu duchovních sil nabídlo. Jen bych vyjmul literaturu indickou pro její starožitnost, rozsáhlou příbuznost ano i výtečnost jejích děl. Semitická dobyla si vážnosti v ohledu náboženském, arabská též důležitostí historickou a rozsáhlostí svého kmene, sinologie teprv po-

čína vstupovati do řady světoliteratur, i stane se při nynějších zrychlených pohybech brzo veledůležitou. Tak se vztýčí u středu každé národní akademie propaganda osvěty vzájemná i všeobecná.

Pěstování vlastní, národní literatury jen pro důslednost sem budiž připočteno můžeť se jí i zde jakýsi titul vyhraditi — ale její pravé sídlo jest národ veškerý, celé jeho školství a vše cos písemnictvím zachází, ani nejnižší úřednictvo nevyjímaje. Víme že vysoká němčina Lutherova nejvíce z ohlášení a všelikých dopisů císařsko-římských kanceláří vzrostla — zajisté i každá jiná administrace, jsouc v poměrech s celým národem postavena, soudnictvo a jiné ouřady k vytvoření a ustálení národní mluvy dopomáhají. Vždyť jest to také díl oné konvenience, jejímuž velení podléhá národ, jeho mrav i jazyk.

3. Ústav historický.

založen jest na obou předešlých. Chceme-li badati v historii národu nebo soustátí nějakého, musíme znát národní jazyky a literaturu. Pročež je žádoucno, aby kandidát ústavu toho dříve patřičný čas v prvním i druhém pracoval a slušně se připravoval. Nejlépe bude, když akademikové toho neb onoho ústavu samochtě do historického postoupí. Avšak i jiným prospěšno bude vždy s nimi ve spojení trvati. Často i nutná se ukáže potřeba, aby akademikové těch tří sekcí v jednu společnou práci se spojili. Ku přípravám historického studia také náleží, aby kandidát seznámil se důkladně s veškerými zřízeními společenskými světa moderního. Abychom živý názor minulých časů sobě utvořili, třebať bude znáti přítomnost, a jako historikové staří a vůbec stará literatura nepomíjí ničeho, co k vylíčení starých dob náleží, tak i nynější pokolení neopomiň potřebných barev a rysů sobě zjednati, jenž by se pro svou obdobu k zobrazení starožitnosti hodily. Neříkej nikdo, že nynější poměry jsou zcela jiné, abychom je dle ponětí starých dob měřiti mohli, že bychom skrze sklo nynější doby na minulost hledíce nepravé sobě představy utvořili — nejednáť se tu o totožnost věcí, nýbrž o jejich analogii. Jedná se tu o utvoření pravých úsudků, o porovnání tehdejších a nynějších stavů věcí. Kdo k historii žádných známostí nepřinese, ten z ní také žádných nenabude, leda lichých historických dát na šňůru letopočtu navlečených, což elementárním zábavám dětským příslušeti může, ne pak mužskému věku akademika. Historik se zanáší politikou, právodavstvem, konstitutionalismem, soudnictvím, administrací, náboženstvím, vojenstvím, poznáním tříd sociálních, jejich mravů, podání, usnešení — poznáním a porovnáním rázů národních, kmenových. Také poloha země, její klima, úrodnost, způsobilost k záměrům vojinským, průmyslovým, obchodním, umèleckým, bývá vylíčena od pravých historiků. Podobné známosti však nejlépe čerpáme z nauk exaktních na universitě nám podávaných, aneb privatní pílí z učených kněh dobytých, aneb i životem sociálním dožitých. Proč se mohou Angličané, Francouzové honositi nejslavnějšími historiky? proto že je od dětství konstituční živel provází, svoboda a veřejnost jednání samoděk zkušeností bohatou je opatřuje; nám, větším dílem ještě pod absolutistickou mocí žijícím, nezbývá nic, než s velikou pílí sestavovati kompilace, kompendia, nebo se slušnou opatrností spisovati kroniky domácí, na nejvýš nám dovoleno skládati historie cizích států a národů, kamž dozorství policejní více nedosahuje; jsouť to tempora acta, našich neduhův se nedotýkající. Pročež postavení historického ústavu akade-

mického bude rozličné podle vyvinulosti ústavního práva, svobody a veřejného mínění národu, v jehož lůně akademie samostatná se zříditi má, o čemž později šíře promluvíme.

Historická sekce děli se na dva hlavní díly: na geograficko-statistický, jenž také kamerália zaujímá, a na vlastně historický jenž hlavně dějinami státu, církve, průmyslu, obchodu, umělectví, vůbec kulturou národní se zabývá. Promluvíme dříve o tomto oddílu.

Aby se kdo historikem stal, třeba k tomu zvláštního nadání, zvláštní jímavosti, a jakési universálnosti ducha, která kromě svého předmětu, zájmů a událostí společenských, také všeho si všímá, co s nimi jakýmkoliv spůsobem souvisí, tedy i přírodních výjevů a psychologických vlastností ducha lidského vůbec i jednotlivých národů. Mysl jeho má býti nepředpojatá, nestranná, pravdy milovná, vášním nepřístupná, klidná, aby ničím nebyla mýlena v pojetí skutečnosti, aby byla rázná a statečná u posouzení a vystavení pravdy dějinstva, o kterém hlásá příštím pokolením. U vyhledávání podatků budiž historik píle neoblomné, obezřelosti bystré, jíž nic důležitého neujde. Paměť a obrazotvor historikovy jsou zvláště organisovány, směřují hlavně na předměty duševní, cit a vůle a jejich zjevení, činy, jsou vlastní jejich živel. Talent historikův jest dramatický, a také umění historiografie k dramatickému se blíží — ačkoliv od něho jen přísná prosa se požaduje, která ne mámením a přeludem, nýbrž věcí samou na mysl doráží.

Nebudu zde mluviti o propravách historických, zřídlech všeho druhu, němých, totiž bezeslovných, i mluvných, podáním lidu i písmem nám zůstavených. Jedna z nejtrudnějších prací historického ústavu bude, sbírati tato zřídla a o zachování a obnovení nemovitých se starati, také o poznání a popsání sbírek a jiných památníků archaeologických se zasazovati. K tomu bude potřebí, aby ústav vládl značnými peněžitými prostředky, dílem k založení bohaté knihovny a listovny historické, dílem ku zřízení sbírek archaeologických, ethnografických, dílem k vybývání cestujících zpytatelů po vlasti i po cizině. Podobně vede se i zde rozsáhlá korrespondence, přijímají a sdělují se zprávy, a ukládají taktéž pojednání akademikův a jiných údů. Spisy pak zdařilé podávají se veřejnosti ve zvláštních památníkách.

Oddíl geograficko-statistický požaduje nemenších činností a vydajů, jako historicko-starožitnický. Dělí se na část více literární, kdež se akademikové zanášejí geografií povšechnou, zřetel svůj vysílajíce do všech končin země asi ve spůsobu Ritterově; a na část místní, toliko geografií a statistikou vlasti se zabývající. Také geografia starožitná najde zde svého místa. Ústav by, pomocí sněmu akademického, mohl vysílati výpravy odkrytelské do vzdálených krajin ve spolku s akademiky jiných odvětví. Geografie mathematická, vyměření místních poloh, požaduje potřebných známostí mathematických. Toto oddělení chová též svou speciální bibliothéku, archiv a zvláštní sbírku map a modelů.

Oddíl geografický ústavu historického vede nás k ústavům přírodopisným, mineralicko-geognostickému, botanickému, zoologickému.

Všechny tyto ústavy žádají vlastní bibliotheky, archivy, sbírky, cestovatele, sběratele s velikým peněžitým nákladem. Promluvíme o každém zvlášť.

4. Ústav mineralogicko-geognostický

dělí se podlé známého rozdělení mineralogie na tři oddíly: *oryktognosii* — kopaninopis, *geognosii* — zeměsklad, a *paleontologii* — předvěkopis. Každá z těch náuk jest

zvláštního rázu, i žádá také zvláštní nadání a povolání kandidáta akademického, a zvláštní přípravu. Oryktognost znej důkladně geometrii co krystallolog, pak chemii, neboť na ní hlavně se zakládá jeho věda. *Geognosie* předpokládá důkladné studium oryktognosie, neboť tato mu podává látku a živly k zbudování jeho vědy, oryktognost zabývá se analysí nerostů, geognost pak hlavně jejich synthesí. Geognost, jenž má velkou část života svého cestováním po horách a prolézáním dolů stráviti, bez rozdílu povětrnosti a pásma zemského, musí býti silné, pevné duševní i tělesné soustavy, odvážného ducha, houževné vytrvalosti. Náš věk poznal mnoho takových hrdinů geognostů po všech končinách světa, jenž se pracemi svými a smělými myšlénkami o skladu kůry zemské a povstání horstva oslavili. Oniť i vybraným našim akademikům za příklad statného následování sloužiti budou. *Třetí* oddíl zahrnuje v sobě *palaeontologii*. Ta vystavěna jest na základě oryktognosie a spolu i geognosie. Mimo to musí býti palaeontolog důkladným botanikem i zoologem, ano i znalcem starožitností předhistorických pokolení lidských. Tak se v jeho osobě soustřeďovati mají vědy přírodnické i historické — i zřejmo z toho, jakých duchovních sil jeho povolání sobě vymáhá. Prostředky ústavu geologického budou mimo knihovny hlavně sbírky oryktognostické, geologické, palaeontologické; archiv chová zápisky cestovníků, hojnou korrespondenci, bohatý sklad plánů, výkresů a modelů geognostických. Náš ústav hlavně má býti nadán značným budžetem na výpravy geognostické ve vlasti i v cizích krajích. Ústav mineralogický měj v zahradě akademické vlastní dílnu, kde se kusy připravují k vystavení do sbírek, kde se modely slují a vrstev i charakteristických výtvarů horstva zhotovují, kde se na čisto vytesávají palaeontologické předměty, kde se robí odlivky kristalových a palaeontologických modelů, kde se sestavují vzorky hornin z přírodnin samých složené, aby se vystavily na ochráněná místa v zahradě. Uloha ústavu, jako to u jiných, jest též za *čtvrté* skládání úplné historie a bibliografie věd „mineralogicko-geognostických.“ — Přecházíme k vylíčení ústavů organologických, botanickému a zoologickému.

5. Ústav botanický.

Botanika zahrnuje v sobě: *a) rostlinopis* s propravnou terminologickou, *b) systematiku*, *c) botanickou fysiologii*, která jedná o vývinu rostlin, o jejich životních úřadech, o složení elementárním mikroskopickém, o chemii rostlin; *d)* botanickou geografii, jenž vyznačuje okrsky rozšířenosti rostlinných čeledí, rodů, druhů i odrůd: *e)* botanickou palaeontologii, jež nutně s geologickou spojena bývá. Botanika požaduje zvláštní zahradu k vystavení rostlinstva podle systemu, z ohledu na stanoviště (Standorte), všeliká upotřebení a j. Sbírky botanické jsou: znakoslovná, systematická, krajinská a j., pak sbírka modelů rostlin masitých, sbírka mikroskopická, sbírka přirozených a strojených odrůd, zpotvoření a j., sbírka palaeontologická. Zahradu obstarává zvláštní zahradník, s pomocí akademiků a dělníků. Bibliothéka ouplná chová též bohatou sbírku vyobrazení a výkresů rostlin. Archiv zajímá korrespondenci, pojednání, úlohy a návrhy jako jinde. Botanikové akademičtí, staří, mladí, jsou bodří hoši, vždy na cestách, brzy v tom, brzy v onom okolí ve vlasti nebo v cizině, i po všech částech země, znají mluviti všemi zemskými i vládními jazyky jako apoštolové, ano znají se i v latině i v řečtině, pokud toho literatura, terminologie a tvoření nových názvů požadují; prohledávají všechny značnější sbírky a zahrady privátníků, i po metropolitách

ědy, kupčí, směňují, určují nové druhy, dotazují se, podávají zprávy, dávají rady odebírají. Doma pak bez ustání suší rostliny, zakládají, skládají do sbírek, ježto pořáde čistí a opravují, jsou k úsluze cestujícím hostům a domácím navštěvovatelům, na požádání také drží privátní nebo veřejné učení o všelikých předmětech botanických. Rozumí se, že ústav mívá řádná shromáždění na porady a sdělení a posouzení prací vědeckých, a že též zprávy a pamětníky rediguje. O jeho budžetu nepromluvíme.

6. Ústav zoologický.

Zoologie zaujímá v sobě následující náuky: *1. Živočichopis* systematický s předběžným znakoslovím, 2. *srovnávající anatomii* a mikroskopickou histologii, *3. vyvinování zárodku, 4. srovnávající fysiologii*, 5. zoologickou *geografii*, *6.* zoologickou *palaeontologii*, 7. *děje- a knihopis* náuk zoologických.

První již pohled na toto rozvržení náuk zoologických ukazuje nám, vyjma poslední, jenž zahrnuje práce pouze literární, že každá z nich žádá muže zvláštního nadání a povolání, jenž by jí větší část svého života věnoval. Popisující a systematický zoolog obracuje hlavně zřetel na zevnější znaky živočichův, dokud vystačuje podaný kus, aby byl s jistotou na příslušné místo v systemu zoologickém vřaděn. Jest to zvláštní umění, jenž žádá velikého cviku, a není divu, že mistři v něm požívají v učeném světě značné autority, a z mnohých stran se jim otázky k rozluštění podávají a záhadné kusy zasílají. Živočichopisci také se svěřuje hlavní péče o zvěřinec akademický, aby každé příležitosti užil, zvířata ve svých životních úkonech pozorovati. Akademikové této třídy jsou hlavně cestovatelé, co zruční lovci, rybáři a hmyzolapi dovedou nejzdařileji zvěřince, aquaria, sbírky obohacovati, exempláry v slušný, ouhledný stav připraviti, je určovati a na pravé místo v systematické sbírce vystaviti; tato jejich zaměstnání slouží též, aby se o vlastnostech živočichů ve volné svobodě poučili, — a o jejich mravech a spůsobech života zkušeností nabyli. Nevím, zdaž by se každý z nich též hodil ke skoumání zvířátek mikroskopických, což akademikům zvláštního druhu ponecháno budiž. Za to bývá *zootom* stálejšího sedadla. Jedná se mu, když to přírodozpyt žádá, o rychlé, podrobné a důkladné propitvání zvířecích těles a jich popsání a okreslení, aneb, když mají v sbírkách na odiv vystaveny býti, o jejich vkusné a takořka umělecké připravování, k čemuž kromě zvláštní zručnosti, vkusu, hlubokého poznání, hlavně také nezlomné píle potřebí jest. Zootom nebývá velikým systematikem, dává sobě ustanovovati předměty od živočichopisce, tento zas od něho stran vnitřních, anatomických odznaků dobré rady nabývá. Umění zootomovo záleží v ozdobném připravování kostlivců, vystřikování cévstva na hrubo i na drobno, připravování svalů, nervů, mozku a míchy, vnitřností hrudních a břišních, on vydlabává labyrinty z kosti skalní, podává látku k hotovení praeparátů mikroskopických. Tento ouřad mikroskopických praeparatorů bych svěřil vlastnímu oddílu akademiků, jenž by se s potřebnými pomocníky na vlastní závod nebo abriku utvořiti dal, kdež by se praeparáty zhotovovaly a u velikém počtu odboru obchodnímu akademického sněmu odevzdávaly. Podobných závodů anatomických mohlo by i více jiných stávati, jako na modely z vosku, ze sádry, z cementu, z massy Azoutovy. Azout sám sloužil by nám za vzor zřízení podobných závodů, an známo, jak příkladný společenský pořádek v jeho dílnách panuje. Vůbec takové zřizování závodů vědeckých náleží k industriálním úlohám státu akademického, o čemž na jiném místě obšírněji promluvíme.

Embryogenia čili plodorod zvířecí musí se vystaviti co zvláštní odvětví anatomie skoumající doby a stavy organismu zvířecího, z nichž každá má stejné právo ouplného popsání a zobrazení porůznu. Však tu jest již třeba vyšší spojovací myšlénky fysiologické, která by celou řadu vývinků v jeden celý názor spojila, čehož buď anatom při pracích dostihá, aneb pouze co materiál fysiologu podává. Embryologie obsahuje spolu i histogenii mikroskopickou, což také anatomu buď ponecháno. — Uvedli jsme nahoře vším právem fysiologii co část náuk zoologických; že však její obsah i na rostlinstvo sahá, a věda její důkladné známosti fysiky, chemie, psychologie a j. předpokládá a přerozmanitých nadání a činností požaduje, měli jsme za hodno jí zvláštní ústav akademický vyhraditi, jehož vylíčení později podáme. — Rozumí se, že i nauka a praxis zoologická velkého apparátu knihovního i technického potřebuje, jemuž značný a dostatečný budžet vyhoví. — Nezmínili jsme se dříve o fotografii, jakožto mohútném prostředku rychlého přenášení a sdělování pravdivých názorů kteréhokoliv druhu — již v linguistické, literácké a historické sekcí mohlo se mluviti o odlikách a rozmnožování všelikých písemností a monumentů, však ještě více volají přírodovědy po hojném upotřebení tohoto divotvorného umění; jeho pak vlastní místo najdeme v sekcí fysikální a chemické.

7. Institut nauk čistě mathematických.

Zdá se, jakoby mathematika žádného zvláštního ústavu akademického nepotřebovala, jsouc pouze vědou odloučenou, apriorní, od všelikých skutečností neodvislou, prostředky zevnějšími pohrdající, vyjma několik měřidel a mechanických nástrojů, jen k ozornění ne k dovodění sloužících. Tuť není třeba cestování, sbírání, vystavování předmětů, kreseb a modelů. Čím odloučeněji duch lidský v hlubinách svých se zatápí, tím rychleji pravdy dostihne. Proto však ještě nemá býti mathematik nespolečenským, i on cítí potřebu, pravdy jím vydobyté sdíleti soudruhům je pochopujícím, posuzujícím, a na ukázané cestě dále kráčejícím. Jsou také mathematické práce (logarythmy, tabule trigonometrické a jiné), jež pro potřebnou kontrolu nejlépe spojenými silami vykonati se dají. To ovšem pravda, že mathematický ústav nežádal by zvláštních místností; k přednáškám, poradám, k učení poskytnul by mu kterýkoliv jiný ústav potřebných prostorů, a skrovná jeho literatura našla by místa i jinde. Nicméně sluší i jemu aspoň tolik, co by bylo dostatečno a jeho důstojnosti přiměřeno. Čistě mathematické nauky jsou: 1. *Počtověda*, jednající o všelikých systemech znaků početných, o vlastnostech čísel (kteréhožto předmětu mohlo by se s výhodou použiti v elementárkách k vyvinování smyslu číslového), algebra, počet differenciální a integrální a j. 2. *Geometria* spůsobu dvojího, synthetická starší, názorní nebo Euklidova, a pak analytická, zosnovaná na algebře nebo analysi. 3. Novější počtověda *o variacích*, *kombinacích*, *derivacích*. 4. Čistá *mechanika a dynamika*. Tolik o čistě mathematických naukách, jež v přísné odloučenosti duchovní vytvořiti se dají, v čemž ovšem s logikou a metafysikou se srovnávají. Jiný obor mathematiky, jenž sem vlastně nenáleží, jest její upotřebení na všeliké nauky empirické, theoretické i praktické, hlavně na fysiku, výkony řemeslnické, průmyslové, sociální, ano i na zjevy života tělesného i duševního, o čemž později.

Úlohy akademiků tohoto ústavu jsou hlavně rozšiřování dosavádních vědomostí

vynalézáním nových theoremů, uváděním nových method, vystavováním nových problemů, a vyluštováním starších, prováděním nových systemů, poukazováním na upotřebení v jiných odvětvích vědeckých, vytvořením a vyměřováním názorů čistě pomyslových, aby se podaly empirikům atd. Tyto práce žádají zvláštního důvtipu, genia mathematického. Jsouť jiné, které pří obyčejném nadání vyhražují sobě veliké píle a vytrvalosti a také známostí filologických. Sem náleží badání v historii mathematiky, stálé a řádné, jemuž se zvláštní oddíl akademiků věnuje, kdežto mimořádná odkrytí všem, zvláště pak vyvolencům se zůstavují. Při této stálé práci historické nejedná se toliko o filologickou nebo historickou kritiku, tať by mohla pouhým filologům ponechána býti, a snad již z větší části jest vyřízena, nýbrž o hluboké vniknutí do ducha starší mathematiky a vyvážení z ní nových kořistí, pro upotřebení našeho věku. Při takové důkladné práci najdou se věci nové, počaté nebo nedokončené, i dají příčiny k novým odkrytím a stanou se pobídkou k dopracování předmětů důležitých; někdy se podá příležitost oceniti zásluhy předků, a kde jim ukřivděno, je osprpvedlniti. Jest tu ještě více podniků společných — jen o jednom se zmíníme: založení ouplného kodexu mathematického s příslušnou literaturou, z něhož by se každý podle potřeby důkladně poučiti, a jeho pro své práce vědecké použiti mohl. Kodex ten by spolu zastával dokonalé historické repertorium věd mathematických. Ústav vydává časopis a zvláštní memoiry. Také mu svěřena jest péče o zdokonalení počtostrojů a všelikých nástrojů mathematických, které mají usnadniti práce počtářské, konstrukce geometrické a j.

8. Ústav fysikální.

Dělíme fysiku na mechanickou (pohybosloví) a dynamickou (siloslovi), ona jedná o výsledcích (pohybech), tato o příčinách (silách); sil se pouze domýšlíme, jen pohyby a jich následky skutečně poznáváme, obé měříme a sčítáme. Jest tu tedy kus metafysiky a mathematiky, avšak založeno vše na zkušenosti smyslové. Pohyby jsou buď odmístné, od místa k místu, jako: pohybování země okolo slunce, koule ústrkem pošinuté, proudění vody, vzduchu (hydraulika, aërodynamika), pohyby k rovnováze směřující (statika, hydrostatika); anebo pohyby namístné, chvění, drhání, zvuku, světla, snad i teploty; tyto nazýváme paprskující, a poněvadž tíži nepodléhají, netžiny — jsouť vlastně tělesa v stavu vnitřního ruchu, nikoli vlastní síly. K silám počítáme električinu, magnetismus, pro svou přítažlivost a odstrkavost na spůsob tíže všeobecné. Zjevujíť se za našich časů vždy jasněji vnitřní vzájemnost a jednota těchto netěžin, i budeť úlohou nejbližších dob, vyskoumati zákony této vzájemnosti, jejímžto středištěm býti zdá se galvanická električina, která i do oboru chemismu a životních výjevů zasahuje. Vidíme z toho zběžného přehledu, jaké ohromné látky výzpytu i důvtipu akademikům našeho ústavu ponecháno jest. Fysika dělí se na část theoretickou a praktickou. Tato zpytuje výjevy hmot a sil neorganických, povšechných, pozorováním a zkouškami — experimenty. Experimentní fysik jest vlastně umělec, jenž umí svou činností přírody se tázati a ji k odpověděm donucovati, ji i přemoci a k vykonávání účelů svých použiti. Za časů starých školastiků jmenováno to umění magií a často mečem i ohněm pronásledováno.

Naše osvícenější doba požívá jich činnosti k vykonání skutků vědeckých i prů-

myslových divotvorných, a oslavuje muže nálezce nade všecky jiné. Jest tedy širok pole otevřeno důvtipu a důzpytu akademikům našim, kdež by osvědčili své hrdinstv

Stává však ještě jiného oboru méně lákavého, ale neméně důležitého, jsou t práce literární, historické, jimž by se někteří ze starších již jinak oslavených věnova mohli, an mladších praxis vědecká do skutečnosti snažně vyvolává. — Ústav chová v sob ouplnou bibliotheku starších i nejnovějších spisů a žurnálů, nic důležitého nevynechává, ka binet fysikálního nářadí nejen na odiv vystavuje, nýbrž hlavně k pracím a poučlivým demoi stracím. Jsou tu také vlastní dílny, kdež se nikdy nelenuje, an mimo vlastní původ práce všecko se přísně opakuje, posuzuje, dále provozuje, cokoliv nového na obzor fysikálních věd se objevilo. Máme tu dílny mechanické, akustické, optické, magnetick kalorické, elektrické, chemické.

Zvláštní oddíl toho ústavu věnován bude *astronomii* se vlastní hvězdárnou a meteorologii s rozsáhlou listovní i telegrafickou korrespondencí se současnými po zorovateli, ač nebude-li rádno těmto vědám vlastní ústav utvořiti, což i my pod vlast ním číslem zde činíme. — Budiž tedy zřízen samostatný

9 Ústav astronomicko-meteorologický,

jenž i kosmologii v sobě zavírá. — Jaká tu činnost po všech observatoriích celé zem jakého tu třeba personálu, jakých peněžitých nákladů!

S fysikou úzce spojen jest

X. *ústav lučební*,

i lze očekávati, že jako dynamidy fysikální s chemismem v jednom a témže základ založeny jsou, tak též fysika a chemie vždy dále splývati budou, ač žádná z nich nestradajíc na své samostatnosti. Již onen parallelismus fysikálních vlastností, poměrn váhy, specifiční teploty, teček vření a rozpařování, elektrické a fotoskopické vlastnost souběžící s řadou látek prvotních, stejnomocných, ukazuje na podstatnou jednotu hmotin i silotin, totéž vysvitá z výjevů galvanochemických, kde na základě procesu toh stávají se sloučení i rozloučení chemická, vyvinování magnetismu, tepla, světla a j. Tím se stal galvanický sloup pravým nástrojem filosofickým, který nás do všech tajin přírody uvádí. Ač jest tento nátlak fysiky na chemii dosti značný, není ho méně naopak i nabízí toto přirozené spojování k nutné potřebě i spojení sil a činností fysikův i chemikův. Proto předce zbyde lučebníku nekonečný obor zvláštní činnosti, kamž mu nikdo jiný jakéhokoliv odvětví vědeckého nezasáhne, jest to vystavení ouplné řady prvků jejich vlastností, poměrů, a zákonů jich slučování, což ovšem zahrnuje veškerou chemi mineralogickou i organickou. Jako chemie podává hlavní základ celé přírodovědě, vyměřujíc zákony příbuzenstva prvků hmotných, na nichž založen stav a proměny ohromn hmotné skutečnosti, taktéž z ní proudí se nekonečné výhody na všechny strany obecného života, v nějž obnovená chemie na konci předešlého století přivedla podivuhodn ruch a pílení, což v obvodech vždy mohútnějších dále šířiti se neustává. Chemikov našeho ústavu budou tedy i zruční fysikové. Fysika jim bude dříve v podruží, ne aby oni se jí poddali. Což by byla fotografie bez základních látek chemických, co galvanoplastika, vůbec galvanologie? Kam bychom dospěli s naším průmyslem, kdyb nebylo chemie? A tak rovně bytná jest chemie jako fysika, poskytujíc látky, kde

tato formy a spůsoby podává. Jestli které odvětví přírodovědy požaduje přísný návod a školu, jest to zajisté chemie, a kandidátům akademickým třeba bude velkého cviku a píle, akademickým konatelům velkých nadání a dobrého štěstí pro nová odkrytí a vynálezy, starcům věhlasu učitelského a spořádavého ducha vědeckého. Co se týká literárních aparatů a prací vědeckých, platí tu, co již opětně o jiných ústavech řečeno.

K ústavům těmto přírodnickým speciálním řadí se nejpříhodněji:

11. Ústav pro fysikální geografii.

Tato věda, nebo vlastně soubor známostí rozmanitých, jest útvorek novějších časů. Již Bako Verulamský měl jakýs takýs pojem o ní, ačkoliv jen mlhavě vynešený. Teprv po oplavě Afriky a otevření zemí jihoasiatských obchodu a zvědavosti lidské, pak po odkrytí Ameriky a poznání moří Atlantského a Tichého Oceanu rozšířil se prostor názorů fysikálních místních na okršlek celé zeměkoule, i povstala nová věda fysikální geografie. Ona obsahuje 1) učení o výjevech atmosférických, přibírajíc sobě všechny výsledky meteorologie, všechny místní výjevy magnetismu, tepla i světla přivádí v celky a vypodobňuje liniemi po povrchu zeměkoule běžícími; dále 2) zabývá se zeměmi, pevninami i ostrovy a vším, co zeměměřičové a cestovatelé nám podali, ohled berouce na všeliké klimaty a jich působení na životvorstvo; považuje i všecko. co nám geologie o zevnějšku i vnitřnosti země poskytuje, jedním obrazem to vystavujíc, 3) Obracuje ohled na veškeré rostlinstvo (geogr. botanická), 4) na celé živočišstvo, 5) na pokolení lidské zvlášť, z čehož se zrobí mapy zoologické, ethnografické, linguistické, průmyslnické, obchodnické a j. Pěstování *geosofie* může se konati buď cestujícími, aneb usedlými doma učenými, již látky sbírají a systematicky sestavují. Ostatní jako jinde. Také

12. Fysiologie

jest ouhrn známostí ze všelikých věd vzatých a jednou panující myšlénkou individuálního a povšechného života spolu spojených. Fysiologie stojí, uprostřed mezi abstraktními, přírodními a sociálními vědami, a jako předmět jejího badání, živý organismus, představuje svět v menším obsahu: tak jest fysiologie jako malou encyklopaedií veškerých věd přírodních, společenských i abstraktních. Nepromluvíme zde o vědomostech a zručnostech elementárních, mluvovědě, písáctví, známosti literatur, historie povšechné, počtářství, geometrie, mechaniky a j., které jsou každému vzdělanci nevyhnutelně potřebné a kterých se na gymnasiích nabývá. — Z abstraktních věd náleží sem důkladnější známost mathematiky pro fysiku, logiky a metafysiky pro zosnování theorie fysiologické, sociálních věd pro anthropologii. Věd přírodopisných, hlavně botaniky a zoologie, potřebuje fysiolog, neboť ony mu podávají hlavní předměty jeho skoumání, spůsoby zjevení životních bytností. Že pak život formou chemickou, mechanickou, dynamickou, psychickou se zjevuje a jejím zákonům podřízen jest, nastává nutná potřeba, aby fysiolog byl spolu chemikem, fysikem a psychologem. Toť však v jedné osobě spojiti skoro nemožno býti se zdá, i nezbývá, než aby v ústavu fysiologickém pro pěstování odvětví těch ohledem životosloví byli zvláštní akademikové ustanoveni.

Anatomové fysiologičtí byli by spolu experimentatory na živých. Ústavu fysiologickému vyznačila by se v zahradě akademické zvláštní místa, kdež by se chovaly rostliny a zvířata, pozorování a zkouškám věnované, vodojemy, jámy, pahrbky, ouly

kleec, boudy, chlévy, ohrady a j. Ústav bude zásoben sbírkami anatomickými, s praeparaty velmi zevrubnými zvířat tak zvaných fysiologických, hlavně k účelům experimentálním směřujícími. V místnosti botanické by se pěstovaly rostliny, na kterých výjevy životní, pohyby, proudění šťáv a jiné očividněji se ukazují; jiné oddíly obsahovaly by rostliny jedovaté, vodní, horské, podzemní, povětrné, masité, cizopasné a j. Histologie a embryologie, ačkoliv jsme jim již v zoologické anatomii jich místa vykázali, od fysiologů ještě vroucnějšího pěstování naditi se mohou, an morfologie (tvarorod) k jejich hlavním úkolům náleží. Jak rozsáhlá býti musí bibliotheka toho ústavu, jasně vysvitá z jeho mnohostýčnosti, jak plodná může býti jeho činnost, zřejmo z nesmírného materiálu, jejž mu výjevy životní podávají. Také můžeme předvídati, že výsledky prací fysiologických pro všechny vědy, s nimiž ve spojení jsou, vydají ovoce nejzdařilejší, a kde se octnou, všude vůkolí novým světlem oslaví. Při vší té důležitosti jest ústav fysiologický poměrně nejlacinější. Jeho nářadí anatomické jest dosti skrovné, mikroskopů arciť třeba početných, a to nejvýbornějších, tu však se nejedná o řadu jejich historickou, jako třeba ve sbírce optické, nýbrž o jejich dobrotu — podobné platí o jiných nářadích fysikálních a chemických. Fysiologie jest věda nová rychlého postupu, potřebuje vždy nových prostředků, staré nástroje, jež historii propadly, oddají se jiným ústavům, také literatura je příliš nová a poměrně nečetná. Co se týká upotřebení knihoven, sbírek, aparátů ano i osob jiných ústavů, jichž pomoci hledati hlavně fysiologové přinuceni budou, očekávati dlužno, že vědecká a humanitní dospělost nedají tomu, aby jakou stížnost projeviti příčinu měli. Udála-li by se jakás neřest z jedné neb druhé strany, jsou tu akademické zákony a soudy porotní, které všecko v pořádek uvedou. Zákon o užívání ústavů akademických, zvláště pro vlastní oudy musí být nejliberálnější, aby nikdo nižádným spůsobem, ani pomyšlením, ani nemilým pocitem ve svých snahách zastavován, ve svých činnostech zkracován nebyl. Aby se to řádněji vykonalo, bylo by třeba u každého ústavu zříditi zvláštní *kustody* knihoven a *konservatory* sbírek, nástrojů a j., kteří by o hodné upotřebení prostředků vědeckých se starali. Takový *monopolismus* ústavů speciálních, jaký dosud na universitách panuje, může snad býti nutným v nynějším stavu života společenského, v akademickém museu byl by nehodným. Monopolstvo na universitách povstalo asi tak, že z počátku učitelé měli jen vlastní knihovny, sbírky a kabinety, z nichž co možná kořistiti se snažili, každé konkurenci se v odpor stavíce. Kdo s nimi konkurrovat chtěl, musel si podobných učebných prostředků zaopatřiti. V státech, kde monopolismus kvete od hora až dolů, bývá on starostlivě chráněn i v ústavech universitních, a svoboda učení, kde novému docentu, obyčejně nezámožnému, užití státních ústavů, zabráněno aneb vzácné liberálnosti direktorů ponecháno bývá, nemůže býti než pouhou illusí. Totéž platí o výhradě na zkoušky, od nichž nový docent podobně vyloučen jest. Žádá to sama důslednost tohoto nepořádku, mnohdy také chudoba a šetřivost státní, která peněz obecních na jiné, důležitější úkoly potřebuje. Slovem, nejde to jinak při nynějších okolnostech. Půjde to, až se státní právo stane pravdou. Že zatím se mnohá výtečná hlava umoří, na tom málo záleženo. Jsouť ještě jiné, křiklavější nepořádky, které se dříve odstraniti musí. Museum akademické bude zcela nový útvor, kde na nových spravedlivějších základech budovati se může. — Nejbližší fysiologickému jest:

13. Ústav anthropologický.

Kdyby v živočišstvu bylo ještě více takových druhů, jaký jest člověk, rozumem podaných a přírodu hmotnou ovládajících, nikdo by se nerozpakoval o nich v zoologii pojednávati, i máť ta věc do sebe jakousi vnitřní důslednost, an člověk v pravdě organismem svým tělesným od přírody v řadu zvířat postaven jest, i neváhali mnozí přírodozpytci, sám Linné, dle toho učiniti a jej mezi opičáky postaviti, s přidáním malého slovíčka, že má rozum a že jest zvíře společenské. Avšak to malé slovíčko má tak ohromný obsah, že z něho vyšla celá historie člověčenstva i vše, co krásného a velkolepého na povrchu naší země nacházíme. Vidíme v člověku, v člověčenstvu zjevení vyšší bytnosti duchovní, spojení s vyšším oborem duchů světovládných, jichž jsoucnost tušíme a v ni věříme. Člověk, člověčenstvo jest nositelem, vykonavatelem božských ideí, spravedlnosti a pořádku, víry a lásky, vědy a krásy, navzdor zvířecímu přirozenému jeho soběctví, kdežto zvíře, smysly temnými a slepým pudem vedeno, toliko zábyvy života rostlinného zastává. I vidělo se mnohým přírodozpytcům, člověka cele od ostatního tvorstva odloučiti a člověčenstvo co vlastní říši vystaviti. Ačkoliv tím od přírody samé odloučen býti nemůže a jeho zvířecí přirozenost vždy na jeho původ upomínati bude, nicméně člověk rozumem svým a svou duchovní bytností tak vysoko vynešen jest nad pozemstvo, že vystavení zvláštní říše člověčenské dostatečně ospravedlněno býti se zdá. — V tomto smyslu zabývá se anthropologie přirozeností a poměry všestrannými rodu lidského.

1. Předně považuje se člověk co zvíře mezi zvířaty, i vystaví se popis jeho tělesných i duševních vlastností, co má s jinými společného a hlavně co jej od nich různí, což vyvedeno bývá na základech anatomie a fysiologie; dále se popisují kmeny a odrody člověčenstva, jejich rozšíření a umístění na povrchu zemském. Také se považují mravy a obyčeje, poměry rodinné a společenské, rozličné stavy, živnosti, zručnosti, jazyky, umělosti, jak dalece to obor vyšší přirozenosti zvířecí nepřesahá. Všechno se ještě děje, třebas bylo sebe vyšší, v mezech egoismu zvířecího, i dlužno pozor dáti, aby se s čistě lidskou povahou nesmíchalo. Také národnosti nevyjímají se z oboru toho a jimi obsažené rodiny, národní šlechta, sprostý lid a chátra. Že národnosti na místě lidské zvířetnosti stavíme, nepohoršuj nikoho, patřiť sem i rodina i každý zrozenec jednotlivec, jsouť však skutečné základy a nositelé všelikého vyššího života, a jako osoba a rodina mají svá svatá práva nedotknutelnosti, tak podobně i národnosti. Nauka o tom jednající jest *přírodopis rodu lidského, anthropografia.*

2. Dále se považuje člověk co bytost rozumem a všelikými vlohami duševními vyššími (nadzvířecími) nadaná. Povaha tato vede člověka k zřízení vyšších organismů sociálních, církve, státu, vědosprávy nebo akademie. Vyvinování počasné těchto ideí v odporu života zvířecího a uvedení obou v konečné smíření jest úlohou věd a umění sociálních, popsání toho postupu úlohou dějepisu rodu lidského. Souhrn tohoto učení jest *věda sociální.* Vidno, že se jen zajímá záležitostmi lidskými, že tedy z oboru anthropologie nevystupuje. Rádi bychom se zde pustili do podrobnějšího vylíčení věd sociálních, avšak podotknouti třeba, že jejich pojem, obsah i posud forma ještě dosti vyměřeny nejsou. — Z většího dílu jsou praktické, založené na důkladném poznání povahy lidské, jíž ke všelikým účelům vztahujeme, jest to vlastní psychologické umění, jež má

své mistry a učně a vyvádí kusy umělecké; sem náleží umění vychovatelské, státovládní, vojevůdcovské, organisatorské každé lidské společnosti. To všecko žádá vlastních vloh, učení a cviku, daří se tu i geniové, kteří pohybují člověčenstvem. Některé sociální vědy rovnají se co do formy exaktním přírodovědám: mluveno o sociální fysice, fysiologii, ekonomii, o mechanismu, organismu společnosti. Sem také náleží uvážení snah socialistů, kommunistů a j. reformatorů, vůbec historie kultury lidského pokolení, i bylo by hlavní společnou prací ústavu anthropologického, materiál pro ni sbírati a ji skládati. Sem také, co první nástin, patří Kantova *pragmatická anthropologie.* Jest to učení praktické, soubor všelikých vědomostí o povaze člověčí, přirozené i občanské, abychom jimi naše poměry osobní, občanské i vůbec společenské spravovali. Na ní založen věhlas i moudrost v obcování a jednání společenském.

3. Považujíce, že rozumná povaha člověka jest jediný výjev vyššího života duchovního, naší zkušenosti prozřetedlností světovládnou podaný, a že u všemmíru nekonečný počet podobných i jinakých nižších i vyšších sborů duchových možný, ano, jak se podobá, skutečný jest, vede nás analogie k ponětí vědy o duchách vůbec, *duchosloví, pneumatologii,* což nás uvádí do obvodu věd filosofických. Ústav anthropologie obsahuje dvě oddělení, jedno empirické, praktické, kdežto akademikové sbírají a pořádají všechny vědomosti k upravení ouplného přírodopisu člověka, jak nahoře vylíčen byl. Toto oddělení ústavu zajímá četné sbírky anthropologické, anatomicko-fysiologické, ethnografické s výkresy a fotografiemi všelikých kmenovců a národovců, sbírky šatstva, ozdob, nářadí, nástrojů domácích, loveckých, vojenských, řemeslnických, prostředků učebných, náboženských, výtvorů uměleckých, písemních, literárních atd., vůbec co světová výstava poskytovati může, neboť i ona jest v jistém ohledu velkolepá výstava ethnografická. Toto oddělení ústavu arciť žádá velikých vydajů na cestovníky a na upravení sbírek anthropologických. Knihovna může býti skrovná, an literárním potřebám jiné knihovny vypomohou. Tím bohatší bude archiv, kdežto se zprávy cestovatelů a jiných pozorovatelů ukládají.

Druhé oddělení zajímá vědy sociální, pouze diskursivní. Akademikové toho oddělení mohou bydleti porůznu a jsou toliko dopisy a počasnými schůzemi spojeni. Však právě předmět jejich, vědy sociální, žádá živého obcování, aby se myšlénky vespolným hovorem vytříbily a v pravdě ustálily. Bydletež tedy aspoň v hlavním městě, v sídle to musea, a zřiďte besedy akademické, kdež by se zkušenci všeho druhu najíti dali. Společnost anthropologická jest proto veledůležitá, že sahá do všech oborů života sociálního, tam státník, vojín, úředník, měšťan, průmyslník, učenec, umělec, kněz a světák mohou pronášeti volně svá mínění a přesvědčení, a pragmatický anthropolog použije všeho toho, aby hojně nabyl moudrosti a psychologického věhlasu. A pneumatolog? ten octne se v hádu nebo v nebi. A pedagog? o tom ani zmínky nebylo. Náležíť sice dle našeho plánu k ústavům praktickým universitním, základ však svůj vědecký má v soustavě věd a umění sociálních.

14. Ústav filosofický.

Již u sociálních věd viděli jsme, že se v ústavy a coenobia uzavříti nedá leda těch několik konservatorů a praeparatorů sbírek anthropologických a že život společenský jest jejich hlavní školou. Jmenujeme je též *filosofií* praktickou, ač tomu tak

není, neboť jejich předmět, lidská společnost, jest tak empirický, jako kterýkoliv jiný přírodnický. Jinak to s filosofií theoretickou, nebo vlastně *theorii κατ' ἐξοχήν* (Rusové ji jmenují *umozrěnije*), ta přísně nižádného empirického předmětu neuznává, tvoříc sobě absolutním spůsobem základní předměty (prostor, čas, číslo, síla, hmota, duch a j.) na kterých neskončenou činnost svých domyslových postupů osnuje, čímž vzrůstá velikolepá soustava myšlének do nesmírnosti sahající. Viděli jsme takových myšlénkových budov značný počet vztýčiti se ve školách novoněmeckých, a též starší filosofové, Descartes, Spinoza, Leibnitz a j. vystavili své. Jest to práce celých věků, a nikde nevidíme ducha lidského tak bujně sobě počínati, jak v oboru tomto hradbami skutečnosti nestísněném. Avšak jest to, jak se říká, pouze ideální počínání, čímž se rozumí, že ničemné, jakoby ideálnost nebyla též bytností, a to duchovní, leda bychom duchu bytnosti upírati chtěli. Máť on bytnost, ale ovšem jiného spůsobu, nežli jest hmotná, smyslová přírodních předmětů, ač i v pozadí těchto stojí věčný, neporušitelný svět ideální. To nás však nesmí mýliti a v pochybnost uváděti, abychom v našem museu též nezřídili zvláštní ústav filosofický. Zdálo by se to zbytečné, an filosofické hloubání jest věcí nadaných jednotníků po celém světě, aniž v zákony jakési ústavní upoutati se dá. Učiníme to předce, vyhradíme zvláštní místnost pro schůzky filosofů, pro jejich archiv a skrovnou knihovnu, a roztřídíme jich spolek podobně jiným na učny, konatele a starší. Zdálo by se nápadné, že i filosofie jako řemeslo učiti se má, avšak jest tomu v pravdě tak. O mathematice nikdo nepochybuje. Máť ona své methody, které velkého cviku požadují. Podobně filosofie. Že se to u té dosud tak nevedlo, že to ponecháno pouhému zahálčivému čtení nesrozumitelných a neporozuměných kněh, aneb těkavým přednáškám, žádného sledu po sobě nezůstavujícím. Filosofii musí vyučovati mistr jako jiným uměním, žádáť ona velikého nadání duševního, spůsobilosti k abstrakcím nejpřísnějším, a hlavně platí o ní Platonova průpověď: *ὀυδεὶς ἀγεωμέτρητος ἐισίτω.* Však nejen mathematika sloužiž za propravu, třebať i důkladných přírodnických i sociálních známostí, zkušenost je nejlepším cvičištěm filosofického ducha, zavíráť v konkretním spůsobu formy abstraktní; jen jí vázán, když z ní kořistiti umí, dospívá duch k filosofické volnosti a samostatnosti. Tu neplatí: tabula rasa. Kdyby bylo sebe většího nadání pro abstrakcí, vyjde jen z toho scientia vana, jejíž příkladů novější filosofové dosti podali, z čehož pak zarytí empirikové nemalé užili veselosti. Ať se tedy zarazí v lůně musea důkladná škola filosofická, ať se vytknou řádná cvičení a práce. Práce? kdož může předpisovat určité úlohy filosofům? Hegel častěji mluví o namáhavé práci myšlení. Jen sprosták netuší práci tam, kde nevidí hmotného namáhání. Jsouť práce filosofické trojího spůsobu: diskursivní (pojmoslovné), logické a spekulativní. 1. *Pojmosloví* obráceno jest k veškerému oboru názorů, ponětí, pomyslů lidských, slovy a mluvou upevněných a prostředkem jejím k vespolnému srozumění v životu společenském upotřebených, jak se nám asi v ouplném slovníku některého národa kulturního naskytují. Úlohou pojmosloví jest, vydati trefné definice každého slova (jako učinil na př. Campe ve svém velikém slovníku německého jazyka) je podle jich příbuznosti, po třídách, rodech a odrůdách spořádati a na jejich smíšenost nebo ryzost a j. poukázati. Zmínili jsme se o tom již nahoře na místě, kde jsme o předmětech gymnasiálního učení jednali. Práce ta jest nutná a žádala by mnohých spojených snah i sil. Kandidátům akademickým ústavu filosofického sloužila

by za výborný duchocvik. Sem také náleží synonymika, jež jest obsažena v pojmosloví, metaforistika, přehled a vynešení pojmů přenešených, tropických. Tyto práce nejsou přísně filosofické, nepohybují se v oboru čistě myslovém, avšak jenom od bystrých, prohnaných logiků vykonati se dají. 2. *Logika moderní* nebo dialektika Platonova jest jádro celé filosofie učíc, jaké činnosti duch sám o sobě s absolutní nutností vyvádí. Nemá jiného předmětu ani smyšleného ani skutečného, než tyto činnosti a různé jich pohyby. V novějších časích po Kantovi, Fichtovi a Schellingovi hlavním logikem toho smyslu byl Hegel, od jehož smrti v té práci ustáno. Ne bez pravdy sobě stěžoval v posledních letech svého života, že mu nikdo nerozuměl, a ten (Gans) kdo rozuměl, špatně rozuměl (missverstanden). A byla by to veledůležitá, slavná práce, kdybychom se jí chopiti uměli. Dialektika v své bytnosti jest s čistou mathematikou stejnorodá, jest jako ona uměním naprosto beze vší látky zevnější mimo vlastní činnost, která sebou samou stane se skutkem, ustálí se v děj a předmět atd. Aby se dialektika obnovila a k zasloužené dokonalosti přivedla, bude třeba rozsáhlých studií starých i nových školastiků, až se dosáhne toho stupně, kdež se právně jmenovati bude ars heuristica, o kterou se Leibnitz tak snažně zasazoval a jakou již dávno sluje mathematika.

3. Spekulace v samém bytu svém vlastně se neliší od dialektiky, leda tím, že tato pouhou činnost duchovní a její spůsoby považuje bez ohledu na nějaké výplodky, ona zas staví svět, fantastický sice a neobjektivní, podle nutných zákonů myšlení, však s takovou důsledností, že se tyto zákony i ve skutečném světě zopravdují. Spekulace cestou důmyslu se dovtipuje toho, čehož dosáhnuto skutečně v přírodě hmotné a v oboru sil duchovních. Čehož vytvořeno a vynalezeno tam v skutečnosti, to opět vynalézá ona pouhým důmyslem v světě myšlének. Kryje-li pak se čistá myšlénka ouplně s představou věcí, nazýváme to theorií. Nedosáhne-li spekulace pravé theorie, jest pouhá hypothesis. Všechna spekulace jest hypothetická a vždy formálně pravdivá, až se jí i materiálu dostane. Totéž platí o mathematice. Spekulativní konstrukce ohledem na předmětenstvo pohybuje se a tvoří buď v světě individuálním, organickém, tuť se nazývá filosofií přírodní, jinak vytvořuje jedníky duševní a stanoví jich poměry co pneumatologie. Spekulaci v tomto svém tvůrčím úřadě jmenují fantastikou, protože na nutné obraznosti čili fantasii založena jest. Také tato dá se cvičiti až do nejvyššího stupně dokonalosti, i zasluhuje jméno umění, a filosofové fantastikou co nástrojem zručně vládnoucí slujtež umělci.

Mimo příruční knihovny a sbírky jednotlivých ústavů chová museum

15. knihovnu, archiv (listovnu) a sbírky

všeho druhu všeobecné v nejširším rozsahu, jak toho stav věd jen požaduje Bibliothéku spravuje zvláštní úřednictvo, jež tvoří vlastní ústav podobně roztříděný jako jiné Na dvoře musea nalézá se studírna s vlastním posluhujícím a poučujícím personálem. Proto že velká část akademiků tráví většinu hodin v místnostech musejních, bude tam postaráno o dobrou, silnou stravu; aby pak při namáhání duševním tělo nezakrnělo, zřídí se cvičírna s potřebnými aparáty, a v zahradě musejní najde se příjemného okřání. Také jest tam zřízen telegraf, tiskárna a jiné dílny umělecké, knihkupectví, všeliká opatření proti ohni, vodojemy a vodovody, plynárna a j.

Museum, totiž soubor ústavů a sbírek akademických, vědeckých, jakožto těleso, i své vlastní vnitřní zřízení, stojí co celek v poměrech rozmanitých s jinými ústavy, národem vlastním i s jinými národy sousedními i vzdálenými. Jeho správa budiž ěřena vlastnímu direktoriu, jež vyvoleno bude hlasy akademiků ze staršiny jednotli-ch ústavů. Oudové direktoria, jichž může býti dvacet, volí mezi sebou předsedu, stopředsedu, jednatele, zápisníka, pokladníka s 15 poradníky a nadzorci nad ústavy, ihovnami, sbírkami, a když toho potřeba, přidají se ouředníkům z akademiků pomoc-ci. Direktorium obstarává záležitosti musea vnitřní i zevnitřní. Vnitřní záleží v uve-ní a udržování stanov a pravidel jednotlivých ústavů, a v dozorství nad nimi. Každý tav rozdělen na kupy nebo třídy kandidátů, konatelů, starších. Z konatelů budiž len jeden za knihovníka, jiný za archiváře a zápisníka, ze starších jeden za poklad-ka, jiný za správce učení a společných prací, jiný za nadzorce. Úřady tyto mohou měniti aneb střídati, aby každému byla dána příležitost cvičiti se v administraci. stavy mají řádné schůzky ve svých vlastních nebo obecních místnostech. Tamtéž se ná učení privátníků, soukromé i veřejné přednášky a ukázky. Čas po čase bývají museu prelekce pro velké publikum, valná a soukromá shromáždění v záležitostech ědeckých, ve vlastních k tomu ustanovených sálech akademické besedy. To všechno jiné řídí direktorium musejní. Ono chová záložní pokladnici, ustanovuje i vydává třebné budžety a kontrolluje oučty ústavů. — Co se týká zevnějších záležitostí usea, stojí direktorium v stýčnostech se všelikými odbory výboru zemského akademi-ého, a prostředkem jeho se sněmem národním a akademickým. Tímto prostředni-vím jedná museum s národním sněmem strany poměrů církevních a státních, finanč-ch, školských, zdravotních, stavitelských, právnických, ekonomických, uměleckých, kom-unikačních, průmyslnických, obchodnických, domácích i cizokrajních a j. Museum také á právo ze starších musea voliti jistý počet oudů do sněmu akademického, a direk-rium ze svého středu tři údy do říšské národní rady. Direktorium s uznáním a pod-rou sněmu uspořádává slavnosti, oslavení vědeckých a uměleckých zemřelých výteč-ků, podpory jejich rodinám, pocty a odměny žijícím, ohlašuje cenné otázky, vypravuje sty a expedice do vzdálených krajů, vyvádí spory a soudy v zájmech vnitřních i ze-itřních, volí skutečné, dopisující, čestné údy musea, a pomocí ústavů údy ústavní. šecko to a jiné obsaženo buď v řádu správním musea. Zvláště pečovati bude direk-rium svými agenty a důvěrníky, již se nacházejí po vší zemi, aby se vyhledaly odkryly výtečné hlavy a talenta, aby tito se ve školách přiměřeně vzdělávali a z nich ndidáti musejních ústavů vybírali, již pak po skončeném gymnasiu s výtečným vy-ědčením delším a důkladným zkouškám se podrobí, jimiž se rozhoduje o jejich po-lání a umístění buď v museu samém, neb na jiných vědeckých ústavech, aneb pro-ištění k dalšímu vzdělávání a opatření, aneb odmrštění. Což se všecko s velikou pří-ostí vyvádí, aby nebylo čeho pykati. Jistě že nebude nevhodno, aby se k tomu cíli ídilo zvláštní musejní gymnasium, jež by akademikové musea sami obstarávali a které posloužilo i jiným potřebám národním.

Museum umělecké akademické.

Již na hořejším místě byla pochybnost vyslovena, zdali by podobně jako státu církvi, též i krásnému umění zvláštní, neodvislá forma státní vyhražena a od národu

utvořena i zasvěcena býti měla. Odpovědíno tam, že uma neboli krása jest u vš společenských závodech velevítána; kde se octne, tu panuje, aniž jí třeba zvláštn žezla panovnického. Odpověď zní jako Zevsova odpověď umělci, že všecky statky dány, že však mu volno navštíviti nebe, kdykoli se mu zlíbí. Tam také schváleno, a dokud idea umění historickým postupem na panovnickou formu nedospěje, péči a demie bylo ponecháno, o vědecké a umělecké vychování umělců se postarati. T jsme na jiném místě vylíčili učení a cviky, jimiž se nadanec příslušně svému povo vychovati má. Příklad a vzor nám podaly konservatoria hudební, méně tak zvané a demie výtvarných umění; také škola básnická, herecká, byly navrženy. Otázka o z zení souverainní akademie umělecké nabývá za našich dnů, kdežto mecenášství pat vždy více od šlechty a imperatorů odstupuje a k svobodným národům se ubírá, n a zvýšené důležitosti. Vzbuzený národní duch, jenž se chápe svých vlastních záj a k dobrobytu občanů dopomáhá, zmocní jej v brzkém čase, státi se sám mecenát a to tím více, čím dříve značnými úsporami v státním hospodářství, zrušením stojíc vojsk a j. na daních se umenší a tím jmění privátníků zrůstati bude. Nezbývalo nic, než aby krasochuť a láska k umění všelikého druhu všeobecněji vzbuzena b Když uvědomění národu, jeho úcta k sobě a k slavným předkům osvědčení citů ob ních žádati bude, když památníky a monumentální stavení v metropoli a po vší vl povstanou, dějepis a život národní v básních a hrách divadelních s utěšením odle svého zírati bude, když církev národní velkolepými chrámy a obřady slávu vzná bude otci všech národů, když krasochuť veškerý národ až do posledních jeho vrs pronikne, přijde také čas, kde se idea krásy ve zvláštním organismu ztělesní a ve státu, církve, akademie, stejně oprávněna jako tyto, o sobě zkvétati bude. V neju stýčnosti jest krasouma s řemeslem, ač sama ideální, v něm nalézá svou reální pů Ráda se krása pojí k užitečnému, a kde krása vystupuje samostatně, slouživá jí r řemeslo; někdy i trudno vytknouti přísných hranic mezi krasoumou a řemeslem. Kaž umění má své řemeslo a řemeslo svých okras až do nejsprostších nářadí. Když ná vynikne řemeslem a krasoumou, vzejde i potřeba zříditi v tom pořádek společens a utvořiti zvláštní ústrojí, samovládu umstva, i budou státi podle sebe samosta a rovnoprávně církev, stát, akademie, umstvo, jedno druhému vzájemné služby pro zujíc, aniž jedno nad druhým panství si neosobujíc, a tak spojeným působením j krásný obraz lidstva s přírodou oduševněnou utvořen bude. Nenamítej mi nikdo, totéž beztoho se stávalo i stává přičiněním církve nebo státu, jak na to nahoře v hist rickém úvodu ukázáno bylo, i také že dále se stane; pak že tím rozdrobováním s lidstva zbytečně se oslabují. Opak toho jistě zkušenost dokáže. — Ne nadarmo p roda vyšší duchovní rozdala všeliká nadání a genia porůznu v pokolení lidském, a toto zřídilo v lůnu svém příslušná ústrojí, kdež by každý zrozenec našel své působiš Povstanou arci z toho kasty, ale zcela jiného významu než ony indické a staroegyp ské, však v úplné svobodě společenské, vycházející z nitra moci všelidské, krásn obrazem lidstva v národech se zjevující.

O skutečném zřízení státu akademického.

Jest rozdíl mezi organisací, ústrojím společnosti, — a její správou čili administra Účel oné jest reální, na příklad zřízení akademie ku vzdělání věd a vštípení ji

lidskou společnost, národ; — této, zprávy neb administrace, účel jest formální, vý-nný, jest vyřízení zákonů organických bez ohledu na zvláštní látky, zvláštními orga-my podané. Správa tedy má více rázu povšechného, abstraktního, organisace více u speciálního, konkrétního. Pravidla adminisrace státu, církve, vojska a j. mohou též upotřebiti ohledem na akademii; jsouť jak všeobecná logika, bez vzhledu na pirické zvláštnosti předmětů, toliko s jejími formami operující, nebo jako počtověda obecná nakládající s čísly nejmenovanými. Tato všeobecnost činí možno, že na-lec a zkušenec administrativní kteréhokoliv odvětví společenských záležitostí může se ázati v administraci jiného organismu, třebas mu jeho látka méně známa byla, jen yž se důkladně seznámí s jeho spolkovými pravidly, o jejichž přísné a řádné vyko-vání jemu bdíti bude. Tím se stalo i stává, že též někdy cizinec administratorem stane v národu jemu cizím, jemuž buď sil administrativních z jakékoliv příčiny se dostává, nebo že krutá nadvláda nad národem tomu velí. Přirozený a jedině spra-dlivý stav věcí bude vždy, aby svůj k svému se dával, a všeliké cizotné poručnictví estalo, an příroda duchovní jistě každý národ daří vším, co jeho blahobytu a vše-skému vyvinování potřebno jest. Ano, smíme se nadíti, že v každém společenském ganismu, státu, církvi, akademii, najde se hojnost nadanců, kteří by jej i spravovali, a to ı rázněji, čím více, v něm vychováni byvše, dokonale znají jeho snažení, jeho potřeby rmální i materiální, nadchnuti jsouce jeho duchem a láskou nejvřelejší k němu vázáni.

Vraťme se zase k národu, nahoře co příklad našeho vědeckého organismu vysta-nému. Zde se jedná o administraci národní akademie. Pomysleme sobě, jak asi rod a jeho vládcové přirozeným během k tomu přišli, aby se o utvoření státu aka-mického zasadili.

Národ byl řízen monarchou dědičným, k jehož rodině lnul myslí i srdcem od vných věkův, jejížto osudy, šťastné i nešťastné, splívali od dávna s osudy národa mého. Vládě monaršině přidružila se šlechta národní vysokomyslná, statky zemskými duchovními, od předků zděděnými, bohatě nadaná. Ta spolu s králem vévodila ná-du. Oni byli jediným, ovědomělým průvodem ideí všeholidstva, jež ve svém národu írodou šťastně nadaném, buditi, vyvinovati a spravovati znali. Národ žil u nich jako domě otcovském, i prospíval duší a tělem k blahosti vlastní i sousedů.

To však nemělo trvati déle, neboť pokolení lidské proudem času všelijak se pře-oňuje, aby vyžilo a dožilo, co v jeho nitru se tají.

Postupem dějinstva šlechta králi nestačila u vládění, pročež zvolil sobě úřednictvo ádní, a důstojnictvo vojenské z celého lidu bez zvláštního ohledu na rod nízký nebo nešený. Tu byl arci mnohem hojnější výbor talentův, i přivedena správa mocnářstv ı stupeň vysoký, též i vojsko skvělo se kázní, statečností, i slávou mezi národy. d však, poslušný a věrný, hynul vůčihledě, neboť jemu bylo platiti na skvostné úřed-ctvo i vojsko, jemuž sousedé se obdivovali, s lidem však outrpnost měli. An ústroj ády tak byl upraven, že král o všelikém stavu země i poddaných vždy důkladně raven byl a bez jeho vůle nic nikde se nestalo, dověděl se také z výslechů privát-ich o velikém utrpení lidu svého, i jal se o tom lidumilný a šlechetný mocnář ve šelijakém přestrojení na vlastní oči se přesvědčiti, též volil důvěrníky, přátele osobní, ž by mu v tom pomocni byli. Dopátral se po dlouhém čase pravých příčin utrpení

lidu svého i počal se svými důvěrníky rozmýšleti jak lidu pomoci. Viděltť hlavní p činy v zkaženosti úřednictva, hejřivosti šlechty, nemravnosti lidu a počal přísně kár všeliké neřesti, a obklopil ves národ nemilými nadhlídači. Tu však záští lidu, j dosud na šlechtu neb na úřednictvo se vztahovalo, obrátilo se docela proti králi s mému.

A tím vším chudobě nebylo pomožíno, neboť dobročinnost králova a zřízení vš likých ústavů dobročinných daleko nestačily. Ano vláda stála co rok vyššího náklad aby se nepřimnožilo daní, saháno k výpůjčkám, i dostala se tím spůsobem do rukou zisk chtivých peněžníků.

Tu se chopil dobrotivý král posledního prostředku. Když on a vláda nemoh pomoci nouzi lidu, ať si lid pomůže sám. Dána svoboda tisku, aby každý veřej podle zdání svého dobré rady podával; přestupky pak tiskové byly k posouzení od vzdány soudu vzatému z lidu samé porotám, aby snad ouřednictvo a jiní vyšší stavo nestali se soudci ve při vlastní. Tím se zňala náramná duchovní činnost v národ ukazováno na všeliké nepřístojnosti dosavadního vladařování, podáváno důmyslný systémů k zlepšení a všelikých rad bez konce. Král kázal zříditi zvláštní velkou ka celář, kdežby se dobré rady sbíraly a spořadovaly, sám sobě zůstaviv co nejprospě nějšího vyvoliti a ve skutečnost uváděti. Mezi bezpočetnými návrhy byl i ten, al král dovolil svobodného spolčování k cílům užitečným, obcím a celé říši prospěšný ponechav sobě zamítnutí nebo zasvěcení, když by se tak nebo jinak vydařily. Zdá se králi tento návrh velmi důležitý, i přivolil na zkoušku. Povstaly po veškerém na rodu nejrozmanitější spolky k dosažení všelikých účelů dobročinných, zvláště ku pro spěšnějšímu vzdělání mládeže, jenž dosaváde od státu a církve jen k potřebám jejím s vychovávala, ku potřebám lidu, živnostenstva, obchodu, zřízeny záložny k podporová chudých živnostníků, nebo k utvoření vlastních závodů, zřízeny společnosti hospodářsk řemeslnické k vzájemnému poučení a povzbuzování; také se vyskytly porůznu učen a umělecké zábavy a společnosti, výstavy, musea a j. I vzkvětalo řemeslnictvo, obcho umění a učení po celém království, a blahobyt vzrůstal na pohled. Pomalu obce men i větší, nabyvše ve školách, z časopisů, z kněh a z čilejšího obcování zdravých pojm o právních a jiných poměrech měšťanských, nenechali déle s sebou pravidlovati, od ouředníků jinak na mnoze zbytečných. Že z toho všeho rozličné zmatky a různice po cházely, zřídil král vysoký tribunál, jenž měl rozřešovati takové neshody. Konečn usnesl se jistý počet mužů vznešených, ve všelikých zájmech lidské společnosti zku šených, na slovo vzatých, aby se udali ku králi, o dovolení žádajíce, by směli v jeh přítomnosti veřejně rokovati o zájmech celé říše, o potřebných reformách dosavadníh zákonnictví, o úřadech, o daních, o vojsku, a t. d. Král veřejnosti nepovolil, nýbr vyzval tuto společnost k soukromému s ním jednání, přijav k tomu ještě jiných sob známých poradníků, z nichž se utvořil, a králem zasvěcen byl sbor zákonodárný, z jeho středu vycházeti měly všeliké reformy v rozličných odvětvích státního hospodářstv nejnutněji dorážely finance. Stát se měl zbýti ohromných dluhů dřívější správy, jejich pouhé úroky požíraly velikou část obyčejných daní. Tu nezbývalo nic, nemělo-li s násilím jednati, nežli utéci se k vlastenectví národu, k péči o jeho vlastní zachování opatření blahodárnější budoucnosti. Král tedy povolal k sobě poslance a splnomocněnc lidu, jež tento sám ze svého středu vyvolil, i povstal sněm národní, jenž měl vyřídit

všeliké zájmy života společenského a občanského. Po uvedení značných úspor zmenšením úřednictva i vojska, uvedením národní gardy, zrušením okresních ouřadů a odevzdáním samosprávy obcím a j., měla se část obyčejných daní obrátiti na splacení dluhu státního, an smlouvami obchodními uzavřenými s cizinou, vzbuzováním a podporováním průmyslu domácího a reálního školství, jichž se lid dříve sám byl uchopil, zámožnost jeho na příští čas zvýšiti se měla.

Takové porady a mnohé ještě jiné vyslyšev král zradoval se nad svým lidem, i vzbudil se v něm cit vážnosti k němu, jakého asi králövští předkové chovali k hrdinské šlechtě své, když tato druhdy se účastnila práva panovnického. I poznal král, že přišel čas, aby uznal spolupanovnictví národa. — Pročež vyhlásil přítomné zastupitelstvo národa za národní sněm ústavodárný. — Ústava prvotním tímto sněmem utvořená zakládala se na základních právech všelidských, dadoucích člověku, bytnosti to rozumné, ouplnou svobodu jednání vntřního i zevnitřního, obmezenou toliko pravidly různých poměrů společenských. Svoboda pak lidská, a vůle, její moc výkonná, vystupujíc do skutečného života, béře na sebe rozličné formy svého bytování, po rozličnosti podmínek vnitřních i zevnitřních. Vnitřní podmínky jsou vlohy nebo idey, lidstvu bohem dané, zevnitřní příroda hmotná a duševní. Toť jsou živly působení lidského. Jejich výtvory jsou všeliká ústrojí společenská, církev, stát právní, akademie vědecká, umělecká. — Národní sněm ústavodárný, nahlédnuv takto do nitra přírody lidské, rozdělil dílo své na tři hlavní odstávky a tím samým na tři základní sněmy: církevní, právostátní nebo občanský, a akademický, z nichž každý o sobě měl jednati o záležitostech dotýčných. Především chopil se ustrojení státu právního, co základu jsoucnosti života společenského, na jehož podvalinách i druhé státní formy zbudovati aneb zvelebiti se měly.

O postupech tohoto sněmu zde šířiti se nebudeme. Podotknouti toliko třeba, že přispěním šlechetné vůle královy a podporou uárodního sněmu šťastně vyřízena organisace právního státu, a po několika zkušebných letech a po opravení vyskytujících se hlavních vad ustálena byla. Záležitosti školství a věd zatím vedeny byly dle starších spůsobů s potřebnými opravami, jakých pokrok obecné osvěty stále požadoval, pod ochranou všeobecného sněmu národního.

Konečně vystoupila ku předu i úloha zřízení sněmu akademického a zorganisování poměrů školských a čistě vědeckých. Svolán králem valný sněm národní [1]) ústavodárný, aby přistoupil k vyřízení této úlohy souhlasně s právy základními člověčenstva a již vyřízenými právy státu právního. Následkem toho vydal sněm národní všeobecné zásady samosprávy akademické, odůvodniv nutnost její zvláštností idey vědy v duchu lidském založené, a potřeby jejího společenského uskutečnění, což i vidno z toho, jak dosavád v dějinstvu, ač všelijak tajena a sklíčena, vystupovala. Dále vypraven řád volební, podle něhož celý národ při volení sněmovníkův súčastniti se měl. Vlastnosti voličův i osob volitelných ustanoveny dle stupňů vzdělání školského i vědeckého bez ohledu zvlášťního na stavy i úřady; posouzení hodnosti ponecháno veřejnému mínění, úsudku a ocenění voličův, jimž od sněmu národního program o nutných vlastnostech vyvolenců doručen byl. Celá vlast rozdělena na 300 okresů volebních, jimiž 300 sně-

[1]) Národní (souvrénní) sněm rozeznávati třeba od sněmu církevního, občanského, akademického.

movníků s tolikero náhradníky vyvoleno. Králi ve spojení se sněmem národním, jakožto moci svrchované (souverenní), vyhraženo doplniti sněm akademický ještě 50 sněmovníky, čímž sněmovna ustanovena na 350 údů, majících sejíti se v sídelním městě královském, kdež spolu hlavní ústavy školské i vědecké sídlem byly. První čin sněmovny byla volba presidenta na 5 let, pak zřízení zvláštních výborů pro roztřídění úloh a rozdělení prací sněmu akademického. I vidělo se zříditi následující stálé sekce nebo odbory, jako tolikéž ministerstev k vyřízení zájmů státu akademického:

1. *Odbor finanční*, jemuž svěřeno vystavení budžetu pro veškeré potřeby školské i vědecké, jenž od sněmu akademického posouzen a sněmu národnímu k povolení podán býti měl. Dále odbor ten měl spravovati všechny fondy školské i vědecké, od dávna jakýmkoli spůsobem od společenstev a privátníků založené, všechny statky a majetky akademické, daně, dary, nadání, odkazy, všechny příjmy z ústavů industriálních akad. vyplývající, podobně i vydání na ústavy, oučty, kontroly atd., jakožto v každém větším státním hospodářství uvedeno bývá. Úřednictvo toho odboru, jakož i ostatních, odpovědno jest sněmu akademickému, jenž podle potřeb žřídí soudní komise.

2. *Odbor hospodářský*, obchodní, stavitelský, spravuje záležitosti dotýčné rozličných ústavů akademických ohledem na stavby nižších i vyšších škol a všelikých ústavů, jenž vlastním vládnou majitkem: nemocnic, semenišť, dílen akademických, jenž obchod vedou s výrobky; sprostředkuje poměry ekonomické, právomoc jednotlivých ústavů přesahující, na př. obchod ve vlasti i cizozemsku, zřízení nových ústavů, navržení potřeb a vydajů na mimořádné vědecké podniky. Potřeba takového odboru a jeho úřednictva dokázala se tím, že osoby, věnovavší se cele školství a vědám, nemohou se oddati výhradně správám hospodářským, ačkoliv tím vyhraženo nebylo, aby jednotlivci, cítíce k tomu povolání, do oboru ekonomického nepřestoupili. Aby však samosprávy akademické šetříno bylo, měli úředníci odboru jen s vědomím a svolením sborů učitelských a ústavních jednati. Ostatně nebylo se co báti vzniknutí jakéhos byrokratického ducha, an smýšlení veřejné, svoboda tisku, soudy porotní, a samo domácí vychování vlastenské národní to zamezovalo. Mohlo by se namítnouti: proč takové správy, jako jsou finanční, hospodářské, obchodní, soudní a j. neodevzdaly se ministerstvům všeobecným nebo jakýmsi odborům sněmu svrchovaného národního? Není jiné odpovědi, než že duch času požadoval důsledné ustanovení samosprávy záležitostí vědeckých společenských čili utvoření vlastního státu akademického, an nadvláda státu právnicko-vojenského a jasnější ponětí o stejné oprávněnosti základních ideí lidského ducha potřebu toho dokazovaly. Praveno, že pravidla spořivosti, rychlosti, pohodlí, pořádku a j. vyžadují větších scentralisovaných závodů, kdežby se moudře rozdělenými a však i moudře spojenými silami mnohem více vyříditi dalo, než postupem dosavadním. Tomu se neodporovalo, uznáno, že jest úlohou uměleckou, vynalézti takový mechanismus úřadování, kdežby se oněch vlastností dosáhnouti dalo, ukázano i na to, jak i vědy a umění za novějších časů podivuhodnými vynálezy, knihotiskem, kamenopisectvím, fotografií, galvanoplastikou, telegrafy elektrickými, železnicemi a paroplavbou a j. i těm kancelářským záležitostem dopomáhaly; chybělo jen ještě morálních hybadel, aby se dokonalé úřednické organismy byly utvořily, jednou měly náboženské, ano i pověrečné pohnútky působiti, podruhé bázeň a hrůza despotického velení, mnichovská, vojenská kázeň, čest a sláva, výhody, zisk a všeliké soběcké ohledy. A však podkupnost, protekce, sděditelnost, podludy a

jiné nešváry, při všech těch fysikálních postupech mechanismu byrokratického, nedaly jeho ústrojím zdravého vyvinutí, z nedostatku podstat duševních, totiž národního citu, lásky k vlasti, svobodomyslnosti, spravedlivosti, šetření práv jiných, obětavosti, spořádanosti života, nemluvě o křesťanské lásce, o vzdělanosti vědecké, společenské, vše to vlastnosti, jenž i ten nejnižší úřad ušlechtiti a posvětiti mohou. K takovému mravnímu vychování národa a přetvoření úřednictva měly právě vésti zavedené králem reformy. A však pokračujme u vyličování odborů akademických.

3. Odbor soudnický. Poměry společenské státu akademického založeny jsou na vlastním zákonníku, jehož znání a vyřízení požaduje vlastní úřednictvo a jiné pomocné závody, u stihání, vyšetřování, osvědčování přestupků potřebné. Sem náleží hlavně policie zvláštní, akademická (pedelové), poroty, smírci a j.

4. Odbor zahraničných záležitostí. Mimo naše království zřídily se i u sousedů bližších i vzdálenějších samovlády akademické, s nimiž i naší akademii spojiti se bylo v zájmech společných vědeckých. Poslanectvím národního sněmu přidáni jeden nebo více členů odborem akademickým, by podávali zprávy o pokrocích školských a vědeckých toho kraje, poskytovali ochranu a podporu cestujícím učencům domácím, vedli dohlídku nad študujícími do ciziny vyslanými, prostředkovali všelikou vzájemnost vědeckou s cizokrajem a t. d.

5. Odbor mezivládních záležitostí domácích byl k tomu zaveden, aby šetřil a vyřizoval všecky požadavky, jež stát církevní nebo právní a kterákoliv jiná vládní moc od státu akademického sobě vymáhá a na vzájem co vláda akademická od nich požaduje. Tento odbor hlavně měl na píli konkordáty vlády akademické s druhými vládami domácími uzavřené, jich výklady, změny, zdokonalení, zrušení, obnovení a j. Takové smlouvy nutně pocházely z různých stýčností mocí základních národních, církevní, právní, vědecké, majíce vyhraditi obapolná práva majitků a svobod těchto mocí.

6. Odbor školství nižšího i vyššího, škol elementárních, průmyslových, gymnasií a universit. Tento odbor byl nejrozsáhlejší mězi všemi. Obsahovalť jako pravé těleso vlády akademické veškerou mládež národní, její mravní, občanské a vědecké vzdělání, a sice: *a)* školství elementární, prostonárodní, co základ duševní vzdělanosti národní vůbec a co propravu k vyšším stupňům theoretického i praktického učení; opatřovalť vypěstění učitelů národních, jich umístění a slušné zaopatření, jich pokrok, ocenění zásluh a povýšení, jich přesazení, pokárání, odstranění, vysloužení, pocty a odměny. Dohlídka nad těmito školami byla svěřena zvláštním jednatelům odboru školského, jenž měli vlastní instrukce a jistá plnomocenství, aby, kde třeba, rychlou pomocí zakročit mohli. Toť byli oči i ruce odboru, vesměs muži uznaného vlasteneckého smýšlení, věhlasní vychovatelé a školníci, z nichž každý, vyslouživ chvalně jistá léta školování, pobyl rok *v přípravně školního dozorství,* kdež se s kasuistikou školskou důkladně seznámil. Připouštěli se k tomuto úřadu jen muži středního věku (30—40), povahy silné, tělesní i duševní, jakéž neustálé cestování a rozmanitost udajů žádaly. Služba každého podle okolnosti trvala od 5 až do 10 roků, načež bylo mu opět prodlíti jistý čas v přípravně, kdež písemně složil své zkušenosti a kandidátům oustně sděloval, pak podle schopnosti do vyšších oučadů postoupil. — *b)* Školství střední, reálky a gymnasia. Jednalo se předně o to, aby se oučely, někdy sobě protivující, těchto spůsobů školství tak sloučily, by z nich každý jednotlivec co nejvíce získal, poměrně

nejvyššího stupně theoretické i praktické vzdělanosti dosáhnuv. Sloučení reálního i humanitního směru na střední škole vyznačeno slovem *reálního gymnasia.* Aby sloučení to se provedlo, bylo třeba dostatečného času a četných sil a prostředků učebných. Ouplné učení trvalo od 10. do 20. roku, zajímalo nejkrásnější dobu mládenectví, pročež dlužno bylo, aby též ústavy takové ráz mládenectví na sebe vzaly. Celé gymnasium poskytovalo od rána do večera obraz bodrého, veselého života, kdežto ani okamžik beze zrůstu tělesních i duševních sil, bez vývinu vloh přirozených stráven nebyl. Však i budovy reálních gymnasií nesly na sobě ráz jejich vnitřního ústrojí. Byly vystaveny po patrách na svobodném prostranství. Střední hlavní budova čelem obrácena k polední, po stranách k předu dvé křídel spojených zábradlím, v objemu botanická zahrada, co možná přirozeným spůsobem uspořádaná. Na severní straně byl obsáhlejší park se stromovím a křovím všeho druhu, zvěřince, geologická skupení skal, slojů a vrstev zemských, tělocvičny pro každou třídu zvlášť a j. Shromáždiště a učebny žáků byly v přízemí asi pro počet tří set, an každý okres asi 300.000 obyvatelů čítající vlastním gymnasiem obdařen byl. V ústřední části bylo pro každou třídu několik velikých síní podle počtu žáků ustanoveno, však bez škamen, s pohyblivými sedadly a stolky, tabulemi, skříněmi na knihy a umístění nejblíže potřebných názorných předmětů, aparátů a t. d. Učení vedlo se po skupeních, nejsouc časem přísně obmezeno, a však povahou zvláštního předmětu, a vždy k dosažení jakéhos celku; s přestávkami k okřání tělesnému v tělocvičnách, dílnách, restauraci. Jak zevrubně celé gymnasium uspořádáno bylo, bude se vykládati na jiném místě. V postranních křídlech nacházely se v přízemí dílny, v prvním patru sbírky, knihovna a též ředitelna, v třetím byty pro direktora, učitele a učitelské kandidáty. Ředitelstvo gymnasia vedlo se direktorem, s poradami učitelstva; direktor stál v ustavičném spojení s dotýčným odborem sněmovny akademické. Ustanoveno také bylo z odboru censorského několik skoumatelů, aby udržen byl souměr ústavů a činnost učitelská. Gymnasiální učitelstvo mělo každá dvě léta ze svého středu v čas ferií se slušnými diétami vysílati jistý počet údů k obecnému sjezdu, jenž se střídavě v gymnasiálních městech odbýval, kdež se o záležitostech, nedostatcích a pokrocích školských rokovalo, a také přednáškám literárním a vědeckým místo dáno bylo. — *c)* Školství vyšší čili universita měla též v odboru tomto zvláštní zastupitelstvo, o jehož modalitách tu dále šířiti se nebudeme.

7. *Odbor musejní akademický.* [1]) Jemu bylo podřízeno akademium a museum, jichž zájmy veškeré vyřizoval. Jemu byl na vlastní udání vědeckých potřeb těch ústavů stejně zavázán. Jediný rozdíl byl v tom, jak kdo podle svého postavení a vzdělání od finančního odboru vyznačen zvláštní peněžní celoroční znamenitý êtát, jenž na výplaty akademův, na vydržování vědeckých ústavů a podporování jejich prací, vydávání ročníků a jiných vědeckých spisů, na udělování cen, na akademské cestovníky, na udržování a rozmnožení sbírek musejních, dílen, vědeckých nástrojů, na bibliotheky příruční a obecnou, korrespondenci a t. d. vynaložiti se měl. Činnost toho odboru

---

[1]) Upozorniti tu sluší na rozdíl mezi slovci: „akademia,“ což značilo s[illegible]t vědecký, a „akademium,“ čímž vysloven soubor ústavů čistě vědeckých na[illegible]e vylíčených, s museem spojených.

počala zřízením zvlášní stálé komisse k vypátrání výtečných nadanců (talentů) na nižších i vyšších učilištích po celé vlasti, k čemuž vyvoleni místní důvěrníci, zavedeno dopisování, založena statistika, staráno o podpory a vědecké pěstování vyvolenců; též komissi svěřeno bylo navrhování zdatných osob k obsazení uprázdněných míst kandidátských akademských. Odbor tento byl jako duší celého státu akademického. Obrácen jsa jednou stranou k veškerému národu a jeho školství, odkudž pořáde nové síly vědecké čerpati bylo, druhou stranou pohlížel neustále na stav přírodních a sociálních věd ve vlasti i v cizině, začež i v nejužším spojení s akademiem trvati musel a vlastně za výkvět akademia považován býti mohl, vyjma jeho bezprostřední poměr k sněmu akademickému a hlavní úlohu jeho, administraci oekonomických zájmů akademských a musejních, na nichž údové akademie, hlavně vědám oddáni jsouce, jen co poradcové podílu měli. Odbor tento sloužil také sněmu národnímu, prostředkem výboru akademického, jehož členem byl, co přední rukovět k vykonání všelikých úloh a obecních potřeb zemských, jež pomoci vědeckých a uměleckých ústavů požadovaly, jako jsou všeliké práce statistické, topografické, ethonografické, geologické, horo- a hydrografické, geografické vůbec, zbadání stavu zdravotního, dobrobytu, školství, osvěty, a t. d.

8. *Odbor censorský* měl přísnou dohlídku na všechny nižší a vyšší závody státu akademického, zdali všude všecko se řádně vykonává, kde síly chabnou, kde choroba stáří nebo neschopnost, nemravnost jednotníků, nepřiměřenost prostředků, zlozvyky, nevražení osobní, nedostatky v zákonech a j. na vadě jsou, aby tomu co nejrychleji bylo odpomoženo, a o nevhodné jednotníky jinak postaráno.

Tyť byly hlavní odbory výboru sněmu akademického, čímž ovšem zamezeno nebylo, zříditi časem, dle vyskytujících se potřeb, nových odborů.

Poznamenati sluší, že po předběžných, dlouhých poradách o pracích sněmu národního zákonodárného a rady královské a jiných příprav potřebných, zavedení všech tří států (reorganisované církve, státu občanského, a novozřízeného státu akademického) pojednou do života vstoupilo, aby tou samou dobou jejich poměry se vyrovnaly, an by setrváním jednoho neb druhého na historických právech a vymoženostech všeliké obtíže státu nově utvořenému akademickému se udati mohly, což by i blahobytu celého lidu na škodu bylo. První dílo sněmu národního bylo uspořádání národních financí vůbec, pak zrušení všech zvláštních majitků, daní, příjmů a t. d. státu církevního a občanského, zřízení společné pokladnice, i systemování vydajů každého státu zvlášť, kdežto hlavně hleděno na šetření distributivní nebo podělující spravedlnosti. Dále bylo rozděleno soudnictví státu církevnímu, občanskému a akademickému příslušné.

Podobně každý stát měl vlastní policii, jenž o bezpečnost a vyřízení zákonů bdíti měla. Řízení záležitostí zevnějších, obchodu a vojenství, ponechal sobě král ve spojení se sněmem národním. K vojenství, jakožto ústavu všenárodnímu stávalo obecních povinností. Každý občan, bez rozdílu státní jeho příslušnosti, byl k službě vojenské k vyřízení toho neb onoho účele zdatnější. Avšak od vojenských cvičení a účastenství ve vojně nemohlo býti žádné výminky. V čas pokoje třeba bylo vydržovati jádro vojska dílem co školu vojenství, dílem k zakročování násilnému, kde toho bezpečnost a ochrana pokojného obyvatelstva vyžadovala. Byl to spůsob národní policie, arci pod zákony ústavními stojící a jim (přísahou nebo čestným slovem) zavázané. Vojsko nikoliv nemělo zřízením svým představovati jakýsi stát ve státu, pod velením

násilnického imperialismu; zůstávalo vždy nerozdílné svrchovanosti královė i národní podrobeno.

Mimo povinosti povšechné k vojenské službě byl též občan, podle zvláštní příslušnosti k tomu neb onomu státu, církevnímu, občanskému nebo vědeckému, zavázán vysloužiti jistý čas u vykonávání jakýchkoliv úloh svého státu, na př. prací statistických, ethnografických, stavitelských, lékařských, kazatelských, missionářských, učitelských a j.

Po upravení takto ústrojí národního, a uplynutí pěti let přípravních a organisovacích slavilo se jeho zasvěcení v sídelním městě královském.

Na velkém náměstí slavnostně ozdobeném, naplněném voliči a lidem jásajícím, za nejkrásnějšího dne májového vystaveno skvostné lešení, kde čtvero trůnů upraveno bylo. Nejvyšší byl královský, kde král se octnul v celé své majestátnosti, obklíčen členy své rodiny, na hlavě maje trojitou korunu. Tré korun zvláštních, církevní, občanská, akademická a tré žezel s příznaky leželo na stolku trůnním. Po sranách trůnu královského vystaveno bylo tré trůnů: v pravo pro vládce církevního nebo patriarchu, v levo pro vládce akadmického, v předu pro vládce občanského. Trůny byly prázdné, neboť se vládcové teprv voliti a králem korunovati měli. Král vznášel slávu bohu, tvůrci lidstva i jeho národu, i vyvolával požehnání s nebes k dílu nastávajícímu, utvoření vlád národních, načež oslovil lid podávaje zprávu o dosavadních pracích organisatorských a jich v život uvádění. Pak přistoupili tři organisatorové nebo dosavadní místovládcové, a složivše před trůnem znaky svého důstojenství zase odstoupili a zmizeli mezi lidem.

Konečně vyzval král voličstvo po jeho sborech, aby voleno bylo tré vládcův: vládce církevní, občanský, akademický. Za nedlouho při zvuku hymny národní vykonány volby tří nových vládcův. Vyvoleni byli za vládce dosavadní správcové, čímž správa ni nejmenšího váznutí neutrpěla. Ti pak slavně vedeni jsou před trůn královský, kdež uvázavše se v důstojnost, a složivše svaté sliby, králem korunováni byli. Obřady pak církevní a radovánky lidu ukončily tu slavnost korunovační. Vládcům dáno právo, sami sobě voliti místovládce. Na to vyvolil lid sněmovníky. Sněm pak výbor ustanovil, výbor odbory. Z větší části ty samé odbory dosud vládnuvší byly vyvoleny, čímž uznány jejich dosavadní dobré služby.

Žádal to také náš ještě mladistvý stát akademický, až by postupem času nadbytek nových administrativních sil se vyvinul. Jakým spůsobem tímže časem se uspořádal stát církevní a stát občanský, to vylíčiti leží mimo mou úlohu.

Podotknouti toliko třeba, že král spolu se sněmem národním pilně o to dbali, aby při ouplné samosprávě těch tří mocností mezi nimi nejladnější harmonie uvedena a udržována byla.

O zřizování akademických států u rozličných národů podle stupně jich vzdělanosti a poměrů vnitřních i zevnějších.

Nastala doba v dějinstvu, kde duch času kázal, aby každý samostatný národ u sebe stát akademický upravil. Byl však veliký rozdíl mezi národy. Někteří byli ve vědeckém vzdělání tak pokročilí, čítali ve svém středu tolik vzdělanců, měli školství tak dobře zřízené, a ústavů naučných theoretických i praktických tak veliký počet, že

hned se chopiti mohli svolání sněmu akademického, ustanovení výboru a jeho odborů, utvoření akademia s museem, uspořádání nižšího a vyššího školství, elementárek, reálních gymnasií, universit podle organisačních statut výborem vydaných, aniž třeba bylo k velikolepému tomu dílu pomoci ciziny vyhledávati. — Jinak věci se měly u jiných národů, v tom ohledu méně vyvinutých a dozrálých. Tu bylo čekati času vyšší dospělosti, a zatím potřebných příprav uváděti. Především bylo třeba o vzdělání učitelstva nižších škol a postupem času i vyšších pečovati, čehož bez pomoci cizokraje se docíliti nedalo. Povoláni k tomu králem a národním sněmem muži zkušení, účinní a co lidumilové na slovo vzatí. Tiť zřídili se svými pomocníky dostatečný počet paedogogií pro školy elementární, tak že za málo let již každá obec řádnou školou honositi se mohla. Z mládeže na tom základě vycvičené vyslídil se dostatečný počet schopnějších mladíků, jenž v paedagogiu středního školství po šesti letech se vzdělávali. Rozumí se, že prvotní cizí učitelové zavázáni byli, jazyku národnímu důkladně se naučiti a potřebná vědecká názvosloví upraviti, což ovšem jinak se nedálo než pomocí tuzemcův, jazyka národního dobře znalých, z nichž i mnozí co učitelové ustanoveni byli na paedagogiu. Po uplynutí jistého času vydařil se dostatečný počet mladých učitelů, i přistoupeno k zřízení nižších tříd škol středních po celé zemi.

Ustanoveno na to třetí paedagogium pro vyšší třídy reálního gymnasia, a po ukončeném učení zřízena gymnasia po větších městech, kde to zámožnost obyvatelstva dovolovala. Učiliště tato byla zřízena podle vzoru paedagogií samých, kdež i část chovanců zase pro učitelství se uspůsobovala. Mezi tím časem i národním sněmem i šlechetnomyslnými soukromníky staráno o to, by výtečnější synové národa v cizokraji vyšší vědecké vzdělanosti sobě dobývali, a navrátivše se do vlasti ji pro blaho obecné vynakládali. Z těchto mužů a z přirůstající mládeže domácím školstvím vzdělané zřízena semeniště pro vyšší školství, pro university a jejich rozmanité ústavy, k jichž utvoření se neprodleně přikročilo. Tak za minulých dvaceti let veškeré domácí školství v plném rozkvětu se nacházelo. Mezitím také učiněn počátek utvoření musea i akademia, asi tak jako nahoře vyloženo bylo. Ještě jiných dvacet let prošlo, a vzdělanost vědecká v národu se tak rozvětvila, že na jejím základě možno bylo svolati sněm akademický a jeho pomocí ouplný stát akademický ustrojiti. — Cizinci, jenž s počátku na pomoc vyzváni byli, z části přilnuli docela k nové své vlasti a obdrželi v novém tom řádu podle hodnosti důležitá postavení, z části slušné odměny vzavše do své vlasti se navrátili, zastoupeni dostatečně domorodými učenci.

Mohli bychom podati více podobných obrazů národů, dle okolností zemských historických vývinů velmi rozmanitých, lidnatosti skrovné nebo mohútné, rázu statečného nebo slabého, národností ryzích nebo smíšených, národů osamělých, nebo o četné pokrevenstvo se opírajících, kdež z ohledů těchto, byť i dána ouplná svoboda, byloby při zřizování státu akademického s velikými obtížemi zápasiti. — Především byloby třeba přirozená práva národní vystaviti a k jejich hájení a zachování stálý nadnárodní spolek ustanoviti. Národové jsou jako jednotlivci, ba jako děti jistými vlohami nadaní, každý ať dle vlastní povahy se vypěstuje, každému staň se podle práva národního. Každý národ vládni sám sebou, jinorodci buďtež jen jeho sluhy, poradci, a mějtež mzdu zaslouženou. Nehodnoť, aby panoval národ nad národem a chvastal se takovým panovnictvím. Avšak kdy a kde bude zřízen onen mezinárodní sbor soudní, jenž podle

takových zásad souditi bude; kde se najde moc podle nich konající? — Vraťme se ke skutečnosti, k národům, jenž v nadzmíněných okolnostech postaveni jsou. Máme tu předně Basky. Jest to národek asi 510.000 hlav čítající, menší částí v jižní Francii, větší v Španělsku okolo Pyrenejí bydlící, statný, při všech dosavadních historických převratech dosti neodvislý. Baskický jazyk jest docela zvláštní, rozmanitostí forem časoslovních na jazyky amerikánské upomínající, od evropských zúplna oddílný, a však zárodky vyššího vyvinování v sobě chovající, tedy vědeckého upravení schopný, čehož pokusy při nadvládě frančiny a španělčiny dosud sotva učiněny, čehož vydaření časům národnostem příznivějším, povzbuzení a přičinění vlastnímu ponecháváme.

Kmen národů celtických, někdy velmi rozsáhlý, zůstavil našim časům jen několik zbytků v Bretagni, Kornwallisu (300000), ve Walesu (1,000.000), v Skotsku (2,700.000 i s Angličany, snad $\frac{2}{3}$ pravých Skotů), v Irsku (6,000.000). Zdá se, že v Bretagni celtický jazyk a s ním i národnost francouzskou kulturou za nedlouho zaplaveny budou. Jinak to jest s národy celtickými v Britanii, jenž rázností a počtem vynikají, ač síla kultury anglické nezdá se býti menší francouzské.

Majíť ještě svou budoucnost, až mezinárodní právo v Evropě vyššího uznání a moci sobě dobude. Letové a Litvíni jsou také zbytky četného někdy a slavného národa, jehož mluva každého mluvozpytce velmi zajímati musí. Jest jich ještě okolo 2,000.000. Tedy i jim ještě budoucnost svítá.

Z finských národů nejznamenitější jsou Čuchonci a Maďaři.

Skvělý příklad, jakým spůsobem jazyk osamělý z primitivní své surovosti na výš novověké kultury vyzdvihnouti se může, podávají nám Maďaři, národ jen asi čtyrmillionový, k němuž každý jiný národ, v podobných okolnostech postavený, do učení by jíti měl. I Čuchoncům nastává doba lepší, od času co ruská vláda jejich národnímu snažení hověti počala.

Jiní nečetní kmenové finští zdají se býti příliš roztroušeni, a i jinak mluvou se příliš různící, aby na dlouho živlu slovanskému odolati mohly. Národ Řecký stojí též osamělý, a však užívá té výhody, že o starořeckou literaturu opírati se může. — Jsouť národové kmene románského: Francouzský, Vlaský, Hispanský, Portugalský, jenž dávno vědeckou kulturou k tomu dospěly, aby se ve středu jejich státy akademické zříditi mohly. Třeba toliko příhodných dob dočkati, kde duch času takové útvory přísně kázati bude. Příbuznost jejich jazyků poslouží výborně ke vzájemnému podporování snah odloučených a uvádění časem povšechnějšího sjednocení, jehož i národ Rumunský účastniti se bude. Podobněť očekává národy německé, skandinavské i germanoromanský národ anglický.

Slovanští národové, Ruský, Polský, Srbský, Český mají tu výhodu, že jejich jazykové jsou tak spřízněni, že po vhodném upravení školství domácího nejčilejší vzájemnost literatur a všelikého duševního snažení nastane.

Přijde, postupem a rozšířením vědeckého vzdělání v lidu, konečně i doba, kdež se národové čelnější zasazovati budou o zorganisování u sebe států akademických. Nastane tehdáž potřeba zříditi, z vlastní vůle národů, mezinárodní výbor, jenž všeliké záležitosti národů a jich vzájemné poměry skoumati a morálním svým vlivem řídili bude, bez ujmy svobody národů jednotlivých. Ten výbor také uváže se v práci, zájmy akademické, kde by v nepořádek zaběhly, zase v pořádek uvésti, národům slabším

samostatnosti dopomáhati a t. d., což vše ovšem bez mocné exekutivy vyříditi by se ədalo — to však by záviselo od takového stupně morální vyvinulosti lidstva, jakého ıad ani za mnohá století se dočkati lze nebude. Zrychlení toho stavu by se státi ohlo buď vojenskou nadvládou jednoho z nejmocnějších národů kulturních, jenž uveda ír všeobecný, z vlastního rozumového vnuknutí uspořádal by přirozené poměry mezi-átní i mezinárodní, je řídil a chránil. Tato úloha by mohla na pevnině evropské ejdříve připadnouti sjednoceným národům románským, an by národ anglický podle po-avení svého území ostrovanského, měl světovou úlohu, dbáti o záležitosti národů mi-ıoevropských. Až by pak kmen slovanský, ze všech nejčetnější, dospěl k žádané výši ıorální a vědecké kultury, nebyloby snad ani třeba násilných prostředků, pouhé mo-ální působení by stačilo, an by tížící tečka celé Evropy v jeho středu se nacházela. ěmcům zajisté by povoleno bylo, roznášeti svou nejdále pokročilou vědeckou kulturu o celém světě, a však bez uškození jakékoliv malé nebo velké národnosti, ano jí se řispůsobujíce. Jen tak v pravdě dostojí svému vznešenému kosmopolitickému povolání, nižby jim třeba bylo odložiti docela vlastní ráz národní, nebo se odříci svého tak vysoko dokonaleného jazyka, jemuž se každý národovec rád přiučovati bude, aby si vydobyl klíč oné tak velkolepé literatuře germanské. Jisto jest, že v ouzemí německém, kdež osud ani stát občanský ani církev tak hluboko zakotveny býti se nezdají, aby za ne-louho v státné jednotě v život vstoupiti mohly, kdež i vědecké podstaty na zbyt se ıacházejí, mohlby nejdříve zřízen býti stát akademický, a sloužiti na dlouhý čas co vzor pomocník u zřizováni podobných organismů u jiných národů.

Nezmínil jsem se při svém líčení o pohlaví ženském. Jsouť ženy tak dobře ıytosti duchové jako muži, všemi vlastnostmi duchovními nadaní, jsouť mezi nimi i alenta i geniové. Jejich však přirozené postavení v lidském rodu, jejich povolání co ıatky a pěstitelky nových pokolení, ukládá jim zvláštní úlohu, odkazuje je do kruhu odinného, nevzdaluje však je vší veřejné činnosti. Otevřeno jim školství nižší i vyšší oboru ženském, ano dal by se utvořiti i spůsob ústavů akademických pouze ženskými astávaných. Zdá se nám to vše dosud pouze umělé a nepřirozené, až snad doby ozdější jiné smýšlení a přesvědčení do společenstva lidského uvedou.

O zřízení České národní Akademie vědecké ve spojení s Českým národním Museem.

Oprávněnost akademie národní.

Dosavadními rozpravami vyložil jsem všeliké spůsoby, jakými se během dějinstva idea vědy vyvinovala, vylíčil jsem obraz organismu vědeckého neboli akademie, jaká by se, přiměřeně stavu nynější duchovní kultury národní, zříditi mohla, konečně i pokusil jsem se vystaviti fikci zvláštního státu akademického, na národu jakémsi středním a jeho vlasti založeného.

Mohl by někdo říci: to vše je dobré a krásné, co dotud povědíno; jsou to však ideály, jejichž uskutečnění se ani pokolení nejblíže příštích století nedočká, nám ale jde především o to, aby se nám něco podalo, čehož bychom my samy a naše blízké potomstvo se dožili. Již to slovo: „stát akademický“ spůsobuje nemalé leknutí v myslech

obmezených. Zní to, jakoby se tím značil úplný převrat všeho dosud stávajícího, jakob nynější stát občanský, na majetku a právu založený, novým státem vědeckým nebo ja kousi republikou učenců zcela vytištěn býti měl, a jakoby se měl učiniti konec správ nynějšího státu občanského. Toť ale nejméně míněno. Nechali jsme státu právním své místo neporušené vedle církve, jenž starších práv sobě dobyla a je vždy statně za stává, a vyhražovali jsme jen vlastního místa i vědě, jenž, jako právo i zbožnost, svo zvláštní úlohu má, a neméně než ony mocnosti na základě národu svobodného vyža duje svou samosprávu, cizí nadvládou nepřerušenou. Že taká samospráva církvi přísluš dokud ve svých mezech zůstává, nikdo zajisté v pochybnost neuvádí.

Ačkoliv církev někdy v středním věku, duchovní svou mocí se zaštitujíc, nad všemi záležitostmi lidskými nadvládu provozovala, trvalo to jen dotud, pokud duch lidsk k vyššímu ovědomění se neprobudil. Historie opovrhla vším, kde církev o věcech čist vědeckých, o pravdách večných, umem a zkušeností vypátraných, podle zastaralýc pojmů rozhodovati se odvážila. Podobně zavrhla historie všeliké pravidlování a míchán se státu policejního do oboru čistě vědeckého. A historie jest soud boží. — Pročež dejm každému což jeho jest, a dbejme o to, aby zbytečných sporů so ušetřilo vymezením vlastního oboru cinnosti každé oprávněné idei lidstva.

Národ v pravdě svobodný, ve všech společenských poměrech samosprávou se kochající, mohl by dnes, kdyby k takovému uznání dospěl, něco podobného, jako náš stá vědecký, u sebe zříditi. Svoboda spolkování sama sebou již by k tomu vedla. Kdož b ve svobodné Anglii proti tomu vystoupiti směl, kdyby na základě volných spolků sřídi se sbor mohútný, miliony peněžitých prostředků, a všemi silami novověké kultur vládnoucí, jenž by takovou akademii, spojenou s museem, jak nahoře jsme navrhli a snad mnohem skvělejší upraviti sobě uložil, kdyby rozprostřev své činnosti p celé říši, hmotným i morálním spůsobem získal sobě vliv na veškeré nižší i vyšš školství, kdyby konečně i v parlamentě národním takové vážnosti dosáhl, že by bez něh nic důležitého v zájmech vědeckých díti se nedalo: jistě že rozsáhlá jeho činnost za nedlouhý čas všechny odbory výkonné neboli ministerstva, o nichž jsem nahoře obšírněji promluvil, sříditi by kázala. Tak by znenáhla povstal v samém středu starého stát občanského, a vedle církvé národní, nový stát vědecký, a konečně by i zasvěcení národního a královského dosáhl. Podobného cosi, a snad mnohem správnějšího, proto že zastaralé formy nevadí, dalo by se utvořiti v svobodných státech Severo-Amerických, kde horlení po vyšších ideách již často skvělými příklady se dokázalo. Větší obtíže by našla idea o státu vědeckém na pevnině evropské, kde dosud starořímský imperialismus žezlem tvrdým vládne. Tím samým spůsobem však mohlo by lecos podobného pro vzdělání vědy uvedeno býti i také se uvádí; nebyl by to ale náš samovládný stá akademický. Jako někdy Ptolemaeové zřízením bibliotheky a musea alexandrinského se oslavili, mohl by nynější Napoleonid důkladnou reformou hynoucího gardinu des plantes, a stárnoucí akademie císařské se oslaviti. Bez toho: „l'empire, c'est la paix.“ Což by bylo hodnějšího toho míru jako dílo takové? Avšak stát akademický by to nebyl. Nezdá se klima francouzské tomu příznivé. Ještě méně čáky podává stav ostatní Evropy. Avšak utužením života národního, vyvinutím forem konstitučních stane se u nás zřízení samosprávy akademické vždy možnějším, až jen se naučíme snášeti tolik svobody, a svobodně se pohybovati v nejrozmanitějších poměrech občanské společnosti.

Možnost sřízení Akademie národní České na základě Musea stávajícího.

My Čechové zvláště nemáme příčiny již nyní po vědeckém státu bažiti, an stát rávní ještě u nás, tak jak by měl, upraven není. Víme co jsme měli, co jsme během osledních století na síle a samostatnosti národní postrádali, čím nás dařil pokrok noější doby, víme ť i co dobrou volí a snahou neunavenou dosáhnouti lze; tomu nás načila zkušeuost posledních šedesáti let. Dařiž nám to Bůh!

Zatím stavme na tom dále, co již uloženo. Z malého zárodku zrůstá velký strom, ivé z života se vine. Co živo, není nikdy samo, jest to údem vyššího organismu oboru hmotné přírody nebo ducha. — Takový zárodek živoucí zdá se mi býti naše árodní Museum. Povstalo v lůně vyššího kruhu společenského s nemalými obětmi, edením jakéhosi temného tušení vědeckých základů národního života. Tehdáž i o umění ýtvarná zřízením akademie umělecké, o hudbu konservatoriem, o drama a operu vytavením nového divadla a hojným nadáním divadelní a zpěvácké společnosti, o vzdění technické, o vzbuzování průmyslu a j. stavy českými otcovsky pečováno. Nezhyulyť tyto ústavy, udrželyť se dosti pracně a dostávají svému úkolu, avšak politická vichřice Evropou zmítající veselého vzrůstu a výkvětu jim nedopřává. Až tato bouře se tiší a společenské živly do mírného stavu se navrátí, nastane zajisté doba vývinu takových ústavů příznivější. Již se zmáhá duch svobody a rozhřívá útroby národů, a světlo téhož ducha vede je k poznání sama sebe, své mohútnosti, i staví mu před oči ideály krásy, vědoucnosti a všeho dobra, jež spojenými silami národa dosáhnouti se dá. Viděli jsme tyto poslední dvě léta nejrozmanitější výjevy národního našeho života, vše v nejslušnější míře a spůsobě. Platilyť soustrasti a oslavy zemřelým i také živoucím. Nezapomenuto i na památky historické, na zbudování chrámů posvátných, chystá se velkolepá pouť Cyrillo-Methodějská na Velehrad staroslavný k oslavení ticícileté památky uvedení křesťanstva a písemnictva mezi národy slovanské, zřízen spolek Svatoboru k pěstování literatury domácí, náš Sokol utužuje síly tělesné nadějné naší mládeže, Hlahol a jeho odvětví po všech českých vlastech prozpěvují city národními, po celé zemi rozšiřují se důvěrně besedy k sblížení se srdcí i myslí, zřízen spolek „besedy umělecké“ co zárodek novozrození stárnoucí akademie umělecké, mnoholeté snahy o upravení divadla národního našly konečně souhlasu i u sněmu zemského a vystavěno opatrně prozatimní divadlo, až se národ ukáže v té důstojnosti, aby se k zbudování velkolepého, národa důstojného divadla přikročiti smělo. Týž zemský sněm, nemoha odolati spravedlivému hlásání se o rovnoprávnost i v záležitostech vyššího školství, uzavřel, dosavadní techniku přísně německou na utrakvistickou přetvořiti. Universita, jenž tvoří kněze, advokáty, lékaře, chirurgy, ale také, aspoň prostředečně, nejvyšší hodnostáře duchovního i světského stavu, zdá se některým světlým hlavám ovšem příliš vznešená, aby se k idiomu národu opovrženého snížila, a však i zde právu národnímu se dostojí. Také naše Museum počíná vydávati nové známky života, arci ještě více jen v materiálním nežli vědeckém ohledu. Získalo v poslední době takové přírostky na knihách a jiných materiálech, že se nutná potřeba ukázala buď nynější místnosti rozšířiti, což by ovšem jen na krátký čas vzrůstajícím potřebám vyhovělo, anebo nový chrám Mus, národa důstojný, na zemské útraty vystavěti. Kde a jak, na to nahoře zběžně poukázáno, ano i naznačeny místnosti pro přírodnické ústavy akademické.

Rozdíl mezi akademií povšechnou a vlastně národní.

Jestli se někdy vystaví monumentální budova musejní, nadějeme se, že nebude pouhou schránkou kněh a písemností, starožitnin a přírodnin, nýbrž i dílnou rozmanitých prací vědeckých, jimiž se k slávě národa před celým vzdělaným světem osvědčovati bude, že se stane středištěm přístojným všelikých spolků vědeckých, kteří již nyní jsou anebo se časem při vzrůstající svobodě ducha v lůně národa utvoří; že i bude při upravování místností brán ohled na slušné byty četných dělníků vědeckých, jakož i na veliké množství tam se hrnoucích vzdělanců všech stavů našeho lidu, jenž tam poučení a okřání mysli hledati budou. Ta věc však může ještě léta trvati, zatím nebude nevhod již nyní o Akademii národní České moje myšlénky vyložiti.

Národní akademií ji nazývám k odznačení všelikých jiných druhů akademií, jenž na požadavky národů, v jejichž středu a jejichž penězi zřízeny jsou, ohledu neberou, se svého abstraktního stanoviska pouze k pěstování čisté vědy zřetel majíce. Tak na příklad Vídenská i jiné stávající akademie berou ohled toliko na předměty vědecké; na osoby jen tak dalece, aby byly mistry ve své vědě speciální, aby stály na vrcholku jejího vyvinu, a od tamtud ji dále prováděly. Nejedná se tu o vychování, o vypěstění nových sil vědeckých, což důsledně jiným ústavům a privátní píli a nadání zůstavují. Sobě vhodné vědecké síly již tu býti předpokládají, ano zdá se, že by jim bylo lhostejno, kdyby na blízku nebyly — sahalo by se do dálečí. Také jim nezáleží na tom, jakým jazykem se pojednává, jen když patří mezi kulturní, vědecky upravené a v nynějším vědeckém světě oprávněné jazyky, jako jsou staroklassické, frančina, angličina, němčina, vlaština, jenž v učeném světě dosti rozsáhlé mají obecenstvo. Až slovanští jazykové dospějí na stejný stupeň veřejnosti, nebudou též vyloučeni. Též při konkursech na cenné otázky nebere se zvláštní ohled na jazyk a národnost. Bývají připuštěni jazykové kulturní právě jmenovaní.

Slovem, stanovisko takové akademie jest světoobčanské, kosmopolitické, abstraktní, absolutní. Tyto zásady nedají se ovšem přísně vyvésti, dokud nebude vynalezen a uveden jeden všeobecný jazyk vědecký, anebo některý z mrtvých nebo živoucích pospolitým usnešením k této hodnosti povznešen. Dosud latina a frančina nejvíce jsou užívány, a však i to místo postupují ponenáhlu jiným moderním jazykům v té míře, jak k vědecké kultuře dospívají, blížíce se k akademiím rázu čistě národního. Z toho však nesleduje, že by zásady akademie povšechné byly mylné anebo méně oprávněné. Toliko jejich vyvedení nachází závady v okolnostech místních i časových. Zřídí-li se akademie v říši jednonárodní s jazykem vědecky vzdělaným, vezme ovšem na sebe ráz národní, jako to ve Francii, ve Vlaších, v Anglii, v Němcích a j., třeba by zásady její byly povšechné. Zřídí-li se v říši s národy vědecky ještě nedospělými, tu se zvolí co jednací jazyk některý cizí k tomu vhodný, jako frančina nebo němčina, jak se to dálo při berlinské, při petrohradské akademii, anebo latina, jak to bylo z počátku při císařské akademii Leopoldinské. Vidíme tedy ten všeobecný princip akademie čistě vědecké vždycky v zápasu s podmínkami na národnostech záležejícími. Jest to stav jakýsi napnutý, nepřirozený, cizinský, velkopanský, nepopulární.

Akademii této světoobčanské naproti stojí akademia rozhodně národní. Zde jest živoucí národ hlavním účelem. Spravedlnost, náboženství, věda, krásné umění, blahobyt

občanský a jiné idey nemají vlastní jsoucnosti, leda na jednotlivcích a jich souhrnech, lidských společnostech, a ve větší míře na národech. Toť jest jediný spůsob bytování ideí, těchto sil duchovních. Na dějinách národů, lidstva je poznáváme, je v umu svém upodstatňujeme a dáváme jim vládu nad našimi poměry společcnskými — toť ovšem umělé, avšak ne nepřirozené. Akademia národní chová se při zřizování svém právě opačným spůsobem. Kdežto onano více rázu jest abstraktního, jest tato rázu konkretního; kdežto ona jest bezohledná absolutní, objektivní, béře tato ohled na dané vlastnosti individuální, osobní, národní, jest tedy rázu subjectivního i nechá platit v plné míře duchovní egoismus jednotníka i národa. V akademii národní vystupuje národ co jeden muž, chápaje se věcí vědeckých. I jemu jako podstatě duchovní věda souzena, co majetek, jejž sobě přivlastniti, podle sil jemu vzrozených vzdělávati, jímž se kochati, jímž mezi jinými národy se oslavovati má; není mu na tom dosti, aby se vyznamenal chrabrými skutky vojenskými, nebo úpravností řádu obecního, nebo průmyslem, obchodem a bohatstvím, nebo mistrovskými výtvory uměleckými: musíť, chtěje ouplně obdobiti obraz ducha celého lidstva, i vědu sobě přisvojiti. To se stane, když se nejlepšími silami duchovními utvoří v národní akademii. Takovýto skutek nevycházej od velení mocnáře, nebudiž věcí vyšších stavů nebo boháčů, nebo výsledkem privátní obliby vědecké, nýbrž ctností a statečností národa, jenž ve všech svých i nejmenších údech povolání cítí, státi se nástrojem moci, která v lidstvu co věda působí, a je přese všecka pokolení k nejvyššímu uvědomění sebe a obklíčující přírody přivádí. Jako všecku svou hmotnou sílu sbírá národ k obraně své bytnosti, an se stane bez výminky každý vojínem, až se dosáhne mír a bezpečnost obce, podobně každý volán jest v boj proti mocem, které zatemňují ducha lidského a jenom světlem vědy přemoženy býti mohou. Tu pak jináče než u vojenství občanském jest zápas nekonečný, tu i výboj nezná mezí, neboť jest v říši duchovní, ano jest naprosto oprávněn, neboť právu nikohož nekřivdí. Stálé vojsko a jako jádro toho zápasu, okolo kterého se pořádají všechny vědecké síly národu — jest akademia. Toto porovnání vede i k tomu, že akademia musí též zachovávati přísnou kázeň u vyřízení věcí vědeckých, ona jest ústav morální, vycházející z vůle a statečnosti celého národa, jemuž ze svých činů jest odpovědna, věda jest jí svátost, poměr k ní náboženství; není to hračka soukromné záliby, které bychom se i zbýti mohli nalezše hračky zajímavější, nýbrž akademia národní jest jedna ze základních částí bytnosti národa i zasluhuje opravdové péče každého, kdo duchem národním proniknut jest.

Akademia universitní.

Řekne někdo: máte universitu, techniku, střední a nižší školství s četným učitelstvem, kde mnoho výtečných hlav, mistrů ve všech odvětvích vědeckých, jenž v po chvílích od úřední činosti volných samochtě pěstují vědy, jimž se oddali, a nezřídka i jich pokroku novými nálezy a výskumy napomáhají. Zřiďte jim jakési střediště ve své metropoli, dejte pravidla ústavní, zjednejte nadání peněžité na knihovnu, sbírky, kabinety, laboratoria, ustanovte mistrům slušné příplatky, učňům stipendia, vypište cenné otázky a t. d., i máte akademii hotovou, a to jistě za nejmenší peníz, a činnou i plodnou co jen jaká. Anebo ještě laciněji. Máte tu naši královskou učenou společnost, která cele na spůsob obyčejných akademií zřízena jest, shromažďuje se týhodně po rozličných odvětvích vědeckých, měsíčně se schází výbor k vyřízení nových voleb, ku přijímání

zpráv o činnosti jednotlivých odborů, vyložení knih a časopisů spolku darovaných, posouzení prací podaných od údů do tisku, připravení rozprav přijatých k uveřejnění v ročnících společnosti, pojednání o zájmech hospodářských, kasovních a j. Podobné učené společnosti nacházíme leckde po Němcích, v Drážďanech, v Lipště, v Erlangách, z nejstarších v Gotinkách, v Belgii, v Hollandu, ve Španielích, ve Vlaších a t. d. — Již po přenešení Musea Českého do jeho nynějších místností předloženo naší královské učené společnosti snažné vybídnutí, aby se s Museem spojila, podrževši celé své dosavadní zřízení a postavení, i podáváno jí výhod znamenitých. Měla míti vlastní slušné lokale k držení svých posezení, k umístění své knihovny, byt sloužícímu, svobodné užívání sbírek musejních a j. Tento však návrh ztroskotal se na svéhlavosti některých starších údův, kteří soudili za neslušné, aby společnost zvaná královská s ústavem pouze privátním, ač zemským a národním, se smíchala. Tak zůstala společnost v dosavadním nevděčném postavení, kdež se po místnostech universitních jen jako z milosti posmejkává, dokud se nová potřeba nevyskytne, aby je posluchárnám právnickým nebo ústavům lékařským postoupiti musela. Zatím si musejní ústav vymohl právo, aby ve svém středu zvláštní vědecké sbory (jako historický, přírodnický a j.) utvořiti směl. Tím časem vzroste sama sebou učená společnost musejní, která potřebám zemským lépe poslouží, nežli ona společnost rázu nejvíce kosmopolitského. Až se, jak doufáme, Museu Českému nákladem zemským s přivolením města Prahy, na Karlově náměstí velkolepá budova vystaví, najde tam, třeba i s jinými mnohými vědeckými ústávy, též královská učená společnost stálého útulku. Akademie a učené společnosti, o nichž byla nyní řeč, jsou vlastně akademie universitní, nanejvýš královské, císařské, říšské, nikoliv ale národní. Každá sebe menší universita zřizuje ve svém středu co výkvět své vědoucnosti zvláštní akademii, kdež někdy dost čilý život vědecký panuje. Jest to přirozený postup činnosti ducha lidského, aniž tomu brániti slušno, dokud jisté meze nepřekračuje.

Akademik a učitel universitní; jich různá povolání.

Jsouť ovšem meze vědecké činnosti učitelům nniversitním uloženy, které vycházejí ze základního účele školství, jenž jest: vyučování mládeže ve vědách pro potřeby života občanského. Najdou se zajisté na každé universitě mužové vyššího, nebo aspoň zvláštního nadání a puzení k jednotlivým odvětvím vědeckým, často na ujmu zájmů učitelských. Takovým výstřednostem třeba meze uložiti slušným jakýmsi spůsobem. Když tu jest pravý talent, ať se vřadí do akademie vědecké národní, není-li tak, oddává-li se pouhému libůstkářství, nemůže se mu to zakázati, však přísně dohlíženo budiž, aby též dokonale dostál svým povinnostem učitelským. — Zdálo by se, že takové počínání má cosi nesvobodomyslného, avšak zachování pořádku a účelnosti organické požadují tu přísné zachování pravidel kázně, aniž se stane křivda ni jednostranníku vědeckému ni zpozdilému učiteli. Vyžadujeť ovšem úřad učitelský celou sílu muže a snahy celého lidského života, i nemůže býti dovoleno, aby na sčet povinných prací své činnosti jinam obracel. Jeho hlavní chválou a ctí budiž dokonalé konání svého úřadu, a podle toho buďtež také jeho zásluhy oceněny a odměny ustanoveny. Co se týče dobytí slávy vědecké, na tu stát nemůže bráti ohled, ta náleží do světa čistě vědeckého, i netřeba tu míchati pojmy přísně odloučené. Za časů vlády císaře Františka I. za správy Metternichovy panovaly podobné zásady y Rakousku stran vyššího učitelstva,

kteréž i císař v Praze a v Štýrském Hradci veřejně vyznal vyhlašuje, že nežádá si slavných učenců, ale své povinnosti věrných učitelů. Tenkráte nerádo viděno učených spisů, ale na řádné učební kniby cena kladena. Výsledek toho bylo dost dobře zřízené školství a dobře vycvíčené školáctvo, tak že i cizinci se tomu divili. Pozdější léta vlády Metternichovy přikročíno i k zřízení akademie říšské, aby se též požadavkům čistě vědeckým vyhovělo. To však daleko zůstalo za potřebami našeho věku. Já sám, maje více puzení k činnostem akademickým, což i od vysokého úředníka uznáno, mně však méně schopnosti k učitelstvu přisouzeno bylo, byl jsem nucen, své štěstí v cizině hledati, kde takových přísných zásad nestávalo. Nicméně uznávám důslednost těchto zásad v jistých mezech, když se při tom též bere slušný ohled na potřeby čistě vědecké a nezabraňuje národům osvědčiti svých sil na poli vědeckém. Avšak tato a podobná rozjímání najdou příhodnějšího místa jinde, kdež o vyšším školství a universitě jednáno bude. Poukázáno zatím na to, že jako universitu administraci státu občanského podrženou a jeho účelům sloužící ponecháváme, tak z ní mocně vybavujeme akademii národní, již i tehdá, když ještě nelze zvláštní stát akademický zříditi, předce co samostatnou, od zprávy občanské neodvislou, svéúčelní, svézákonní vystavujeme.

Rokování předběžné o statutech Akademie národní České.

Dříve než vystavíme hlavní články ústavy národní Akademie České, nebude nevhodno, vynésti všeliká rozjímání o jednotlivých předmětech, jako jsou: účel akademie, jazyk jednací, prostředky hmotné i duševní, účastnictví a údství, vnitřní úprava akademských ústavů, název, práce jednotlivých ústavů, budžet, administrace, poměry zevnější.

Akademie národní Česká jest spolek zřízený od národa Českého, jehož účel jest všestranné pěstování věd silami duševními i hmotnými národa Českého, aby se věda stala bytností národa, k jeho blahobytu, k povýšení vědy samé, k osvědčení se národa co vědecky činného naproti jiným národům kulturním, k dobytí slávy vědecké výtečnosti za nynějších dnů i pro časy budoucí.

Přostředky k dosažení toho cíle jsou následující:

1. Sbor musejní, nebo valné shromáždění společnosti musejní vydá provolání k lidu českému, aby se hlásil k zřízení Akademie národní České, spojení se stávajícím Museem Českým.

3. K tomu cíli ustanoví se zvláštní komise, která přijímati bude přihlášky jednotlivců nebo všelijakých korporací, jejichž pomocí Akademie národní se zříditi má.

4. Kdo se přihlásí co účastník, stane se zakladatelem složením 1000 zl. buď najednou nebo po jistých lhůtách. Obce jednotlivé nebo spolčené mohou také založiti zvláštní nadání pro kandidáty toho neb onoho z akademických ústavů upsáním nejméně 10.000 zl., z nichž úroky, obcemi samými splatitelné, užijí se na vypěstování akademika, jejich jmenem v akademii ustanoveného.

b) Činní údové složí najednou nebo po lhůtách po 50 zl. Kdo se vědeckou činností zvláštně vyznamenává, může za činného úda bez platu ustanoven býti.

c) Přispívající údové podávají ročně 10 zl. Kdo 100 zl. najednou zaplatí, jest vybaven od příplatků na 20 let. Kdo svou svobodnou prací napomáhá přiměřeně účelům akademie, stane se též údem přispívajícím.

d) Přijmou se také i sebe menší dárky bez údství, s čestným zapsáním do pa-

mátní knihy akademie, aby šlechetné vůli i nejchudších bylo vyhověno. Údové čestní budou se voliti ve valných shromážděních.

e) Podaří-li se takto první základy akademie položiti, odevzdá se, volno-li bude, další úprava a vývin akademie vědecké péči sněmu zemského, jenž ze svého středu ustanoví stálý odbor vědeckých výtečníků a jiných znalců, jimž se záležitosti akademické v spojení s představenstvem akademickým svěřiti mají.

Museum-Akademium.

Sídlo Akademie národní má býti budova musejní, k tomu účelu zvláště připravená. Co Museum, toho jmena, bude obsahovati budova tato knihovnu a všechny sbírky nynější a časem přirůstající, čemuž obšírné místnosti vyhověti mají. Neméně však budiž postaráno o místnosti akademické, kdež se schůze, přednášky soukromné i veřejné, společné rozmluvy, učení, práce, zkoušky a j. vykonávají. Tamť jsou i dílny přírodnické, chemická, fysikální, fysiologická a j. Každý institut má vlastní příruční bibliotheku a žurnály, archiv, kancelář, sbírku potřebných nástrojů a materiálií, čemuž i z části zahrada musejní sloužiti bude. K tomu nejméně deset oddílů musejního domu budiž ustanoveno. Také o příbytky potřebné pro některé funkcionáře akademické budiž pečováno. Museum co sídlo akademie slujiž *akademium*; členové toho ústavu ať se zovou *akademové*, a vše, co k němu náleží, *akademské*, aby se tím vyznačilo, že jest to ústav zcela nového útvaru.

Organisace vědecká. Ústavy akademické.

Činíme rozdíl mezi organisací správní, administrací a organisací vědeckou. Tato založena jest na základních oddílech vědy, ježto podávají zvláštní předměty prací vědeckých. Podle toho zřízeny buďtež ústavy akademické.

Ústav akademický jest vzláštní sbor učenců, ustanovený k pěstování jistého odvětví vědeckého. Budiž jich asi patnáctero. Vědy co předměty jsou:

A. Abstraktní:

1. Filosofie. 2. Čistá a upotřebná mathematika (astronomie).

B. Konkretní: I. *Vědy sociální.*

3. Linguistika. 4. Filologie (literatury staroklasické a moderní). 5. Dějepis všeobecný i speciální, starožitnosti a jiné tak zvané pomocné histortcké nauky. 6. Politika, theorie práva. 7. Anthropologie, ethnografie.

II. *Vědy přírodnické*:

8. Lučba. 9. Fysika. 10. Fysiologie a srovnavací anatomie. 11. Mineralogie a geognosie. 12. Botanika. 13. Zoologie. 14. Palaeontologie.

III. *Knihoznanství*, bibliothekářství.

Jazyk jednací.

O vědeckých předmětech jedná Akademia národní prostředkem jazyka národního, Akademia národní Česká prostředkem jazyka českého. Že ale v České zemi jsou dvě národnosti, bylo by snad třeba ohledem na rovnoprávnost dvě akademie zříditi, českou a německou, snad asi jako máme dvě divadla, každé pod vlastní správou. Jest to velmi záhadná otázka. S divadlem porovnání neplatí, jest to věc vkusu a citu. Stanoviště Musea by ovšem zůstalo jedno; Akademium pak by mohlo býti dvojité, česko-slovanské

a německé. Však kam by vedlo toto rozštěpení? oekonomické ohledy by nepodaly sesílení ani jedné ani druhé straně, užívání prostředků musejních by se stížilo; ústav, jenž by měl a mohl sloužiti k většímu usjednocení národa, dával by příčiny k většímu rozpadnutí, aniž by vědy získaly ani prospěch a sláva národu. Tedy v základních stanovách musí o to pečováno býti, aby jazyky nás více nerozdvojovali, nýbrž jednotili. Každý skutečný činný úd, jenž požívá platu akademického, budiž v obou jazycích zemských, bezvýminečně, mluvou i písmem úplně vzdělán, a budiž známo jeho smýšlení upřímně vlastenecké, neboť láska k národu a vlasti jest hlavní odznak Akademie národní. Čechovi slovanskému bude tu dráha otevřena, státi se výtečníkem v rodině národů slovanských, neméně Čecho-Němci v oboru germanských, sláva pak společná připadne vlasti a nerozlučitelnému národu Českému, úspěchy a pokroky ve vědách veškerému lidstvu. Kdo tyto zásady neuznává a podle nich se nechová, nemůže býti údem akademie národní, nechať by byl sebe vědečtější. O zachování těchto zásad představenstvo, samo národní láskou proniknuto, přísně pečovati bude.

Organisace administrační ústavů akademických.

Každý jednotlivý institut sestává z ředitele, z třídy starších (dozorců, soudců), — členů činných, — čekatelů čili učňův.

Ředitelé ústavů, s předsedou ze svého středu voleným, činí výbor akademský. Ze starších volí výbor náhradníky. Výbor spravuje vnitřní záležitosti akademské, vědecké i hospodářské, a jest v přímém spojení s výborem sněmovním.

Museum i Akademium podřízeny jsou zemskému sněmu, jenž na jich utvoření, udržování a zvelebení potřebné peníze poskytuje.

Vydaje národu prostředkem sněmu na sřízení Akademia i Musea národního týkají se: 1. Vystavení budovy musejní akademské monumentální, národu Českého důstojné, na slušném prostranství hlavního města Prahy, s místnostmi sbírkám, schůzím a pracím vědeckým přiměřenými. 2. Všelikých peněžitých příspěvků na knihovny, sbírky, dílny, nástroje, kabinety. 3. Platů členů akademských a všelikého služebnictva. 4. Také tu zmíniti se třeba o zahradě botanické, menažerii, akvariu a podobných věcech, jakých arci takovému ústavu vědeckému nedostávati by se nemělo.

Budžet se ustanovuje ročně sněmem zemským, podle potřeb vzrůstajících nebo zmenšených, a podle stavu majetku musejního.

Úlohy podrobnější akademických ústavů.

Co se týče úloh a prací zvláště při našem novoutvořeném Akademium národním, třeba činiti rozdíl mezi jeho stavem počátečním, pokračujícím, a dokonalým. Přirozená věc jest, že nelze vyhověti hned s počátku všem požadavkům věd povšechných podle jejich stavu nynějšího, ani naše hmotné ani duševní síly k tomu nepostačují. Nepromluvím zde o potřebě radikální reformy veškerého školství, o vzbuzení ducha vědeckého, o roznícení citu vlastenského, o smíření a sloučení národností sobě protivných. Tomu všemu i zřízení Akademie české jako dílo společné napomáhati bude. Nejprvé uskrovní se Akademium na vyřízení potřeb, nejblíž národu a jeho země se týkajících. Na příklad zřizuje se již nyní sbor musejní k proskoumání přírodovědeckému naší vlasti, který arci bez značných pomocí hmotných do života nevstoupí. Ať se zřídí podobný sbor statistický, archaelogický a j. Především pak zřizujte se jednotlivé ústavy podle možnosti

a sil se jim dostávajících ve spůsobě zvláštních odborů musejních: na příklad v odboru linguistickém spolek český a všeslovanský, spolek germanský, spolek pro pěstování a proskoumání jazyků kmene sanskritskéko. Také na jazyk maďarský a rumunský, jakožto patřící do skupení říše Rakouské, slušný brán by měl býti ohled. Odbor filologický a literární ať shromáždí znatele literatur antických i moderních. Máme značný počet mathematiků mladších i starších, ti nechať se scházejí, své práce a studia, své myšlénky a vynálezy sobě sdílejí, své pochybnosti sobě vykládají, nové úlohy sobě dávají a j. Také filosofický spolek mohl by se utvořiti. Spekulace a dumání ovšem žádá prvotně uzavření na sama sebe, však neméně vyslovení, sdělení, srozumění. Jest ale ještě jiný obor myšlení, jenž jen společným jednáním, rozmluvou a vzájemným přetřesem vykonati se dá — jest to pojemosloví, o kterém jsem již dříve zmínku učinil. Kdo důležitost takových zápasů logických nepoznává, dostaviž se do našeho parlamentu, aby se o tom přesvědčil. Odbor archaeologický musejní může sloužiti co zárodek všelikých spolků historických. Matice podle své úpravy a jmena jest činný sbor pro pěstování literatury československé, což hlavně dosud, vládnouc značným kapitálem, vydáváním kněh a kritikou rukopisů podaných vykonávala. Což ale brání, aby se od ní odvětvily spolky linguistický, literární a historický s vlastním nadáním z peněz matičních, čímž by i starý musejník rozšíření a nového života nabrati mohl. — K vědám diskursivním náleží také politika a právověda. Až naše mladistvá svoboda se upevní, nebude jistě bráněno, aby se i pro tyto vědy, které zvláště parlamentárního cviku žádají, spolky utvořily. Anthropologický a ethnografický sbor budiž spojen se sbírkami patřičnými.

Všechny tyto dosud zmíněné odbory věd abstraktních a sociálních mohou se zříditi co svobodné spolky bez velikých nákladů, ve spojení s učeným obecenstvem vlasti a všelikými údy Akademia a Musea, třebas i neučenými, však vědolubnými. Malé vydání by spůsobily písemnosti a dopisy; větší zvláštní knihovny, časopisy a pak sbírka anthropologická, ethnografická, s vlastním konservatorem.

Jinak se věc má v obvodu věd přírodnických, kde pro opatření všelikých sbírek a kabinetů zvláštních a ve svém odvětví zkušených a činných kustodů potřeba se ukazuje. Neméně požadují laboratoria a dílny statných ředitelů, učených pomocníků a dělníků. Věnujme též několik slov těmto ústavům akademským.

Odbor lučební žádá laboratorium co nejdokonaleji zřízené, ředitel jeho budiž velmistr v tomto umění vědeckém, jeho pomocníci též zruční a zkušení chemikové. Jejich úloha přesahuje v jistém ohledu úlohu universitní. Universitní učitel má býti proniknut veskrz a ve všech částech svou vědou. Tato však harmonie nedá se jinak dosáhnouti, než zmírněním dokonalosti částečné; chemikovi akademskému zase sluší nadevšecko jednostranná geniální mistrovnost, která jej u skoumání vědeckém na zcela nové vynálezy přivádí. Jedna ze stálých prací lučebního ústavu bude kritické opakování, potvrzování nebo zamítání, měnění, rozšiřování a j. nejnovějších výskumů chemických, což i povede k nastoupení nových drah, nových method, k novým odkrytím. Že takovým spůsobem, při čilosti vědeckého života naší doby, valně posloužíno bude zvědavosti našeho vědomilovného obecenstva, není pochybnosti. —

Podobně žádá odbor fysikální značný náklad na laboratorium, na kabinet, na opatření učenců znamenitých, vědeckých nadějných spolupracovníků. Zvláště má se zříditi dílna strojnická, kdež by se potřebné stroje a nářadí dokonale a rychle zhoto-

ovaly. Fysika, jíž tolik rozmanitých a veledůležitých předmětů se podává, vyžaduje lnou míru péče a podpory výboru akademského, neboť v jejím odboru uložen poklad ejpodivnějších tajin přírody, jehož vyzdvihnutí oslaví národ i šťastné jeho učence.

O fysiologii hodlám někdy v Živě obšírně promluviti. Zde jen podotknu, že jest yšší, organická fysika, soujem všech přírodních věd a jich povznešení na stupeň nejyšší. I ona žádá vlastní laboratorium a kabinet, zvláště pak nejužší kollegiální spojení druhými ústavy přírodnickými, jejichž mnohonásobné pomoci zbýti se nemůže. Má-li tu něco zdatného z našich ústavů vyjíti, třeba získati veleznamenité vědecké síly, vláště pak možné učiniti, aby nové síly přiměřenou přípravou se vyvinuly.

O ústavech mineralogicko-geologickém, botanickém, zoologickém, palaeontologickém ále šířiti se nebudu, poznamenám toliko, že zde valný náklad peněžitý na cestovatele sběratele, na sbírky a jich udržování v dobrém stavu, na kresby a mapy a j. vyžaovati se bude.

Přidal jsem nahoře k seznamu akademických ústavů také bibliothekářství. Tento ředmět se na universitách bez mála docela nepěstuje, ačkoliv dost personálu k tomu datného všude se nachází a příležitost velkých bibliothek minouti by se neměla, aby v tom poučení a praktické známosti podáno bylo těm, kdož vůbec s knihami a písemictvím se obírají.

Také Museum podává takovou, a soudím za hodno starati se o to, aby se nezaedbala. Jak tu postupovati v poučování, ví každý řádný bibliothekář.

Budžet pro akademii národní. Oceňování prací, zásluh o vědu a j.

Akademia národní nesmí se považovati za učenou společnost privátní neb univeritní, co výplodek nahodilých sil vědeckých, z pouhé obliby jednotlivců, dnes zkvétající, ítra ochabující aneb zcela hynoucí, jako spolek akcionářský všelikému kolisání podléající, spokojena když jen jakýs takýs vědecký život se vede, jen někdy vydáním spisů památníků, nebo zprávami se osvědčujíc, podle toho jak se nahodí ten neb onen ýtečník vědecký, nebo jak se které nové síly vydaří. Jsou to sbory dobrovolníků, arcovníků vědeckých bez stálého základu. Akademia však národní jest založena na elém národu, jest jeho dílo, jeho čin, stálé vojsko vědecké. Náklad na její zřízen udržování měří se jen hmotnou a duchovní silou a mocí národní, jest neobmezený, elkolepý. Jsouť ústavy zemské, odstranění bídy lidské věnované, chorobnice, domy pro hudé, káznice a trestnice, jiné ústavy, sloužící zábavě obecenstva, veřejné zahrady, livadla, galerie obrazů, pak pro obchod silnice, železnice, bursy, bazary a j., na které oměrně ohromné sumy se vydávají. Když se podobné měřítko přenese na vědu, jejíž ůstojnost nepoměrně vyšší jest, uzná každý, že i náklad na vědecké ústavy, zvláště a akademii národní, musí nejméně vyrovnati se nákladu na ony zmíněné ústavy humaitní. Jsouť ony nutnější, tyto důstojnější. Platí tu slova Kristova, jež pravil pokladíku horšícímu se nad zmrháním drahocenných mastí, jimiž Maria třela nohy jeho, řka: „Nech ji, neb k pohřbu mému zachovala to; chudé vždycky máte s sebou, ale mne ždycky míti nebudete.“ Nechci se zde pouštěti do sporu o plýtvavosti ve věcech vyších zájmů duchovních; národ, který tu skrbí, sám sebe k nižšímu stupni odsuzuje. Národní Akademie a Museum žádají především sídlo důstojné — na to se vším přísluenstvím ať se třeba milion vynaloží. Platy na představenstvo, ředitele ústavů, údy

starší, činné, učně, na úřednictvo, nižší služebnictvo ať se počítají po sto tisících, podobně náklad na docelení knihovny, na udržení jí u svrchovaném stavu, na sbírky, kabinety, laboratoria, zahradu a j. budiž systemován, nikoliv ale, zvláště s počátku, přísně obmezován.

Akademii přísluší nejvyšší soudnictvo o zásluhách jednotníků v oboru vědeckém. Každý nový vynález nebo odkrytí vědecké má svou vlastní cenu, která bývá poměrně větší nebo menší podle toho, jaká jest jeho důležitost v soustavě vědecké. Kdož by odpíral Kopernikům, Keplerům, Newtonům, Cuvierům a tolika jiným velmožům vědeckým první místa v Pantheonu vědeckém? Takovou vznešenost mohou jen podávati nejvyšší oudy a auktority vědecké, které by ovšem v Akademiích spočívati měly. Podle historických datek jen málo která Akademie jako francouzská této světové vážnosti dosáhla. Zatím ale každé Akademii národní uložena jest povinnost oceňovati především a slušně odměňovati práce a zásluhy vědecké svých rodáků. To se stává přijmutím za úda skutečného s platem, za úda čestného bez platu, nebo s četnou podporou, u zvláštně vynikajících světoslavných starších výtečnících se stálým ročním platem. Aby se povzbuzovalo k činnosti vědecké ve vlasti, ohlásí se co rok cenné otázky s obyčejnými výminkami. Nerozluštěné vezmou se nazpět nebo se opakují po delší čas podle své důležitosti. Konkurenty mohou býti jen národovci, mezi nimi i kandidáti ústavů akademských, členové totiž první třídy. Spisy buďtež v jazyku českém nebo německém. Otázky důležité nerozluštěné přijdou v konkurenci i vyšších tříd akademských s cenou zvýšenou. Soudcové berou se jen ze středu Akademie. Aby co možná nejvýtečnějších národních sil na jevo přišlo a slušně se užilo, bude povinností všech představených nižších i vyšších škol oznámiti Akademii takové talenty, aby o jejich vyvinutí a další zaměstnání pečováno bylo. Ocenění, posouzení a určení podpor přísluší Akademii. Takoví nadanci, zaslouží-li to, budou přijati do školy přípravné (noviciátu) akademské. Aby do toho duchovního ruchu žádné zástavy nepřišlo, uvedeno budiž řádné postupování v hodnostech akademických a universitních. K vyvedení toho spojí se akademia s universitou. Náklad vede akademie. Všeliké pocty a oslavy živých i zemřelých výtečníků vycházejí od akademie, která k tomu cíli musí vládnouti znamenitým fondem peněžným. Až akademie řádně zřízena bude, může se se Svatoborem, který podobné účely chová, ano i s královskou učenou společností, s Lotosem jakési spojení zjednati. Zvláštní ustanovení budžetu na potřeby akademické všeho druhu mohlo by se díti teprv, až by ústava Akademie národní od sněmu zemského uznána a cele oprávněna byla. K tomu cíli zřídil by se zvláštní odbor sněmovní, jehož úlohou by bylo, stanovy Akademie národní vyměřiti a k usnešení konečnému a k dalšímu vyřízení sněmu zemskému podati. Prozatím ale, jak nahoře zmíněno, může první zřízení akademických ústavů se díti na základě statut musejních co zvláštních odborů vědeckých, až by tento klíčící život vědecký dospěl v samostatnou Akademii. Slováci, jenž na matici sbírají, mohli by úroky nashromážděných (50.000) peněz hned na první počátky akademie užiti. Chorvátům radil bych, aby, jinak než to u nás bylo, vynaložili svůj značný kapitál k zřízení Akademie v mém smyslu, aby tím především získán byl dostatečný počet sil vědeckých všeho druhu. Sbírky kněh, přírodnin a j. by se s počátku hlavně zřídily jen podlé potřeb jednotlivých odborů, až by konečně vzrostly na zvláštní Museum z Akademie samo sebou vzniknuvší.

Končím a odevzdávám k zdravému považení tuto řadu myšlének o zřízení Akademie národní a zvláště české, a žádám vroucně, aby naši mužové činu toho, co v zátiší říše ideální se počalo, rázně se chopili a vyvedli, aspoň v té míře, jak nynější okolnosti dovolují, ponechávajíce duchu národnímu a příznivější budoucnosti další slavné vyvinování.

Tiskem Antonína Renna. — Nákladem prof. Dr. Jana Purkyně.

